

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

SAŠA ROGAN

**UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
SOCIALNA PEDAGOGIKA**

**UPORABA GLEDALIŠČA V ZAVODIH
ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA**

DIPLOMSKO DELO

Mentorica: dr. Špela Razpotnik

Kandidatka: Saša Rogan

Ljubljana, junij 2011

ZAHVALA

»Nikoli ti niso dane sanje, ne da bi ti bila dana tudi moč,
da jih uresničiš.«

Richard Bach

Najprej bi se rada zahvalila mentorici dr. Špeli Razpotnik za vso pomoč, svetovanje, usmerjanje in vzpodbujanje pri procesu nastajanju diplomskega dela.

Nadalje se za sodelovanje zahvaljujem vsem intervjuvankam iz Zavoda za prestajanje kazni zapora Koper, Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni in Zavoda za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje.

Še posebej pa se zahvaljujem svoji družini in prijateljem, ki so me v vseh letih študija in pri ustvarjanju diplomskega dela podpirali, mi dajali oporo, vzpodbujali, motivirali in bili izredno potrpežljivi.

POVZETEK

V diplomskem delu predstavljam uporabo gledališča v zavodih za prestajanje kazni zapora.

V prvem teoretičnem delu opisujem sistem zavodov za prestajanje kazni, ne samo kot sistem, v katerem prestajajo kazen zapora posamezniki z različnimi lastnostmi iz različnih socialnih in kulturnih okolij, ampak kot družbo znotraj družbe. To je sistem z omejenimi možnostmi, kjer se razvijajo posebni odnosi, norme, vrednote in stališča. Pozornost v diplomskem delu pa namenjam predvsem gledališču, gledališču zatiranih in različnim gledališkim metodam ter uporabi gledališča v zaporu. Gledališče zatiranih je medij, ki se ga uporablja pri zatiranih posameznikih oziroma skupinah. Med zatirane pa spadajo tudi obsojene osebe. Nenazadnje pa je v prvem delu diplomskega dela opisana uporaba gledališča pri socialnopedagoškem delu.

V drugem delu kvalitativnem delu pa predstavljam rezultate izvedenih intervjujev v treh zavodih za prestajanje kazni. Primerjam karakteristike vseh treh zavodov, zanima me, kako pedagoške delavke v izbranih zavodih vidijo uporabo in uporabnost kulturno-umetniških dejavnosti ter gledališča, prav tako pa ugotavljam poznavanje gledališča zatiranih.

Moj namen je predvsem predstaviti tri zavode za prestajanje kazni zapora, njihovo delovanje sistema, znotraj tega pa potenciale za uporabo gledališča. Zavodi sicer ponujajo različne kulturno-umetniške dejavnosti, tudi gledališče, vendar slednjega ne uporabljajo kot metodo dela pri pedagoškem delu.

KLJUČNE BESEDE: zavod za prestajanje kazni zapora, gledališče, gledališče zatiranih

ABSTRACT

In my diploma work I present the use of theatre in penal institutions.

In the first part – the theoretical part – I describe the system of penal institutions. This is not just a system in which individuals with different characteristics and from different social and cultural environments serve penalty. It is also a society within a society. Due to its limited possibilities, it is a place where special relationships, norms, values and opinions are developed. In my diploma work I focus on theatre in general, the theatre of the oppressed, different theatre methods and the use of theatre in prison. Theatre of the oppressed is a medium which can be used with oppressed individuals or groups, and people serving prison penalty are reckoned among the oppressed. The last chapter of the theoretical part is about using theatre in social pedagogy.

The second part of my diploma work – the qualitative part – contains results of interviews done in three different penal institutions. I compare characteristics of all three penal institutions. I wonder whether the pedagogical workers in these penal institutions consider cultural and art activities and theatre useful, and in what way. I also ascertain what knowledge of the theatre of the oppressed do they possess.

My purpose is to introduce the three penal institutions, their systems and the potential use of theatre within these systems. Penal institutions offer various cultural and art activities, including theatre, but the latter is not used as one of the methods in pedagogical work.

KEY WORDS: penal institutions, theatre, theatre of the oppressed

KAZALO

Kazalo vsebine

UVOD	9
I. TEORETIČNI DEL	12
1. ZAPOR	12
1.1 DEFINICIJE ZAPORA	12
1.2 ZAPOR – ZAVOD ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA	13
1.3 ZAPOR IN IDENTITETA	15
1.4 TRETMAN	17
1.4.1 STROKOVNO DELO.....	17
1.4.2 IZOBRAŽEVANJE	19
1.4.3 PROSTOČASNE DEJAVNOSTI.....	20
1.4.4 ALTERNATIVNI NAČINI DELA.....	20
2. GLEDALIŠČE.....	22
3. GLEDALIŠČE ZATIRANIH	24
4. GLEDALIŠČE V ZAPORU	27
4.1 IZZIVI	33
4.2 UČINKI	35
5. GLEDALIŠKE METODE	37
5.1 METODE GLEDALIŠČA ZATIRANIH.....	37
5.2 DRAMSKA TERAPIJA (ANGL. DRAMATHERAPY).....	43
5.3 METODE, S KATERIMI ZATIRANI, PREKO ESTETIČNIH OBLIK, RAZVIJEJO PERCEPCIJE REALNOSTI	45
6. GLEDALIŠČE V SOCIALNO PEDAGOŠKEM DELU.....	48
II. EMPIRIČNI DEL	52
7. OPREDELITEV PROBLEMA IN NAMEN RAZISKOVANJA	52
8. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	53

9.	RAZISKOVALNA METODOLOGIJA.....	54
9.1	OPIS VZORCA.....	54
9.2	POSTOPEK ZBIRANJA PODATKOV	54
9.3	OPIS MERSKEGA INSTRUMENTA IN OBDELAVA PODATKOV	55
10.	ANALIZA.....	57
10.1	KARAKTERISTIKE ZAVODA.....	57
10.2	TRETMA	60
10.3	IZOBRAŽEVANJE	64
10.4	DELO	67
10.5	PEDAGOŠKO DELO.....	68
10.6	PROSTOČASNE DEJAVNOSTI.....	72
10.7	GLEDALIŠČE	78
10.8	FILM	79
10.9	GLEDALIŠČE ZATIRANIH	80
10.10	IZZIVI IN REŠITVE.....	81
10.11	ŽELJE.....	84
11.	INTERPRETACIJA.....	86
11.1	KARAKTERISTIKE ZAVODA, TRETMA, IZOBRAŽEVANJE, DELO IN PEDAGOŠKO DELO	86
11.2	PROSTOČASNE DEJAVNOSTI IN ŽELJE	89
11.3	FILM, GLEDALIŠČE, GLEDALIŠČE ZATIRANIH	91
11.4	IZZIVI IN REŠITVE	93
12.	ZAKLJUČEK	96
13.	LITERATURA	102
14.	DRUGI VIRI.....	104
15.	PRILOGE.....	105
15.1	ZAPIS INTERVJUJA	105

Kazalo tabel

Tabela 1: Kode 1. reda o karakteristikah zavodov	57
Tabela 2: Kode 1. reda o tretmanu v zavodih	60
Tabela 3: Kode 1. reda o izobraževanju v zavodih	64
Tabela 4: Kode 1. reda o delu v zavodih.....	67
Tabela 5: Kode 1. reda o pedagoškem delu v zavodih.....	68
Tabela 6: Kode 1. reda o prostočasnih dejavnostih v zavodih.....	72
Tabela 7: Kode 1. reda o gledališču v zavodih	78
Tabela 8: Kode 1. reda o filmu v zavodih.....	79
Tabela 9: Kode 1. reda o gledališču zatiranih v zavodih	80
Tabela 10: Kode 1. reda o izzivih in rešitvah le teh v zavodih	81
Tabela 11: Kode 1. reda o željah v zavodih	84

Kazalo slik

Slika 1: Drevo gledališča zatiranih.....	99
--	----

UVOD

»Gledališče je jezik, ki ni omejen samo na gledališče samo, ampak lahko preko njega govorimo o vseh težavah družbe.«

Augusto Boal

Gledališka umetnost je nekaj, kar popolnoma vzljubiš ali pa ne, vmesnih poti ni. Zajema različne tehnike in metode, s katerimi lahko vsak posameznik prikaže svojo zgodbo. Na tak način sem se sama prvič srečala z gledališčem na delavnici, ki jo je vodil Anglež Tony Cealy, ki uporablja metode gledališča zatiranih z zatiranimi in ranljivimi družbenimi skupinami. Aktivnosti, ki jih izvajajo tudi s skupinami na področju kazenskega sodstva, temeljijo na dramski tehniki. Ravno na tej delavnici sem začela razmišljati, kako je gledališka umetnost vpletena v zavode za prestajanje kazni v Sloveniji in kako so v to vpletene obsojene osebe. Vprašanja so si sledila ena za drugo: v kakšni obliki izvajajo gledališko umetnost, ali so obsojene osebe del tega, katere kulturno-umetniške vsebine pravzaprav imajo v zavodih – torej, kaj nudijo obsojenim osebam, kakšen pomen dajejo temu, so pedagoški in drugi strokovni delavci temu naklonjeni, ali posedujejo kakšna znanja na področju gledališča, ali poznajo gledališče zatiranih itd. Seveda sem hotela na ta vprašanja najti odgovore in tako se je začelo raziskovanje.

V diplomskem delu opisujem zapor kot totalno institucijo in kot družbo znotraj družbe. Predstavljam, kakšen je sistem zavodov za prestajanje kazni zapora, torej, kako lahko okolje zapora vpliva na obsojeno osebo, kaj je pravzaprav tretma v zaporih, kako poteka strokovno delo delavcev v zaporu, katere obravnave izvajajo in kdo jih vodi, kateri profili sestavljajo določeno strokovno skupino in kako poteka delo vzgojne službe. V zavodih sta dve pomembni vrednoti, ki jih poskušajo vzpodbuditi pri obsojenih osebah, in sicer izobraževanje in delo. Ponujajo pa tudi kar precej prostočasnih dejavnosti: od kulturno-umetniških do športnih aktivnosti. Med kulturno-umetniške vsebine pa spada tudi gledališka umetnost, ki se lahko uporablja kot alternativa delu v zavodih za prestajanje kazni zapora. Gledališče je namreč vsota več jezikov, kolektivno predstavljanje zgodbe, medij, ki

preobrazi tako posameznika kot skupine. Obstaja več tehnik in vaj, s katerimi lahko dosežemo te spremembe tudi pri zatiranih skupinah. Kdo pa sploh so zatirane osebe? To so vsi tisti posamezniki in skupine, ki so tako ali drugače prikrajšani za dialog. Gledališče zatiranih pa je sredstvo, s katerim lahko pri posameznikih in skupinah ta dialog vzpostavimo. Boal (1995) pravi, da zatirani postane umetnik. Med zatirane pa spadajo tudi obsojene osebe, s katerimi lahko izvajamo gledališko umetnost. Za učenje so naše lastne izkušnje poglobitvenega pomena in z gledališčem lahko obsojene osebe dobijo glas, da na konstruktiven način izrazijo svoje zgodbe in kar je še pomembnejše, občutke. Tako dobijo možnost, da preko gledaliških tehnik izrazijo osebne težave in so v okolju varovanja in ključavnic subjekti lastnega življenja. Gledališče zatiranih žanje uspehe s katerokoli družbeno skupino oziroma posameznikom. Ustanovitelj gledališča zatiranih (Theatre of the Oppressed) pa je Augusto Boal.

V diplomskem delu je opisanih tudi nekaj gledaliških metod, in sicer: metode gledališča zatiranih, med katere spadajo: metode za ogrevanje, osrednje metode gledališča zatiranih in metode za sprostitev; tehnike le-tega pa so: igre zatiranih, slikovno gledališče, forum gledališče, časopisno gledališče, nevidno gledališče, zakonodajno gledališče, Rainbow Of Desire in estetična edukacija zatiranih; dramaterapija in metode, s katerimi zatirani razvijejo estetične oblike percepcije realnosti.

Tako kot vsaka dejavnost se tudi ta sooča z izzivi, vendar pa je bistvo te metode ravno to, da se del izzivov in težav reši lahko preko njenega procesa, medtem ko si učinkov največkrat ne moremo predstavljati, ne da bi to izkusili na svoji koži, saj gledališka umetnost zagotavlja tudi katarzo.

Gledališče pa se lahko uporablja v socialno pedagoškem delu, saj je pravzaprav zelo dobra intervencija v socialnem polju. Pripomore k prevenciji in opolnomočenju, kar je tudi ena izmed nalog socialnega pedagoga in tako prispeva k boljšemu vključevanju posameznika v družbeno okolje. Socialnopedagoške intervencije, med katere lahko štejemo tudi gledališče, pa pripomorejo poleg že omenjenemu vključevanju v okolje tudi k reševanju situacij in razvoju sposobnosti posameznika.

To intervencijo pa socialni pedagog lahko uspešno uporablja v zavodih za prestajanje kazni zapora, ki so si med seboj kot totalne institucije podobni, a hkrati tako različni, predvsem pri načinu dela pedagogov z obsojenimi osebami. To pa velja tudi za Zavod za prestajanje kazni zapora Koper, za Zavod za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni in za Zavod za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje, katere sem zajela v kvalitativno raziskavo. Moj namen je bil ugotoviti, kakšna je uporaba gledališča v omenjenih zavodih.

I. TEORETIČNI DEL

1. ZAPOR

1.1 DEFINICIJE ZAPORA

Zapor je ena od najbolj značilnih totalnih institucij. Cilj te institucije je zaščita družbe pred namernimi ogrožanji skupnosti, kot so kriminalna dejanja (Flaker, 1998). Zapor je eno izmed najbolj izključevalnih, prikrivajočih in nepropustnih strani moderne družbe (Strange, Bashford, 2003). Zavod za prestajanje kazni zapora (ZPKZ) je celovit sistem, v katerem ljudje z različnimi duševnimi lastnostmi, različnega socialnega in kulturnega izvora v interakciji z drugimi udeležajo svoje vloge v specifičnih razmerah.

Zametki zaporov segajo daleč v zgodovino, saj so že v starem Rimu obstajali zavodi, kamor so strpali ljudi, katere so hoteli tako ali drugače kaznovati. Namen zaporov naj bi bil vzbujanje neugodja, predvsem pa ljudi odvrti od kriminalitete. Skozi zgodovino se je namen kazni te ustanove spreminjal. (Toch, 1992) Danes bi mu lahko rekli, da je to družba znotraj družbe.

Življenje obsojencev* v zaporu se razvija na specifičen način, v odnosih, ki so posebej določeni, v pogojih različnih omejitev in deprivacij ter pod vplivom mehanizma formalnega sistema in omejenih možnosti za razvijanje širše življenjske aktivnosti. V takšnem okolju se razvijajo posebni odnosi, ustvarijo se norme vedenja, vrednote in stališča, ki so drugačni od konvencionalnih norm in na osnovi katerih se pojavljajo različni konflikti in

* Poimenovanje populacije v zavodu za prestajanje kazni zapora je različno: obsojenci, obsojene osebe, zaporniki, zaprte osebe. Družba kot tudi mediji jih največkrat imenujejo zaporniki ali pa zaprte osebe, enak pa je tudi prevod iz literature, ki je napisana v angleškem jeziku (angl. prisoner), medtem ko strokovni delavci v zavodih za prestajanje kazni zapora v Sloveniji uporabljajo predvsem izraza obsojenci ali obsojene osebe. Obsojenec je oseba, ki je pravnomočno obsojena zaradi določenega kaznivega dejanja (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2000). V diplomskem delu bom tudi sama uporabljala ta dva izraza, ker sta bolj uveljavljena v strokovnem okolju in ker sta mi osebno bližja. Pri tem poimenovanju pa izpuščam preostali dve skupini zapornikov, in sicer priprte osebe ter osebe, zoper katere se izvršuje uklonilni zapor. To besedo izbiram, ker želim poudariti, da gre za osebe, ki niso obsojene v dobesednem pomenu, ampak so veliko več. To so posamezniki s talenti, z znanjem, z izkušnjami, z napakami itd. To so ljudje.

nasprotovanja formalnemu sistemu. Te posebnosti zapora pa so odvisne od tipa ustanove, njenega režima in obsojencev (Milutinović, 1988).

Zapor niso le rešetke in ključavnice, ampak veliko več (Meško, Frangež, Rep in Sečnik, 2006). Dandanes si prizadevajo narediti zapore bolj humane in psihološko neškodljive, medtem ko si družba le želi, da zagotavljajo varnost, s tem ko bi obsojene osebe bile zanesljivo v njih zaprte (Toch, 1992).

1.2 ZAPOR – ZAVOD ZA PRESTAJANJE KAZNI ZAPORA

V vsakem zavodu za prestajanje kazni zapora obstajajo trije oddelki prestajanja kazni, in sicer zaprti, polodprti in odprti. Med seboj se oddelki razlikujejo predvsem po stopnji omejevanja svobode. Ta režim pa se obsojencem, med prestajanjem kazni, lahko spreminja. To pa je odvisno od uresničevanja individualnega programa in varnostne problematike. Kosmač (1997, str. 182) opisuje režim takole: »Majhni lumpi smo bili ločeni od večjih lumpov. Zaprti v svoji sobani. Ves čas.«

Znotraj zapora se izoblikuje posebna družbena skupnost, saj se na relativno majhnem prostoru znajdejo, proti svoji volji, ljudje različnih osebnosti, socializacije, kulture in starosti. Meško idr. (2006) so z raziskavo ugotovili, da so obsojenci prepričani, da so le številke – brez osebnosti in identitete; se med seboj praviloma dobro razumejo in v večini ne zagovarjajo medsebojnega nasilja; so z delom paznikov v večini zadovoljni, vendar z njimi ne sklepajo prijateljstev; vodstvo se jim zdi hladno in nerazumevajoče; svetovalci pa so za njih pogojevalci oziroma manipulanti z ugodnostmi. Navodila paznikov večina sprejema in upošteva in se »igrano podreja« zaradi ugodnosti.

Foucault (2004) navaja sedem univerzalnih maksim dobrih kaznilniških razmer:

- ✓ načelo korekcije: glavna funkcija kazenskega zapiranja mora biti spreminjanje posameznikovega obnašanja;

- ✓ načelo klasifikacije: obsojenci morajo biti razdeljeni glede na kazensko težo njihovega dejanja, zlasti po starosti, dispozicijah, korekcijskih tehnikah in po fazah njihovega spreminjanja;
- ✓ načelo modulacije kazni: potek kazni mora biti mogoče spreminjati glede na individualnost obsojencev, na rezultate, ki jih dosegajo, na napredovanja ali povratništva;
- ✓ načelo dela kot obveznosti in kot pravice: telo mora biti eden izmed najpomembnejših dejavnikov pri preobrazbi in postopni socializaciji obsojencev. Kazensko delo ne sme biti dopolnilo oziroma medij za zaostritev kazni, temveč sredstvo za ublažitev, ki se ji ni mogoče več odreči;
- ✓ načelo kaznilniške vzgoje: vzgoja obsojenca je nujen previdnosti ukrep v interesu družbe in je hkrati obveznost do obsojenca;
- ✓ načelo tehnične kontrole zaprtosti: režim v zaporu mora vsaj delno kontrolirati specializirano osebje, ki ima moralne in tehnične zmožnosti, da bdi nad dobro vzgojo posameznikov, to je tudi njegova naloga;
- ✓ načelo dodatnih institucij: po zaporu morajo priti na vrsto kontrolni ukrepi in ukrepi pomoči vse do dokončne readaptacije obsojenca. Ob odhodu iz zapora ga ne bi bilo treba zgolj nadzorovati, temveč mu dajati oporo in mu pomagati.

Kakorkoli in kdorkoli pride v zapor kot obsojena oseba, se mora tem okoliščinam, prostoru, predvsem pa pravilom in življenju v njem prilagoditi. Nekateri se izzivom zaporniškega okolja hitro prilagodijo, drugi vidno trpijo, spet tretji se borijo z utesnjenostjo. Zapor lahko na obsojence deluje stresno, saj je osebi odvzeta svoboda, v tem okolju primanjkuje dobrin in različnih podpor (materialnih in čustvenih), obsojene osebe so prikrajšane za spolno življenje ter se zmanjša njihova avtonomija. Njihovi deficiti pa zamajajo samozavest, zato začnejo dvomiti vase. Po drugi strani pa zapor prinaša tudi pozitivne vplive, kot na primer humanost, zaščito in izboljšanje samega sebe (Toch, 1992).

Toch (1992) tudi pravi, da se potrebe vsakega posameznika razlikujejo, vendar pa je v svoji raziskavi ugotovil, da prevladujeta med obsojenci dve potrebi, in sicer potreba po varnosti in privatnosti. Prednost dajejo družbenim in psihičnim okoliščinam ter izolaciji in tišini in ne hrupu ter gneči. Ostale potrebe, ki prav tako močneje izstopajo, pa so aktivnost, strukturiranost, podpora, čustvena odzivnost, družbena spodbuda in svoboda. Obsojene osebe si želijo čim več priložnosti za zaposlitev in aktivno preživljanje časa. Izpostavljajo se potrebe po predvidljivosti, jasnih pravilih, redu, urniku, razpoložljivi in prilagodljivi pomoči s strani zaposlenih, po ljubezni, skrbi, empatiji, po interakciji, prijateljstvu, družabnosti in nenazadnje po skrbi glede poseganja v lastno avtonomijo.

1.3 ZAPOR IN IDENTITETA

Zapor, kot birokratska organizacija oziroma kot pravi Goffman (1991) kot totalna institucija, je igra vlog nadrejeni-podrejeni. Obsojena oseba ob vstopu v zapor ne izgubi samo osebnosti, privatnosti, svobode in odgovornosti, ampak tudi svojo identiteto.

Za večino ljudi je identiteta družbeno priznanje njihove unikatnosti. Zgradijo jo preko svojega imena, obleke, videza, vedenjskega stila in njihove zgodovine. V zaporu pa so obsojenci le številke, brez imen in zgodovine. Prav to življenje med tujci zahteva čim manjše povzročanje pozornosti, prav zaradi nepredvidljivih posledic. Tako obsojene osebe počasi izgubljajo svojo iniciativnost in emocionalno odzivnost ter so čedalje bolj popustljive, pri tem pa izgubljajo svojo individualno identiteto. (Balfour, 2004)

Prejšnji, stari self, je tako uničen zaradi pomanjkljivosti avtonomije, ki jo je oseba imela, vendar pa ob pridobitvi občutka moči nad svojim življenjem lahko obsojena oseba zgradi novi jaz. Socialna skupina zapornikov ustvari zaporniško kulturo, v katero slej ko prej spada vsaka obsojena oseba. Ta napačni jaz, ki se oblikuje, pravzaprav omogoči posamezniku preživeti to izkušnjo ter tako lahko projicira določeno sliko o sebi, ki ga potrjuje v tej tako imenovani mačo kulturi v zavodih za prestajanje kazni zavora. Intimnega kontakta in kakršnih koli emocij se obsojenci izogibajo. Socialno

druženje je prav tako na površinski ravni, predvsem zaradi strahu, da bodo kakršne koli informacije oziroma šibkosti uporabljene zoper njih. (Liebmann, Tumim, 1994) Vendar pa je ta napačen jaz nujen za preživetje v tujem in nenormalnem okolju. Je neke vrste obramba proti nepredstavljenemu, uničenje pravega jaza.

Pravzaprav obstaja paradoks, saj po eni strani obsojene osebe želijo priti iz zapora »nepoškodovane«, medtem pa se ne zavedajo, da lahko napačen jaz postane neločljivi del pravega jaza osebe. Torej v zaporu je kočljivo razmerje delovanja med obvladovanjem s situacijo ali pa se ji prilagoditi. Oseba, ki ima ekstremne izkušnje v okoljski deprivaciji, kot je na primer zaprtost v samici, razvije občutek ravnodušnosti do stopnje, na kateri ga nič več ne gane. (Liebmann, Tumim, 1994)

Obsojene osebe se privadijo na to, da so same, sama kazen pa postane del življenja skozi mesece oziroma leta. Oblikuje se situacija, v kateri sistem obsojeni osebi ne more odvzeti ničesar več. Navsezadnje pa je to samodestruktivno, saj obsojena oseba čedalje težje vzpostavlja zveze z ljudmi. Tudi družina obsojenca ne more doumeti, kaj se pravzaprav dogaja z njim. (Liebmann, Tumim, 1994) Vse to vpliva na življenje po prestani kazni, saj se morajo konstanto spopadati s težavami v resničnem svetu ter z ljudmi, s katerimi vstopajo v odnose. Ta zid, ki ga zgradijo okrog sebe zaradi občutkov krivde in sramu ter predstavlja obrambo pred strahom puščanja druge osebe v njihovo življenje, težko podrejo.

Zapor je poln nesporazumov in preprek tako s strani delavcev kot obsojencev. Prav to pa lahko ustvari nepregleden mentalni zid. Gre za takšen zid, ki povzroča le opozicijske moči tako delavcev kot obsojencev in na tak način se neizbežen konflikt le prelaga. Razmerje moči znotraj zapora je povezano s tisto skupino, ki narekuje definicijo, kaj je dobro in slabo ter katera ima največjo moč in se ni pripravljena z drugo skupino karkoli pogovarjati, diskutirati (Liebmann, Tumim, 1994). Že Jung je rekel, da senca pravzaprav ne bi smela biti videna kot nekaj slabega in da je temna stran človeka konec koncev le stran človeka.

Vojna med dobrim in zlim se lahko odvija simbolično. Človek lahko vidi različne aspekte sebe in tako spozna, da sta dobro in zlo le dva dela neke celote.

1.4 TRETMAN

Tretmanska naravnost pomeni alternativo klasičnemu univerzalnemu sredstvu – kazni. Po Skalarju (1990) je tretman izpostavljanje nečesa ali nekoga določenemu postopku ali vplivu in vsak ukrep, ki vodi k izboljšanju neugodnega stanja; prizadevanje, da se nekemu pomaga, da se mu izboljša zdravstveno stanje ali da se boljše prilagodi s pomočjo medicinske, kirurške, psihoterapevtske, svetovalne ali neposredne pomoči. V najširšem smislu ima tretman za cilj povrnitev prestopniku njegovo mesto v družbi. Za doseg tega cilja se lahko uporablja represivne, socialne, prevzgojne, psihološke in medicinske metode, vsako zase ali kombinirane med seboj.

Posameznikovo ubogljivost lahko dosežemo s krutim kaznovanjem in ustrahovanjem ali pa z motivacijo. Metoda motivacije je bližja današnji ravni znanja in spoznanj, splošnim vzgojnim ciljem in etičnim načelom. Pri disocialnih osebah je bistvo doseči, da se posameznik zave dejanskosti in da je zmožen to dejanskost obvladovati. Ne želimo namreč pasivnih konformistov, temveč če je le mogoče, ljudi, ki se bodo zrelo odločali, ki bodo za svoja dejanja odgovorni in ki bodo opremljeni z obrambnimi mehanizmi, ki jih ne bodo potiskali v vedno nova nasprotja z družbo. (Skalar, 1975)

1.4.1 STROKOVNO DELO

Strokovno delo v zavodu za prestajanje kazni zapora temelji na interdisciplinarnem pristopu, skupinskih in individualnih metodah dela v skladu s sodobnimi spoznanji penološke stroke. Usmerjeno je v sodelovanje z zunanjim okoljem. Izvajajo ga delavci različnih strokovnih profilov, kot so: socialni pedagogi, pedagogi, socialni delavci, psihologi, zdravstveni delavci. Organizirani so v strokovne time, ki jih vodijo vodje vzgojnih služb. Člani strokovnih timov so tudi predstavniki pravosodnih policistov in inštruktorjev. Vodje strokovnih timov, vodje drugih služb in direktorji v

zavodu za prestajanje kazni zapora se dnevno sestajajo na kratkih posvetih o aktualnih dogodkih, tedensko pa se odvijajo sestanki strokovnih služb, kjer obravnavajo vsebine, povezane s sprejemi, prestajanjem kazni in z odpusti zaprtih oseb. Delavci vzgojnih služb se sestajajo tudi na aktivih posameznih strokovnih področij (pedagoški vodje, pedagogi, socialni delavci, terapevti za odvisnosti, zdravstveni delavci in psihologi), ki jih vodijo delavci vzgojne službe pri generalnem uradu. Strokovna obravnava obsojenih oseb poteka po individualnih, skupinskih in skupnostnih programih, njen cilj pa je usposabljanje posameznikov za življenje po odpustu in reintegracijo v družbo. Na podlagi podatkov in individualnih razgovorov članov strokovnega tima s posameznikom v sprejemnem obdobju so izdelani osebni načrti z opredeljenimi kratkoročnimi in dolgoročnimi cilji obravnave, bivanja in dejavnosti obsojenih oseb v procesu prestajanja kazni in rehabilitacije. Osebni načrti za vsakega posameznika se med letom dopolnjujejo in spreminjajo glede na potrebe, možnosti in spremenjene razmere. Osebni načrt, tudi njegove dopolnitve ali spremembe, se obsojenim osebam ponudi v soglasje. V osebnem načrtu so v zavodih za vsako osebo opredelili namestitev v oddelek (režim), vrsto obravnave, delo, stike s svojci, stike s strokovnimi delavci zunanjih ustanov in prostovoljci, ugodnosti, izobraževanje in poklicno usposabljanje, način preživljanja prostega časa, odnos do kaznivega dejanja, načrtovan pa je tudi odpust s prestajanja kazni. (Letno poročilo 2010, 2010)

Programi skupinske obravnave so izvedeni v obliki malih terapevtskih skupin in velikih terapevtskih skupin. Obravnave v obliki malih terapevtskih skupin potekajo redno, enkrat tedensko. Vodijo jih strokovni delavci, po poklicu pedagogi, socialni delavci in psihologi z znanji s področja skupinske dinamike, uporabljajo pa tudi elemente realitetne terapije, transakcijske analize, družinske terapije, likovne terapije itd. Male terapevtske skupine so sestavljene heterogeno in odprto, vanje so vključene obsojene osebe ne glede na starost, predkaznovanost, vrsto kaznivega dejanja, povratništvo, osebnostno strukturo in družbeni status. Cilji obravnave v malih terapevtskih skupinah so, da se preko interakcije z drugimi člani skupine posamezniku omogoči vpogled v lastno vedenje, spodbuja želeno in preprečuje neželjeno vedenje, omogoči pridobivanje novih socialnih veščin,

ponudi načine razreševanja konfliktov in težav ter obvešča člane skupine. Sestanki velikih terapevtskih skupin se odvijajo enkrat mesečno. Vodijo jih direktorji zavodov ali v njihovi odsotnosti vodje vzgojnih služb, v oddelkih pa vodje oddelkov ali pooblašteni strokovni delavci. Cilji sestanka terapevtske skupnosti so usmerjeni v iskanje zamisli, pobud in izkušenj za reševanje problemov in konfliktov ter informiranje. (Letno poročilo 2010, 2010)

Na strokovnem področju skrbijo za izvajanje uveljavljenih strokovnih metod dela, posebno pozornost pa namenjajo programom izobraževanja obsojenih oseb, obravnavam odvisnih od drog in alkohola, preprečevanju samomorov in samopoškodb, obravnavi storilcev spolnih deliktov in zdravstvenemu varstvu obsojenih oseb.

1.4.2 IZOBRAŽEVANJE

Pozornost strokovnih delavcev je namenjena spodbujanju obsojenih oseb k vključevanju v izobraževalne programe. Izobraževalne programe obsojenci obiskujejo tako znotraj kot zunaj zavodov za prestajanje kazni zapora, v izobraževalnih programih za odrasle kot tudi v programih za mladino. V zavodu in izven njega potekajo naslednje oblike izobraževanja: program osnovne šole, opismenjevanje, programi srednjega poklicnega izobraževanja, programi srednje strokovne šole, gimnazije, fakultete oziroma visoke šole, programi računalniškega opismenjevanja, funkcionalno izobraževanje, neformalne oblike izobraževanja ter poklicni tečaji, mojstrski oziroma delovodski izpiti. Spodbujanje oseb k vključevanju v izobraževalne programe se prične že ob nastopu kazni. Strokovni delavci skupaj z obsojeno osebo sestavijo načrt izobraževanja, spodbujajo jih pri vztrajanju v izobraževalnem procesu, v nekaterih primerih jim nudijo učno pomoč, poseben prostor za učenje, zaposlenim pa skrajšajo oziroma prilagodijo delovni čas. Velik uspeh na področju izobraževanja pomeni povečanje ponudbe brezplačnih programov, ki se izvajajo v zaporih. Velik uspeh pomeni tudi vse večji interes obsojencev za vključitev v izobraževalne programe in tudi dokončanje le-teh. Sodelovanje z izobraževalnimi inštitucijami je uspešno in se iz leta v leto utrjuje, uvajajo

se prenovljeni programi, uveljavlja se sodelovanje pri projektih. (Letno poročilo 2010, 2010)

1.4.3 PROSTOČASNE DEJAVNOSTI

Obsojene osebe preživljajo prosti čas v najrazličnejših organiziranih dejavnostih, ki jih vodijo zavodski delavci. Prevladujejo športno-rekreativne dejavnosti, in sicer nogomet, košarka, odbojka, tenis, balinanje, namizni tenis, pikado, šah, fitnes, joga in aerobika. V okviru teh dejavnosti so organizirani tudi turnirji, tako med obsojenci in strokovnimi delavci kot med zavodi. Med prostočasnimi dejavnostmi imajo pomembno vlogo ustvarjalne delavnice: slikanje, poslikava stekla, modelarstvo, vezenje, vlivanje mavca, oblikovanje iz gline, pirografiranje, izdelava voščilnic, okraskov, sveč, šivanje gobelinov, kvačkanje, izdelava cvetnih venčkov, mozaikov, nakita, pletenje košar, tkanje, šivanje, aranžiranje, poslikava panjskih končnic, svile, izdelovanje keramike, maket, belokranjskih pisanic itd. Izdelke v nekaterih zavodih uporabijo kot domiselna darila za zunanje obiskovalce. Tudi glasba ima v zaporih pomembno vlogo – od pevskih zborov, igranja na inštrumente do raznih koncertov. V zavodih pa potekajo tudi različni dogodki: razna potopisna predavanja, filmske dejavnosti, razstave, gledališke in druge predstave, gostovanja glasbenikov in glasbenih skupin. Športnih, kulturno umetniških, glasbenih, gledaliških in drugih dogodkov je v zavodih za prestajanje kazni zapora kar precej, prav tako pa je udeležba zadovoljiva. Vse to pa kaže na krepitev vezi in sodelovanja zavodov z okoljem in zelo aktivno delo strokovnih delavcev. (Letno poročilo 2010, 2010)

1.4.4 ALTERNATIVNI NAČINI DELA

Terapevtsko okolje je tisto, ki posamezniku nudi možnost, da se uči iz svojih čustev in iz izkušenj drugih. Takšna oblika socialnega učenja je izpopolnjena takrat, kadar je komunikacija odprta, socialna distanca pa zmanjšana. Zapor ni terapevtska združba, vendar pa so včasih okoliščine naklonjene obsojencem in njihovemu socialnemu učenju. Zapor nudi situacije in izkušnje, v katerih neterapevtsko osebje intervenira in podaja povratne informacije. (Jones v Toch, 1992)

Brinc (1979) pa meni, da so temeljni ukrepi za zmanjševanje negativnih posledic odvzema prostosti naslednji: socialna služba, obiski, dopisovanje, pošiljke, prosti izhodi, delo in izobraževanje ter delo prostovoljcev.

Temeljno izhodišče dela z obsojenci je konstruktivna skupinska interakcija. Skupinsko svetovanje bi moralo vsebovati ustvarjanje svobodne diskusije in sprejemanje delinkventa, takšnega kot je, brez moraliziranja. Delinkventom je potrebno omogočiti, da spoznajo pomen emocionalnih konfliktov, ki so lahko podlaga za kriminalno dejavnost. Potrebno je izboljšati socialno vzdušje v instituciji, ustvarjati situacije, v katerih delinkventi od sebi enakih zvedo več o socialnih aspektih svoje osebnosti. Pomembno pa je tudi, da svetovanje vsebuje tretman s pomočjo konstruktivnih človeških odnosov. (Fenton v Petrovec, 1998)

Meško idr. (2006) predlagajo takšne kaznovalne sisteme, ki bodo pogojevali dobro družbeno vzdušje, ki bodo na prvo mesto postavljali socialne odnose in s tem pripravljali obsojence na ponovno (nekriminalno) vključitev v družbo. Potrebno bi bilo ponuditi tretmane penalne in postpenalne pomoči in poiskati motivacijo za sodelovanje še kje drugje, kot zgolj v ugodnostih. Največ je odvisno od osebnostne strukture vodstva, njihove strokovnosti in pripravljenosti, da izgubijo tradicionalno oblast in moč nad ljudmi ter jo nadomestijo z drugačno obliko vedenja do obsojenih oseb (Petrovec, 1993).

Med alternativne oblike dela pa štejemo tudi gledališko umetnost, s katero so spodbujeni psihosocialni procesi, ki prispevajo k osebnostnemu razvoju, gradnji identitete, poveča se socialna kompetenca ter razvija socialna empatija. Vse to se doseže s povečanjem govorno-komunikacijskih spretnosti, z učenjem zaznavanja perspektive drugega, interpretiranja samega sebe in svojega notranjega doživljanja. Gledališče omogoča tudi preizkušanje različnih posameznih socialnih vlog. To preigravanje vlog pravzaprav omogoča samopreverjanje, spoprijemanje z lastnimi vlogami in koncepti. To spodbuja k razumevanju in doumevanju kompleksnih odnosnih zvez, obenem pa posamezniku odpira nove možnosti delovanja. (Draxl, Weintz, Ruping, Hentschel v Kobolt, 2008)

2. GLEDALIŠČE

Gledališče je oblika znanja. Igralec je gledališče. Mi vsi smo igralci: mi smo gledališče. Gledališče ne obstaja v objektivnosti opek in betona, ampak v subjektivnosti tistih, ki ga prakticirajo ter v trenutku, ko ga prakticirajo. Z igralcem je pravzaprav rojeno gledališče. (Boal, 1995)

Gledališče ponuja pomembnost ločitve igralca od gledalca, od tistega, ki igra, in tistega, ki opazuje. Igralec in gledalec sta lahko dve različni osebi, lahko pa tudi sovpadata v isti osebi. Ne glede na to, kako obubožani smo ljudje, imamo vsi osnovno potrebo po kreativni izkušnji in umetniškem izražanju. Gledališče in rituali so bistveni za preživetje in nam omogočajo bistveno za preživetje ter nam dovoljujejo razvoj ne samo posameznikov, ampak tudi skupin, ne samo psihično in mentalno, ampak tudi duhovno. Kako naj drugače razvijemo zavest o naših dejanjih, če ne ravno preko izkušnje biti nekdo drug, kakor tudi biti sam. (Jennings, 1998)

Specifična funkcija gledališča je v videnju in slišanju – v videnju in slišanju/poslušanju samega sebe: »Jaz vidim in vidim sebe, jaz govorim in slišim sebe, jaz razmišljam in razmišljam o sebi ... « (Boal, 1995, str. 28) »Gledališka umetnost je pomembna kot medij, ki preobrazi ne samo posameznike, ampak tudi skupine, predvsem da ohranjajo optimizem, so visoko ozaveščeni in da najdejo odločnost ter pogum.« (Jennings, 1998, str. 12)

Gledališka umetnost v vsej svoji manifestaciji je močna sila v družbi. Obstajala je že skozi čas kljub posegom verskih in ekonomskih faktorjev. Beseda gledališče izhaja iz grške besede *theatron*. Starodavni Grki so že takrat vedeli, da ljudje lahko razumejo jasneje nekaj, kar so videli uzakonjeno v gledališču, ter so se zavedali obeh vlog gledališča: kot zabave in kot zdravljenja. (Jennings, 1998)

Prostor, ki nastane med igralcem in gledalcem, lahko v njegovi čisti (angl. pure) obliki imenujemo estetski prostor. Estetski prostor nastane, kadarkoli pride do separacije med prostorom igralca in prostorom gledalca. Omenjeni prostor se dogaja 'tukaj in sedaj'. Estetični prostor osvobaja spomin in

domišljijo. Spomin in domišljija sta dva dela istega psihičnega procesa: eden ne obstaja brez drugega, saj projektirata na in v subjektivne dimenzije estetičnega prostora, katerih v fizičnem prostoru ni. Na primer kadar protagonist -pacient doživi neko izkušnjo (sceno) v svojem življenju, poskuša nekatere želje odlašati pri realizaciji le-teh, vendar pa ko doživi to isto izkušnjo v estetskem prostoru, njegove želje postanejo dihotomične. Hkrati bi namreč želel pokazati tako sceno (izkušnjo) kot sebe v tej sceni. Med kazanjem same scene protagonist ponovno obudi prej preložene želje, ki so kasneje bile ali realizirane ali pa takrat onemogočene. Med predstavljanjem sebe v sceni pa išče napredek proti dejanski uresničitvi teh želja v materialni obliki. Se pravi, da želja postane stvar, glagol pa otipljivi samostalnik. Doživljanje izkušnje pripelje do podrobnejših želja, podoživljanje pa do konkretizacije le-teh. (Boal, 1995)

Bolj kot je posameznik izpostavljen gledališki umetnosti, bolj spreten postane v zmožnostih komuniciranja o svojih izkušnjah. Jennings (1998) predpostavlja, da smo se ljudje sposobni že od rojstva odzivati dramatično na svet okrog nas. V naših zgodnjih letih življenja smo tako igralci kot pisci konstrukcije naše perspektive sveta.

Evreinov (v Jones, 1996) pravi, da je izkušnja transformacije nujna. Sebe vidi kot dramatičnega dialektika od ega in `drugega ega`. Drugi ego lahko zapusti ta svet realnosti in odtava v drugi svet, katerega je sam ustvaril. Ta drugi ego si lahko predstavlja, imitira realnost ali celo zagospodari nad realnostjo. S predstavljanjem razlik lahko celo preobrazi realnost. S tem procesom daje posameznik svetu popolnoma nov pomen, postane njegovo življenje. Tako lahko preobrazi prejšnjo življenje v življenje, ki je drugačno. Gledališče lahko omogoči spremembe v okvirju znotraj katerega posameznik vidi svoje življenje. Ta sprememba lahko preobrazi, preokvirira težave. Tako lahko z gledališčem dosežemo osebne spremembe.

Gledališče je kolektivno predstavljanje zgodbe, ki posameznika vleče v izkušnje, s katerimi je sposoben vzpostaviti vezi in čutiti druge like v zgodbi. Če posameznik ostaja v centru vesolja, namesto da bi se zavedal drugih ljudi in na takšen način bil del skupnosti, bil socializiran, pomeni, da

se takšen posameznik ne zaveda drugih ljudi, razen v primeru, če je nekdo drug. To pa omogoča igranje, gledališče. Misli, čustva in dejavnosti morajo biti regulirani zavestno, kar pomeni, da mora posameznik razumeti posledice svojih dejanj – mora se zavedati rezultatov pred ukrepom. (Jennings, 1998)

Gledališče, vsota več jezikov, pomaga zaživeti dialogu. Če posameznik ne razume besede, razume kretnjo, če ne razume kretnje, razume zvok, če ne razume zvoka, razume tišino, če ne razume tišine, razume ton, če ne tona, pa gibanje. Če pa ne razume nič od naštetega, razume celoto le-tega, kar pa je pravzaprav več kot pa vsota delov celote. Komunikacija gledališča je racionalna, estetična in senzorna, zavedna in nezavedna. Um pravzaprav govori preko čutov. (Boal, 2006)

3. GLEDALIŠČE ZATIRANIH

Gledališče zatiranih je sistem vaj, iger in tehnik. Te izhajajo iz bistva gledališča. Bistvo gledališča pa je sestavljeno iz treh elementov: subjektivnega gledališča, objektivnega gledališča in gledališča jezika. Gledališče je definirano kot istočasen obstoj, v istem prostoru in okolju, igralca in gledalca. Vsak človek je sposoben videti situacijo in videti sebe v tej situaciji. Vsak človek je sposoben igranja. Zato da preživimo, moramo proizvajati neka dejanja, akcije in opazovati njih ter njihove posledice na okolje. Biti človek pomeni biti gledališče: koeksistenca igralca ter gledalca v enem posamezniku. To je subjektivno gledališče. Objektivno gledališče pa je, kadar človek samega sebe omejuje pri opazovanju objekta, osebe oziroma prostora. Se pravi, kadar se človek trenutno odpove svoji kapaciteti in nujnosti igranja, energiji in svoji želji po igranju ter se vse to prenese v estetični prostor. Gledališki jezik je prevod čustev in želja tistega jezika, ki ga ljudje vsakodnevno uporabljamo: glasu, telesa, telesnih gibov, kretenj in izražanja. Gledališče zatiranih vsakemu ponuja estetična sredstva za analiziranje svoje preteklosti v kontekstu svoje sedanjosti in naknadno odkriti prihodnost, brez čakanja nanjo. Pomaga posamezniku pridobiti nazaj jezik, ki so ga že imeli – učiti se, kako z igranjem gledališča živeti v družbi,

kako občutiti občutke, kako misliti misli, kako izvršiti dejanja. Gledališče zatiranih je pravzaprav vaja za realnost. (Boal, 2004)

Gledališče zatiranih je gledališka metoda, ki išče fizične in intelektualne demehanizacije udeležencev, z uporabo estetičnih sredstev in preko spodbujanja kreativnega in demokratičnega dialoga. Cilj le-tega je transformacija realnosti. (Santos, 2008)

Gledališče zatiranih je gledališče prve osebe množine. Začeti z individualnim vzrokom je ključnega pomena, vendar pa v primeru, če do tega ne pride samo od sebe, je potrebno to preseči z analogno indukcijo, tako da ga bodo lahko vsi udeleženci študirali. Analogna indukcija dopušča distancirano analizo, katera ponudi več perspektiv, več različnih pogledov. Vsak izmed teh pogledov lahko različno obravnava isto situacijo. (Boal, 1995) »Zatirani postane umetnik.« (Boal, 1995, str. 43)

V gledališču zatiranih ni gledalcev, so le aktivni opazovalci. Center resnosti je v avditoriju in ne na odru. Omenjeno gledališče ima dva temeljna principa, in sicer: a) cilja na to, da pomaga aktivnemu opazovalcu transformirati sebe v protagonista dramatične akcije in se posluži alternativ za njegovo situacijo, zato da bo bil potem sposoben, b) prenesti v svoje realno življenje dejavnosti, ki jih je vadil v praksi gledališča. (Boal, 1995)

Zatirani so tisti individualisti ali skupine, ki so socialno, kulturno, politično, ekonomično, rasistično, spolno ali kakorkoli drugače prikrajšani do pravice dialoga oziroma so kakorkoli oškodovani le-to pravico izkoristiti. Dialog pa je definiran kot svobodno izražanje, sodelovati v družbi kot enakopraven član ter spoštovati razlike in biti spoštovan. (Boal, 2004) Zatirana oseba ni definirana v odnosu z njim oziroma z njo ampak v odnosu z zatiralcem. Zatirani je oseba, ki sprašuje, kaj bi ti storil na mojem mestu? On oziroma ona je oseba, ki je nadomestljiva za iskanje alternative zatiralskih situacij, ki so bile predstavljene na modelu. (Boal, 2006)

Med zatirane vsekakor spadajo tudi zaprte osebe oziroma osebe, obsojene na prestajanje kazni zapora. Gledališče zatiranih pomeni vsoto vseh umetnosti, udeležencev, preplavljanje odra, preobrazbo zatiranega v kiparja,

glasbenika, poeta, s tem ko gre na oder, pokaže svojo voljo v udejanjenju, s tem ko je protagonist in se gledalec preobrazi v državljana. »Tako se obsojenec preobrazi v svobodnega človeka!« (Boal, 2006, str 118)

Zatirani umetnik proizvaja svet umetnosti. Posameznik ustvarja sliko svojega realnega življenja, svojih resničnih zatiranj. Svet podob vsebuje enaka zatiranja, kot obstajajo v realnem svetu in zbujejo te podobe. Kadar zatirani v vlogi umetnika ustvarja podobo svojega resničnega zatiranja, spada skrajno in popolnoma v oba svetova in ne zgolj v igranega. Prav tu se vidi fenomen *metaxis*: stanje popolne pripadnosti hkrati dvema drugačnima, avtonomnima svetovoma - podobi realnosti in realnosti podobe. Posameznik pripada in deli dva avtonomna svetova: njegovo realnost in podobo realnosti, katero je sam ustvaril. (Boal, 1995)

Da bi se *metaxis* uresničila, morajo podobe postati avtonomne. Ko se to uresniči, podobe realnosti postanejo realne kot podobe same. Zatirani ustvarjajo podobe njihove realnosti, ki pa se morajo z realnostjo teh podob poigrati. Zatiranja ostajajo ista, vendar so predstavljena v snovno obliko. Zatirani morajo pozabiti na realni svet, ki je izvor podobe in igre s to podobo, v smislu umetniškega utelešenja. Potekati mora ekstrapolacija iz njihove socialne realnosti v realnost, katero imenujemo fikcija, se pravi mora se poigrati s to podobo. Nato pa nastane druga ekstrapolacija, v obratni smeri, proti socialni realnosti, ki pa spada v njihov svet. Zatirani vadijo v drugem svetu (estetičnem), zato da bi spremenili prvega (socialnega). Če je zatirani umetnik sposoben ustvariti avtonomen svet njegovih podob iz njegove lastne realnosti in uzakoniti svobodo v realnosti teh podob, potem bo lahko ekstrapoliral v svoje lastno življenje vse tisto, kar je dosegel v fikciji. Scena, oder, postaneta vadbeni prostor za realno življenje. (Boal, 1995)

Vzrok delovanja je tudi ta, da skupina ljudi dobi navdih za dramatiziranje svojih dnevnih problemov, zato da jih razumejo in poiščejo alternativne rešitve preko dialoga z ljudmi, ki imajo podobne težave oziroma senzibilizirajo svoj obstoj. V tem procesu vsak udeleženec odkriva, da je potencialno boljši, kot naj bi bil kot individualist in potencialno kot celota.

Proces rekreacije življenjskih izkušenj na odru posamezniku dovoljuje pogled na življenje z drugih zornih kotov. Poteka tako, kot bi vsak odšel iz svojega telesa in sebe videl kot neko drugo osebo. Posameznik se tako distancira od realnosti ter nanjo gleda od zunaj. Je pravzaprav gledalec svoje lastne zgodbe ter tako vidi povezave bolj kompleksno in razumsko. Gledališče zatiranih vzpostavlja pogoje za vsakogar, da odkrije svojo kreativno kapaciteto in ponovne sposobnosti za ustvarjanje. Gre za odprt dialog, ki posamezniku omogoča možnost, da se postavi na mesto nekoga drugega ter tako dobi kontakt in ga razume z druge plati, ne glede na strinjanje ali nestrinjanje. (Santos, 2008)

Izvajati gledališče zatiranih je pravzaprav rezultat etične izbire in že pomeni biti na strani zatiranih. Je pravzaprav filozofska, politična in socialna izbira. Gledališče zatiranih ni bilo nikoli paralelno gledališče, ki nikoli ne bi podprlo strani nekoga ali nečesa. Je gledališče boja. Je gledališče zatiranih, za zatirane, o zatiranih in ob zatiranih. Naj bodo to delavci, brezposelne osebe, obsojenci, ženske, črnci, mladi, stari, ljudje z duševnimi težavami, invalidi – konec koncev vsi tisti, katerim je odvzeta pravica govora in katerim so odvzete vse pravice popolnega obstoja.

4. GLEDALIŠČE V ZAPORU

Sistem zapora je po naravi represiven. V družbi obstaja mnenje, da je vloga zaporov med drugim tudi rehabilitacija ljudi, v smislu, da postanejo 'boljše osebe'. Vendar pa je postalo jasno, da ljudi ni mogoče prisiliti v to, da se spremenijo. Tako je razočaranje o zaporu, da lahko adaptira ljudi, vedno bolj naraščalo. Vloga zapora naj bi bila tudi ta, da s humanostjo in nudenjem pomoči vzdržujejo vedenje obsojene osebe, ki je zakonsko sprejemljivo, tako med prestajanjem kazni kot po izpustitvi. Prav tako pa naj bi zapor vzpodbujal kreativnost, ki pripelje do raziskovanja in osvobajanja.

Koncept rehabilitacije je bil povezan s primernostjo in ustreznim vedenjem. Kako se oseba obnaša v zaporu, je odvisno od prenašanja nikakršnih odnosov v njem, kar pa lahko pripelje do ponovnega kaznivega dejanja ali pa do občutkov in čustev, kakršne ima obsojenec do delikta in ravno to je za mnogie obsojene osebe zelo osebno in privatno. Zato so model

‘zdravljenja’, ki je prevladoval v prvi polovici stoletja, nadomestili z modelom ‘pravice’, ki je preprosto in bolj iskreno temeljil na tem, kaj bi družba lahko menila o maščevanju za storjeni zločin. To je pripeljalo do ideje, da je naloga zapora le-ta, da se posameznika kaznuje z odvzemom svobode. Odvzem svobode je pristna bolečina zaprtosti oseb v zaporu. (Liebmann, Tumim, 1994) Vendar pa zmeda med cilji zapora in obsojenci še ostaja. Tako obsojenci iščejo načine, kako ohraniti samospoštovanje in identiteto. Ravno ta boj za samoopredelitev lahko posameznika privede do konflikta z zaporniškimi avtoritetami. Na odvzem svobode se nekateri težko oziroma nikoli ne privadijo, kar je pravzaprav zdrav odziv, medtem ko pa se drugi preveč podredijo, kar pripelje do institucionalizacije ter nesposobnosti ponovnega funkcioniranja v družbi po izpustu. Obsojenec ima neznansko željo zapustiti zapor vsaj takšen, kakršen je prišel vanj. (Bettelheim v Liebmann, Tumim, 1994) Človek je razumno bitje, ki ve stvari, je sposobno razmišljanja, razumevanja in delanja napak. Prav tako pa se tudi zaveda velikega števila občutkov, čustev in idej. Človek je torej sposoben razlaganja, se pravi misli pretvoriti v besede. Kadar nekaj ubesedimo, kakorkoli, slabo ali dobro, popolno ali le delno, se tega zavedamo.

Tri kategorije posameznika – občutki, čustva in misli – niso kot označbe na zemljevidu, vsaka s svojo barvo in z mejami. Komunikacija med njimi je svobodna, prav tako tudi izmenjava. Občutki preidejo v čustva in le-te spodbudijo specifične misli. Komunikacijska pot je reverzibilna, kanali komunikacije so dvosmerni: misli izzovejo čustva, čustva pa občutke. (Boal, 1995)

Znotraj zapora praksa dialoga ni cenjena niti ne stimulirana. Vsak sektor oziroma oseba ima svoj lastni monolog, ki je mehanično skladen z njegovimi specifičnimi aktivnostmi in predviden v vedenju. Komunikacija je zmanjšana na konfrontacijo monologa, ki pa ne predre oziroma vpliva na nekoga drugega. (Santos, 2008)

Institucija je tista, katera zadržuje ljudi in ne proizvaja potencialnega prostora, ki je potreben za rast in razvoj. Zapor vzame identiteto in ustvari ljudi, ki postanejo infantilni, zato ker jim vzame moč, ki jih drži nad svojim

življenjem. Zapor hrani, oblači in vzdržuje ljudi, vendar pa to ni dovolj dobro – podobno kot mati, ki daje svojemu otroku tri obroke na dan, zato da lahko preživi, vendar pa je ta isti otrok čustveno zanemarjen. (Liebmann, Tumim, 1994) Dejstvo pa je, da so obsojene osebe v zaporu zato, ker so storile kaznivo dejanje. Njihova glavna težava je ravno soočanje s tem dejstvom. Pomembno je, da se obdrži kontakt. Obsojenci se med seboj razlikujejo po tem, ali se počutijo kot žrtve okoliščin, družbe, okolja, itd. ali ne. Vendar pa ne glede na kontekst revščine in brezposelnosti v družbi, mora vsak posameznik prevzeti odgovornost za svoja dejanja, z gledališko umetnostjo pa lahko posameznika pripeljemo do tega. Ta izkušnja je lahko zelo čustvena za obsojeno osebo, saj mora sprejeti škodo, ki jo je povzročil posamezniku in njegovi družini ter nenazadnje tudi sebi in svoji družini.

Peaker in Vincent (1990) predstavita osebne in terapevtske prednosti in pridobitve umetnostnih aktivnosti: spodbujanje kreativnosti, pogumnejše odločitve in izbiranje možnosti, poveča se samospoštovanje in samovrednotenje, razvijanje samozavesti in razumevanja. Prav tako so na preizkušnji čustva v konstruktivnem smislu, kako jih izražati, se koncentrirati in od sebe dati nek trud, da nekaj doseže. Poleg tega pa so tudi pridobitve, ki jih posameznik dobi od skupine in družbe. V zaporu bi morale biti možnosti za umetniško razvijanje kot tudi razvijanje drugih spretnosti, zato da bi lahko obsojenec preko tega pridobil osebne dosežke in spoštovanje.

Z gledališko umetnostjo pa lahko dosežemo tudi to, da se skrite oziroma potlačene vsebine izrazijo. Vsak posameznik ima del med zavednim in nezavednim (angl. pre-conscious). To je prostor idej, občutkov, čustev, katere smo sposobni verbalizirati, vendar pa do tega procesa še ni prišlo, ker ne najdejo poti do zavednega, hkrati pa tudi niso odšle popolnoma v pozabo. »Te vsebine so pozabljene oziroma skrite, ampak se lahko kmalu pojavijo na površju.« (Boal, 1995, str. 34). Prav vsak ima znotraj sebe, tako moški kot ženske, Eros in Thanatos. Vsebuje zvestobo in izdajstvo, pogum in strahopetnost, pogum in strah. Želimo si živeti in umreti, tako zase kot za druge. Znotraj nas je bogastvo možnosti. Vendar pa o njih tako malo vemo, tako slabo se zavedamo, kaj imamo, in skoraj nič ne vemo o sebi. Na odru je

vse dopustno, nič ni prepovedano. Démoni in svetniki, kateri živijo v posamezniku (igralcu), se lahko popolnoma svobodno razcvetijo (Boal, 1995).

Naše lastne izkušnje so osnovnega pomena za razumevanje in učenje skozi življenje. Ko počnemo nekaj in med tem početjem odkrivamo stvari, učenje ponavadi ostane v nas. Tako kot takrat, ko smo bili otroci, ko so nas starši vedno opozarjali, da so prižgane sveče ali peč vroče, vendar dokler nismo sami poskusili ter prijeli, eno ali drugo, nismo razumeli. V smislu naših lastnih izkušenj se učimo preko naših teles, še preden se naučimo preko drugih poti. Učimo se preko naše moči oziroma nemoči, preko naših petih čutov. Učimo se preko vročine in mraza in drugih oblik temperature, o telesih skupaj in telesih narazen – ne samo o človeških telesih, ampak tudi o telesih naših ljubljencev in igrač. Za učenje potrebujemo relacije, reakcije in odgovore od drugih. Če se ukvarjamo s kreativnostjo in se ustavimo za analizo, pravzaprav pripeljemo proces do zaustavitve. Ko je enkrat ta kreativni proces dosežen, se nadaljuje kot spirala, kljub temu da nismo več aktivno zavezani k procesu. (Jennings, 1998)

Obsojene osebe tako dobijo glas, s katerim izrazijo svoje občutke in zgodbe. Gledališče poskuša doseči premik od obsojenčevih občutkov krivde, samoobsojanja, kaznovanja ali smiljenja samemu sebi do tega, da jih navdihne za samorefleksijo in samoizražanje. Ponuja namreč možnost, da posamezniki, ki so objekti systemskega straženja ter družbenih prijav, lahko izgledajo in govorijo kot subjekti svojega lastnega življenja. Obsojenci so pravzaprav udeleženi v dolgem procesu diskusije o osebnih izkušnjah, katere projektirajo v osebnost fiktivnega protagonista, saj je posredno lažje govoriti o sebi. Navsezadnje je igra rezultat kombinacij zgodb in idej vsakega posameznika. Tako v varnem okolju gledališča udeleženci pogosto lažje, drzneje in odkrito izražajo svoja pristna čustva in misli ter odkrivajo svoje notranje, skrite kreativne potenciale. Paolo Freire (1993) je rekel, da zatirani pogosto slišijo, da niso dobri v ničemer, ne vedo nič in se niso sposobni ničesar naučiti – da so bolni, leni in neproduktivni – in zato so na koncu prepričani v svojo nesposobnost.

Gledališče je lahko odličen način za obsojence, da procesirajo lastne izkušnje. Gledališke tehnike omogočajo razreševati in izražati osebne težave, sodelovanje v skupini pa omogoča sprejemanje in vgrajevanje povratnih sporočil in doživljanje novih izkušenj ter priznanj. Socialno približevanje in stiki imajo velik pozitiven učinek in prispevajo k socialni kohezivnosti. (Kobolt, 2008) Grace (1993) pravi, da v svoji karieri ni še nikoli srečal osebe, ki je (bila) kakorkoli povezana z zaporom in bi trdila, da imajo prakticirane umetniške vsebine slab vpliv. To pomeni nekaj posebnega glede na to, da obsojenci pravzaprav od teh aktivnosti ne bodo imeli posebne koristi, če gledamo bolj površno. Vendar zakaj potem obsojene osebe gledališko umetnost tako dobro sprejmejo? Morda zato, ker se lahko naučijo novih spretnosti ter se soočajo z novimi izzivi ali pa le zaradi dolgočasja. Morda pa so zato tako zainteresirani, ker »obravnavanje nesprejemljivega vedenja« ni kaznovano. Karkoli je že ta razlog, obsojene osebe, kjer le to prakticirajo, nad tem kažejo entuziazem.

Geese Theatre Company, ki deluje v Angliji, ima na področju kriminalitete že več kot 20 let izkušenj. Društvo predstavlja izzivalno in animirano gledališče z zaporniki, bivšimi zaporniki in z zaposlenimi. Razvili so različne strategije za različne potrebe. Na primer, en del društvene nastavitve v zaporu se imenuje *Lifting the Weight* (slo. dviganje uteži), poteka pa tako, da se gledalci poskušajo identificirati z glavnim likom, ki je bivši kaznjeneц in je bil ravnokar izpuščen iz zapora ter poskuša živeti na način, ki ga ne bo spet privedel nazaj do zapora. Zgodba zahteva vložek gledalcev, medtem ko se glavni lik sooča z odločitvami o družini, drogah, alkoholu, nasilju in iskanju zaposlitve. Občinstvo je tisto, ki sprejema odločitve v imenu glavnega lika in tako odloča, ali bo glavni lik ostal na prostosti ali se bo zaradi slabih odločitev ponovno znašel v zaporu. (Grace, 1993)

Za takšno delo pa je potrebno pikolovsko planiranje in precejšnja fleksibilnost s strani izvajalcev ter odprtost in participacija gledalcev. Vendar konec koncev ta proces funkcionira in prikaže, da ima kljub stiski vsak človek, ne glede na izkušnje in zmožnosti, možnost izbire. Pri tem pa je najbolj pomembno, da ne obsojamo. Fokus posameznika, kako ostati

zunaj zapora, vsebuje novo in trajajočo eksploracijo sebe. Drama je morda najbolj očitna izbira za doseg tega cilja. Obsojenci so na takšen način odkrili svoj umetniški talent, za katerega pred prihodom v zapor niso vedeli, da ga imajo. Tudi sami pravijo, da daje gledališče »terapevtske« ugodnosti. Ta efekt je skoraj univerzalen, povezan je z razmišljanjem in le-tega potrebujemo, če želimo nekaj doseči. Gre za prijeten občutek, da se posameznik lahko popolnoma skoncentrira na proces in gre za občutek ponosa ter nekega dosežka oziroma za občutek uspeha, ker je nekaj dokončal. (Grace, 1993)

Jasno je, da z gledališčem ne moremo ustvariti revolucije nad ustanovljenim sistemom in ritualom, vendar pa je že velik premik, če se ustvari status quo za vse vpletene.

»Najbolj zanimiv tak primer se je zgodil preko prakse društva Geese Theatre Company. Delali so z enim izmed najbolj strogo varovanim zapornikov zaradi njegovega strahu pred telesnim pregledom. Strah, ki ga je pridobil zaradi brutalnega ravnanja, ki je trajal več let. Ta posameznik je več let preživel v samici in je večkrat na dan doživel telesni pregled paznikov, ki so bili oblečeni v popolni zaščitni opremi. V tej delavnici so sodelovali tudi trije pazniki ter devet zapornikov kot občinstvo. Pazniki so zaigrali situacijo, v kateri so nekega zapornika omejili za neko stvar, medtem pa je zgoraj opisani zapornik moral le gledati in poslušati ter se ne vmešati. Ta cilj je bil dosežen. Tako se je zapornik soočil z osnovnimi psihološkimi težavami ter z agresivnim vedenjem. Posledice te situacije pa so pustile pečat tudi pri paznikih, saj sta dva od treh končala v solzah.« (Grace, 1993)

Zapornik se je sam s sabo bojeval, kar je privedlo do emocionalnega učinka pri vseh prisotnih, ne glede na to, ali so samo gledali, bili osebno vpleteni ali pa so bili nad njim impresionirani. Prav tako je situacija prinesla ozaveščenost o emocionalnemu zatiranju, ki ga nasilje prinaša. S to situacijo je vedenje paznikov prišlo v ospredje ter je postalo objekt opazovanja. Tako so njihove zatirajoče in kontrolirane tehnike ocenili in obsojali sami zaporniki, kot da bi bili ljudje in ne kot nekdo, ki ima avtomatsko moč in avtoriteto.

Gledališče je predstavitev realnosti. Ta predstavitev je kot laboratorij za raziskovanje, eksperimentiranje, analizo. V teh predstavitev realnosti eni gledajo na to kot na okoliščine, v katerih se je kriminal zgodil. V zaporniški celici življenje ne sme kar obstati. Učenje je akt življenja: kadar se nekdo karkoli nauči, odkrije samega sebe in odkrije nekoga drugega. Akt učenja ustvarja človeka drugačnega od tistega, ki je bil. Obsojenci morajo razumeti, kaj so naredili in kaj morajo narediti. Njihova naloga je, da vadijo načine življenja v družbi. Medij, ki lahko kar najbolje zapolni z dejanji in dejavnostmi to nalogo učenja konkretnih življenjskih primerov, je gledališče. Gledališče zatiranih pa omogoča gledalcu transformacijo v protagonista. (Boal, 2006) Gledališče zatiranih v zaporih predlaga kreacijo demokratičnega prostora za dialog med raznolikimi socialnim igralci sistema zapora ter med njimi in družbo. Udeleženci lahko na takšen način razumejo in diskutirajo o svoji realnosti preko estetičnih sredstev in začnejo iskati konkretna sredstva za provokacijo njene transformacije. Prav tako odkrijejo, da lahko preko estetične izkušnje na odru vadijo drugačno obliko situiranja sebe pred realnostjo. Razumejo, da za vsako situacijo obstajajo mnoge oblike vedenja in da ni nujno reagirati na enak način ter da lahko spremenijo svoj odnos. Gledalci pa potrjujejo to spremembo odnosa kot neko alternativo. (Santos, 2008)

4.1 IZZIVI

Gledališka umetnost v zaporu se lahko sreča tudi z nekaterimi težavami, kot na primer: pomanjkanje materiala zaradi primanjkovanja denarja, primanjkovanje prostora zaradi narave zgradbe zapora, težave z varnostjo, kot na primer konstantna skrb za material, da ne bi kam »odšel«, težave s časovno usklajenostjo z režimom zapora, težave z ravnanjem oziroma vedenjem, celo sovražnostjo zaposlenih do izvajalcev. Vendar pa lahko del teh težav rešimo z umetnostjo. Pomembno je, da so zaposleni ravno tako vpleteni v sam proces in tako dobijo možnost rasti in raziskovanja situacij. Tako je tudi manj možnosti za zamero do obsojencev. Gledališka umetnost pa prinese osebne pridobitve le v primeru, če je posameznik pripravljen na raziskovanje sebe, kar pripelje do ozaveščanja notranjih konfliktov in lahko vzpodbudi močno čustveno reakcijo. Brez podpore zaporniškega režima in

brez zaposlenih, ki so sposobni obravnavanja s čustvenimi krizami, lahko emocionalno raziskovanje naredi več škode kot dobrega. Prav tako se je potrebno zavedati, da se lahko v takšnem okolju, kot je zapor, hitro zamaje zaupanje, vendar pa je potrebno biti odprt (angl. open minded), se prilagajati in konstantno učiti ter vzeti v obzir, da sta med obsojenci prisotna bolečina in obup.

Seveda pa je prvi izziv že vstop v institucijo. Sam program je potrebno zapakirati, saj ga paznikom ni dobro predstaviti kot delo z obsojenimi osebami, ki bodo vadile načine upiranja zatiranosti. Kjer dve miselnosti trčita – pravosodni sistem, ki je zgrajen za kaznovanje ter nadzorovanje družbe (oziroma ironično rečeno: skrbi za varnost), z umetniki, ki se neprestano sprašujejo o mejah, kreirajo načine, kako jih presegati, kot tudi samega sebe ter nikakor nočejo biti kontrolirani s strani tako imenovanih avtoritet – ni nikakršno presenečenje, da njuno nerazumevanje in obojestranski predsodki zamajejo sodelovanje. (Buchleitner, 2010)

V zaporu ni nujno, da se razvijejo kakršni koli odnosi med obsojenci, prav tako kot se tudi ne bi zunaj te inštitucije. Znotraj zapora je pravo prijateljstvo redko, vendar pa zato obstaja kompleksna in močna mreža, ki narekuje, kaj in kdo je ok in kaj in kdo ne. Tako se oblikujejo »kampi«, ki so najbližja oblika skupine, v katerih bi obsojenci čutili neko pripadnost. Ravno zaradi takšnih okoliščin pa je za skupinsko delo z metodo gledališča težko izbrati skupino obsojencev, v kateri bi se lahko vzpostavilo zaupanje. Skupina je pomembna, saj mora izpolniti naslednje cilje:

- ✓ za gledališko umetnost je pomembna vzpostavitev zaupanja med člani, da si lahko med seboj delijo svoje misli in čustva o sedanjih in preteklih izkušnjah;
- ✓ pri gledališki umetnosti se uporabljajo različna sredstva, med njimi je precej pomembna komunikacija, za katero pa ni nujno, da je verbalna;
- ✓ prostor, v katerem celoten proces poteka, mora biti oblikovan, tako da se oblikuje varnost in zaupanje ter da nihče ne obsoja, ocenjuje ali kritizira;

- ✓ posameznik spoznava oziroma razvija občutek za kreativnost in tako svojo energijo, jezo ali frustracijo izrazi na pozitivnejši način;
- ✓ posamezniki morajo ob tem uživati in se zabavati.

(Liebmann, Tumim, 1994)

V zaporu je polno nasprotji, katerih se moramo konstantno zavedati. Dejanj obsojenih oseb ne odobravamo in se ravno tako z njimi ne identificiramo, vendar pa je zelo pomembno, da jih razumemo. Nujno za obsojence je, da popravijo oziroma izboljšajo svoje vrednote in cilje – saj jim nočemo pomagati, da ponovijo enaka dejanja, ki so jih pripeljala v zapor. To izboljšanje etičnih vrednot je nujno. Namreč videti na odru dejanje je najboljši način razumeti to dejanje v celotni njegovi razvejenosti. Je najboljši način predstavljanja prihodnosti ter se nanjo pripraviti. Pri delu z obsojenci je odnos bipolaren: mi in oni. V tej bipolarnosti nastanejo protislovja med etičnimi vrednotami in moralnim vedenjem. (Boal, 2006)

»V vsakem sistemu, ki je kreiran zato, da izvaja kontrolo nad drugimi, bo vedno obstajal prostor za upor, razpoka, v katero lahko vsilimo, vsaj nekaj svobode. ... Ravno zato je kreativno delo nedobrodošel izziv avtoriteti, nepredvidljiva razdvojitvev norm, nekakšno igranje z ognjem.« (Kershaw v Balfour, 2004, str. 35)

4.2 UČINKI

Obsojenec preko gledališkega procesa samoreflektira o svoji preteklosti, o storjenem kaznivem dejanju ali o odvisnostih. Preko eksperimentiranja z alternativnimi strategijami v težkih situacijah se obsojencu odprejo nove možnosti. Tako je on sam odgovoren za svojo izbiro, saj je konec koncev protagonist svojega življenja. Poleg samoodgovornosti gledališče podpira tudi občutek odgovornosti v skupini obsojencev. To dokazujejo povratna sporočila udeležencev, saj pogosto izrazijo gromozansko medsebojno podporo v skupini. Obsojenci kot tudi delavci v zaporu se pogosto tudi udeležujejo diskusij o kriminalu, kazni, pravosodnem sistemu in življenju v zaporu. Zmožnost zaupati sebi in nekomu je pogosto učinek gledališča. Udeleženci največkrat na koncu procesa povedo, da so bili presenečeni nad

svojim pogumom. Igrati pred drugim zahteva samozavest. Posameznik tvega zadrego, kritiko in norčevanje drugih. Imeti moč pokazati drugim svoje slabosti je pravzaprav znak zaupanja samemu sebi. Preko procesa udeleženci postopoma odlagajo maske in se kažejo skupini takšni, kakršni so: objemanje, smeh, jok, dotiki, deliti upe prihodnosti z drugimi, obžalovanja iz preteklosti, razkrivati rane srca in nenazadnje še vedno jih skupina spoštuje. Takšna izkušnja vpliva na posameznika, ki tako spozna, da je zmožen biti tisto, kar je. Gledališče spremeni občutek notranje svobode. Na splošno večina udeležencev postane močnejša in se nauči izraziti svoje potrebe. Udeleženci odkrijejo, da obstajajo alternative v težkih situacijah in da je njihova odgovornost, katero izberejo. Posameznikova odgovornost je le ena stran kovanca, saj druga pripada odgovornosti družbi za vsakega člana le-te. (Buchleitner, 2010)

Gledališče poveže obsojence in delavce v dialogu ter se tako preneha etiketiranje in kategoriziranje. Lahko celo, da so sposobni prvič videti resnično osebo takšno, kakršna le-ta je. Prav tako naraste fizična bližina, ki je posledica medsebojnega zaupanja. Heritage v Balfour (2004, str. 200) pravi: »Kadar zapornik seže k drugemu zaporniku in se ga dotakne, vemo, da je bil vzpostavljen kontakt ... « Z gledališčem je tako vzpostavljena povezava med njimi, katera prej ni obstajala. Obsojenci začnejo samoreflektirati in odkrivati alternativne vedenjske strategije. Prav tako se bolj jasno zavedajo svojih meja in razvijejo pogum za prekoračenje samega sebe. Preko procesa gledališča naraste posameznikova sposobnost artikuliranja sebe. Ponujen jim je različen način odkrivanja čustvenega jezika, način razvijanja odnosov, ki ne temeljijo na moči in kontroli. Naučijo se govoriti o sebi pred drugimi brez zadrege in razumejo svoje življenje. Gledališke metode olajšajo posameznikove zmožnosti za izražanje misli, občutkov, težav in vizij.

5. GLEDALIŠKE METODE

5.1 METODE GLEDALIŠČA ZATIRANIH

Te metode so razdeljene v tri glave sklope, in sicer metode za ogrevanje, osrednje metode gledališča zatiranih in metode za sprostitev, medtem ko so tehnike gledališča zatiranih naslednje: igre zatiranih, slikovno gledališče, forum gledališče, časopisno gledališče, nevidno gledališče, zakonodajno gledališče, Rainbow Of Desire (mavrica želja) in estetična edukacija zatiranih.

Ogrevanje je v gledališču zatiranih nujno potrebno. Najprej z njim dosežemo, da se posamezniki sprostijo, nato da premagajo strah pred drugim ter da dovolijo njihovemu pravemu jazu, da pride izza maske. Tako šele lahko začnejo sproščeno igrati.

V prvi sklop spadajo naslednje metode:

- ✓ Hoja po prostoru: posamezniki se prosto gibajo po prostoru, vsak s svojim tempom ter srečujejo drug drugega brez dotikanja. Po nekaj minutah se določi tempo, vendar še vedno iščejo svojo pot. Tempo se povečuje do teka. S to vajo se obsojene osebe ogrejejo in začutijo svoje telo, prav tako pa se usmerijo vase.
- ✓ Pozdravljanje: obsojenci nadaljujejo s hojo po prostoru, vendar ko opazijo znanca, ki gre mimo, ga pozdravijo z glavo, ko srečajo naslednjega znanca, ga pozdravijo s stiskom roke, ko prijatelja, ga objamejo itd. Tako se udeleženci odprejo navzven ter imajo z vsakim korakom več stika z ostalimi.
- ✓ Ploskanje v krogu: posamezniki se postavijo v krog. Naloga je, da si med seboj podajajo z rokami plosk, katerega so prejeli od soseda. Plosk morajo sprejeti iz oči v oči ter ga ravno tako tudi podati naprej. Ploska se lahko z različno hitrostjo. S to vajo preko gibanja telesa ustvarjajo zvok, prav tako pa se med seboj bolj zblížajo preko očesnega kontakta.

- ✓ Na tržnici: vsak zase obsojenci začno z mimiko in pantomimo prodajati namišljenim mimoidočim in drugim trgovcem tisto stvar, ki si jo predstavljajo. To počnejo tako dolgo, dokler se ne sprostijo v svoji vlogi in dodajo še glas. Pravilo je, da morajo vsi svoje produkte prodajati čim bolj glasno, saj je njihova želja, da jih prodajo. S to vajo se razmigajo glasilke in čuti.
- ✓ Potisk v paru: obsojenci se razdelijo v pare. Vsak par določi prvega in drugega v paru. Vsi skupaj se postavijo na en konec prostora, cilj pa je doseči drugi konec prostora, tako da drugi potiska prvega do cilja, na način, da oba gledata v isto smer. Vlogi se zamenjata pri naslednji nalogi, in sicer oviranju. Prej prvi, sedaj drugi ovira prej drugega, sedaj prvega pri tem, da pride na drugi konec prostora. Ovira pa ga lahko le tako, da ga drži okrog pasu in nikjer drugje. V tej vaji se izpostavi telesni dotik, vendar pa je ta omejen le na določeno osebo, saj se udeleženci sami razdelijo v pare.
- ✓ Zadruga: gre za igro zaupanja. Obsojene osebe se postavijo v dve vrsti, en meter narazen in gledajo drug proti drugemu. Na enem koncu mora biti dovolj prostora, da nekdo vzame zalet in s hitrostjo priteče do začetka kolone in skozi. Vsi udeleženci stegnejo roke pred seboj, da nastane zadruga iz rok. Tisti, ki je najbolj pogumen in zaupa skupini, se postavi stran od kolone in na znak začne teči. Ostali udeleženci umaknejo roke, tik preden oseba priteče do njih, tako se kolona odpira kot zadruga. Ta postopek ponovijo vsi. Na koncu sledi pogovor o počutju posameznikov.
- ✓ Dirigiranje orkestra: v skupini prosimo nekoga, ki bi dirigiral orkester. Orkester pa so obsojenci, ki se gibljejo po prostoru glede na dirigentove zamahe, ta pa poskuša biti čim bolj ustvarjalen. Če skupina želi, lahko dirigenta zamenja nekdo drug. Na koncu sledi evalvacija vaje – kako se je počutil orkester, kaj jim je bilo težko, kaj v redu, kako se je počutil dirigent, ...
- ✓ Kolumbijska hipnoza 1 (ogledalo): skupina se razdeli v pare. V paru se osebi dogovorita, kdo bo prvi ogledalo in kdo drugi. Po dogovoru

se prvo ogledalo začne gibati natančno tako, kot se giblje oseba pred ogledalom. Vaja traja nekaj minut, nato pa se osebi zamenjata. Na koncu obvezno sledi pogovor o počutju.

- ✓ Kolumbijska hipnoza 2 (dlan – obraz): skupina je prav tako razdeljena v pare. Osebi se dogovorita, katera bo najprej vodila in katera sledila. Vodja v paru nastavi svojo dlan deset centimetrov od obraza tistega, ki bo sledil. Naloga slednjega je, da razdalje med dlanjo in obrazom nikoli ne poveča za več kot petnajst centimetrov. Voditelj vodi sledečega vsepovsod po prostoru. Čez določen čas se vloži zamenjata. Sledi evalvacija o občutkih, počutju, čustvih, ...

(Ferlin, 2009)

Drugi sklop se razdeli na:

- ✓ Igra zatiranih: vsa čutila, percepcija realnosti in zmožnost občutenja in razumskosti postanejo z vsakodnevnim ponavljanjem mehanični. Tako ljudje postajajo manj kreativni in ne sprejemajo realnosti takšne, kot je. Pri igrah zatiranih gre za sistem iger, ki pomagajo »čutiti, kar primemo«, »poslušati, kar slišimo«, »videti, kar gledamo«, »stimulirati vsa čutila« in »razumeti, kar rečemo in slišimo«. (Boal, 2004)
- ✓ Slikovno gledališče: besede so praznine, ki polnijo praznino, ki obstaja med dvema posameznikoma. Besede so kot črte, katere vrisujemo v pesek, zvoki, ki se oblikujejo v zraku. Poznamo pomen besede, ki jo izgovarjamo, zato ker je polna naših želja, idej in občutkov, vendar pa ne vemo, kako bo ravno ta beseda težka za poslušalca. Slikovno gledališče je serija tehnik, ki omogočajo komunikacijo posameznikom preko slik in prostora in ne samo samih besed. (Boal, 2004)

Pri slikovnem gledališču moramo biti pozorni, da obsojencev ne zatremo pri opisovanju njihovih idej. Ob vsaki situaciji se vsakemu posamezniku rodijo njegova lastna čustva, spomini in občutki. Način izražanja le-teh je tudi njihov in ravno zato ne more biti napačen.

Vedno je pogojen z neko situacijo, ki jo je posameznik sam doživel, koliko bo o tem povedal, pa je odvisno od njega samega, saj si vsak sam postavlja svoje meje. Metode slikovnega gledališča so naslednje:

- a) pozdravljanje v paru, b) biti ljubljen, c) biti zatrt in d) situacija, kjer sem bil zatrt.

a) Pari se med seboj dogovorijo za nek pozdrav, ki ga nato en za drugim pokažejo kot sliko oziroma skulpturo. Ostali člani ta pozdrav opišejo in ga umestijo v določeno situacijo oziroma okolje. Vsak posameznik ima pravico komentirati skulpturo. Na koncu pa še par pove, kaj je hotel pokazati.

b) Obsojenci se v parih pogovorijo o situaciji, ko so se počutili najbolj ljubljeni. Nato se odločijo za eno situacijo na par in jo pokažejo v obliki skulpture. Sledi predstavitev skulptur in komentiranje.

c) Par se med seboj pogovori o zatiranju in se odloči za neko obliko zatiranja, ki jo bod pokazal ostalim. Pri tej vaji ni nujno, da je situacija osebna. Sledi predstavitev skulptur in pogovor o teh situacijah.

d) Vsak udeleženec se poskuša spomniti neke situacije, ko se je počutil zatritega. Po kratkem premisleku mora vsak udeleženec opisati to situacijo z eno besedo. Glede na dobljene besede grede obsojenci v skupine po 4-5 udeležencev – podobni skupaj. V skupinah se pogovorijo o teh situacijah in o svojih čustvih. Odločijo se za eno izmed situacij in jo predstavijo s skulpturo. O tem, čigava je situacija, ni potrebno definirati. Občinstvo skuša situacijo opisati, kot jo vidijo sami. Vsaka rešitev je pravilna. Na koncu nekdo v skupini predstavi, kaj so dejansko prikazali. Po vaji sledi debata.

(Ferlin, 2009)

- ✓ Forum gledališče: organizacija zvoka in prostora je glasba, organizacija barv, linij in prostora je plastična umetnost, organizacija človeških akcij, časa in prostora pa je gledališče. Gledališče je reprezentacija in ne reprodukcija realnosti. Forum gledališče predstavi

sceno ali igro, ki mora prikazovati zatirano situacijo, s katero se protagonist ne zna soočiti oziroma je pri tem neuspešen. Pri tem so gledalci povabljeni nadomestiti protagonista na odru in ne dajati možnih rešitev, idej, strategij s sedeža. Pri vsaki intervenciji ostali igralci improvizirajo reakcije svojih likov. Intervencije morajo biti čim bolj iskrene in realne. Vsi gledalci imajo enake možnosti intervencij. Forum gledališče je kolektivna vaja za realnost. (Boal, 2004)

V skupini se udeleženci odločijo za neko situacijo, kjer je glavni igralec zatiran, in le-to zaigrajo. Nato pa se obrnejo proti občinstvu in poiščejo nekoga, ki ima rešitev za to ali idejo, ki bi lahko spremenila dejanja zatiralca. Igro oziroma sceno ponovijo – v vlogi glavnega igralca je tokrat tista oseba iz občinstva, ki ima novo idejo. Sceno lahko večkrat ponovijo, če je več možnih rešitev – dokler niso vsi zadovoljni. (Ferlin, 2009)

- ✓ Časopisno gledališče: ta metoda se izvaja s pomočjo časopisnih prispevkov. Skupina se razdeli v podskupine po 4-5 članov. V časopisu morajo poiskati nek članek, ki jih vznemiri, jim sporoča kaj zanimivega, ... Njihova naloga je predstaviti članek skozi igro. Na voljo imajo 30 minut. Po tem času je na vrsti predstavitev iger, po tem pa sledi pogovor o predstavljenem članku: kaj so želeli sporočiti člani in kaj pisci članka. Bistvo te metode je ravno pogovor o tistem, kar nas v časopisu vznemirja. (Ferlin, 2009)
- ✓ Nevidno gledališče: biti državljani ne pomeni zgolj živeti v družbi, ampak jo tudi preoblikovati. Če nekdo preoblikuje glino v kip, postane kipar, če nekdo preoblikuje kamne v hišo, postane arhitekt, če nekdo preoblikuje našo družbo v nekaj boljšega za vse nas, postane državljani. Nevidno gledališče je neposredna intervencija v družbi na določeno temo. Tema mora biti takšna, da je zanjo zainteresirana večina ljudi. Ta intervencija tako povzroči med ljudmi debato in pojasnjevanje problema, ki mora biti rešen. Vendar pa ne sme biti nasilna, saj je njen namen razkriti nasilje, ki obstaja v družbi in ne ga

reproducirati. Nevidno gledališče je igra, ki poteka v javnem prostoru brez informiranja kogarkoli, ki je del tega gledališča oziroma brez vaje. Omenjeno gledališče je penetracija fikcije v realnost in realnosti v fikcijo, ta pa pomaga odkriti, koliko fikcije pravzaprav obstaja v realnosti ter realnosti v fikciji. (Boal, 2004)

- ✓ Zakonodajno gledališče: je izraba vseh oblik gledališča zatiranih s ciljem spremeniti državljanske legitimne želje v zakone. Po normalnem forum zasedanju se oblikuje prostor, podoben sobi, v kateri se sestavljajo, oblikujejo zakoni, zakonodaja. V tem prostoru se tako oblikuje podoben ritual, ki poteka pri kreiranju zakonov. Sledi enaka uradna procedura predstavitve projektov, ki temeljijo na gledalčevih intervencijah, braniti ali zavračati jih, jih izglasovati itd. Na koncu se zberejo na kupu vsi odobreni predlogi, nato pa sledi pritiskanje na zakonodajalce, da jih sprejmejo kot zakone. (Boal, 2004)

Sprostitutvene vaje pa so naslednje:

- ✓ Masaža: to vajo lahko vsak posameznik izvaja na sebi ali pa na nekom drugem z več različnimi masažami. Lahko je tudi časovno določena, lahko se masira v krogu, v koloni itd.
- ✓ Vozli: skupina naredi krog, zamiži in da roke predse. Nato vsi skupaj hodijo toliko časa naprej, da se dotaknejo neke druge roke. Vsak obsojenec prime nekoga z desno in nekoga z levo roko. Vedno se lahko z eno roko drži le ene osebe. Šele ko se vsi držijo, lahko odprejo oči. Nastane voz, cilj pa je, da se skupina razvozla, ne da se med tem člani spustijo.
- ✓ Ne smej se: udeleženci se uležijo na tla v tisti položaj, ki jim najbolj ustreza, le njihov obraz se mora videti. Eden od obsojencev pa hodi naokrog in dela različne norčije, da bi nasmejale druge. Pri tem se ne sme nikogar dotakniti. Ko se nekdo zasmije, vstane in pomaga nasmejati še ostale.

- ✓ Tuš: to je igra zaupanja. Skupina naredi krog, prostovoljec pa stopi v sredino, prekriža roke na prsih ali na bokih in zamiži. Vsi ostali člani skupine stegnejo roke nad njegovo glavo in ga na tih znak na hitro pobožajo od glave do pet. Nato sledi pogovor o občutkih in o zaupanju.

(Ferlin, 2009)

5.2 DRAMSKA TERAPIJA (ANGL. DRAMATHERAPY)

Dramska terapija je ena od metod gledališke umetnosti, ki vsebuje gibanje, glas, ples, gledališke igre, igranje vlog, improvizacijo, delo s tekstom, lutke in maske. Vsekakor se vse gledališke spretnosti selektivno uporabljajo s člani skupine. Le-te omogočajo tako verbalno kot neverbalno izražanje in resolucijo znotraj dramatične strukture, strukture zgodbe. »Dramska terapija je terapija optimizma, je terapija sedanjosti in prihodnosti, pomaga posamezniku, da naredi korak naprej, ne pa da neprestano kopa po svoji preteklosti, ki mu nič ne pomaga.« (Jennings, 1998, str 41)

Preko dramatičnih projekcij posameznik postane čustveno in intelektualno vpleten v srečevanju problemov v dramatičnih oblikah, kot na primer v karakterju, materialu igre ali lutkah. Transformacija opisuje, na kakšen način lahko obsojenec izkusi spremembe problemov, ki so bili izraženi ekspresivno preko dela te metode. Do teh sprememb pride zaradi dramatičnih procesov, v katerih obsojenci izražajo in raziskujejo svoj material (izkušnje). Ta proces lahko odpre številne kreativne, spremenjene načine ravnanja in izkušanja problema. (Jones, 1996)

Cilji dramske terapije so: omogočanje komunikacije, stimulacija drugačnega razmišljanja, zagotavljanje pomena resolucije, razvijanje novih zmožnosti, transformacija nekoristnih izkušenj, iskanje možnosti, »uzakonitev« novih izkušenj, razumevanje spolne problematike, itd. Dramsko terapijo kot del gledališke umetnosti je potrebno razumeti pretežno prek gledališke teorije skupaj s kulturnim konceptom. (Jennings, 1998)

- ✓ **Trening improvizacije:** je bistveni element metode Iljina. Trening vzpodbuja spontanost, fleksibilnost, ekspresivnost, senzibilnost in zmožnost komuniciranja. Iljin je v teh atributih videl kvalitete ljudi, ki so na splošno zanemarjene. Znotraj treninga improvizacije je poudarek na uporabi telesa in glasu. Telo je bistveno za izražanje in eksploracijo čustev. Pri svojem delu je Iljin uporabljal kvalitete živali, kot na primer skakanje in padanje, gibanje mačke in kače. Iljin je preučeval gibanje živali ter to uporabil kot osnovo pri vaji samoizražanja. Udeleženci uporabljajo gibanja kužkov pri igri, ptičev pri ulovu, plazilcev, velikih mačk.
- ✓ **Identifikacija teme:** na začetku dela s skupino je potrebno odpreti temo. Ta tema mora imeti potencial za improviziranje. Lahko prihaja iz posameznikove zgodovine ali pa iz diskusije v skupini. Diskusija, ki vsebuje zgodbe, detajle posameznikovega življenja ali določene situacije, identificira temo. S to temo se mora strinjati večina, se pravi, da je ta tema relevantna za njihove trenutne potrebe.
- ✓ **Reflektivnost na temo:** ko je bila tema vzpostavljena, jo je potrebno v skupini temeljito predebatirati. To pomeni, da predebatirajo izbiro te teme, njeno pomembnost, ključna področja konfliktov, ki se nanjo nanašajo ter načine preko katerih se lahko udeleženci izrazijo in raziščejo v drami.
- ✓ **Načrt scenarija:** s scenarijem dodaš ideji neko obliko. Pri načrtovanju vsakdo v skupini sodeluje in sooblikuje scenarij. Temu sledi selekcija in razporeditev vlog. Pri tem pa je potrebno upoštevati potrebe posamezne vloge v relaciji s potrebami in potenciali obsojencev. Ta proces zahteva visoko raven samo- in vrstniškega ocenjevanja. Načrt scenarija pa vključuje: temo, ključne besede, kratke serije osnovnih situacij oziroma scen in lokacijo/e.
- ✓ **Sledi realizacija scenarija.**
- ✓ **Refleksija/feedback:** cilj refleksije je pomagati posamezniku prediskutirati njegovo celotno emocionalno izkušnjo med dramsko

terapijo. Vsak posameznik deli svoje občutke med igranjem neke vloge. Posebna pozornost je namenjena stopnjam čustev in vedenju, ki so se manifestirali v vsaki sceni. Refleksija omogoča posamezniku spontane povezave med scenarijem in njihovim lastnim življenjem. Tako se zasledijo, poglobijo in razrešijo nastajajoči občutki ali ideje. Posameznik pridobi, s kombinacijo povezave s svojim življenjem, s svojimi refleksijami in interpretacijami skupine, vpogled vase in v osebne probleme.

(Jones, 1996)

5.3 METODE, S KATERIMI ZATIRANI, PREKO ESTETIČNIH OBLIK, RAZVIJEJO PERCEPCIJE REALNOSTI

- ✓ Stvari, ki so pustile močan vtis v zadnjih letih: obsojenci napišejo kratko pripoved o nekem intimnem, osebnem dogodku ali nekaj kar ne morejo pozabiti. Tu gre pravzaprav za možnost refleksije panoramske vizije sveta, v katerem posameznik živi. Ni zadosti, da obsojenci zgodbo povedo, ampak morajo razkriti, kakšen je tisti poseben razlog, da je ta dogodek pustil takšen vtis, tisto nekaj, kar je osebno. Če prvi poskus ostane zgolj v sferi pripovedovanja, je potrebno vztrajati pri tem, da udeleženec koplje globlje v svoj spomin in tako razkrije bolj subjektivne vtise. Te vtise pa je potrebno, pri diskusiji, povezati s socialnimi ali političnimi pomembnostmi tega dogodka.

Te iste napisane pripovedi lahko obsojenci pritrdijo na steno oziroma si jih med seboj razdelijo ter vsako preberejo. Avtorji svojih zgodb se ne podpišejo. Nato vsak posameznik pove, katera zgodba je na njem pustila največji vtis in zakaj. Šele za tem vsak pove, katera zgodba je njegova, in vsak avtor komentira opombe na svojo zgodbo. Prav vsak ima svobodo intervencije, deljenje podobnih zgodb in dejstev, ki jih vedo. S tem odkrivajo povezave med njimi.

- ✓ Deklaracija o identiteti: vsak obsojenec mora v nekaj stavkih definirati, kdo je, in sicer trikrat različno, trem različnim

prejemnikom, ki jih ima v mislih. Na primer svoji ljubljeni osebi, sosedu, šefu, predsedniku ali katerikoli drugi osebi z avtoriteto. Dovoljeno je tudi navesti svojo identiteto mački, psu, vrtu, celo hrani. Vsakokrat ko definirajo, kdo so, ker je naša identiteta podeljena tudi preko razmerji z drugimi, saj nihče ni definiran znotraj nas samih, pisci nenadno odkrijejo identiteto, ki obstaja, ki je dejansko njihova. Ta metoda zahteva poglobitev vase.

- ✓ Poezija: vsak posameznik mora napisati pesem, tako da sledi svoji intuiciji. Udeležencem pa so postavljene tudi nekatere ravni pisanja. Udeleženci:
 - a) si izberejo temo, ki jih gane – čustvo je nujno. Lahko so oči njihove ljubljene osebe ali luknja v njihovih čevljev, nasmeh novorojenčka ali pa cene v trgovini;
 - b) napišejo eno stran z vsemi čustvi in reflektirajo tista občutja, ki jih tema prebudi. Vrstice morajo biti krajše kot pa širina papirja;
 - c) odstranijo nepotrebne besede, kot so na primer členki in prislovi. Namreč umetnost pisanja je znati oceniti, kaj je potrebno odstraniti;
 - d) organizirajo kitice tako, da ustvarijo ritem; svoje delo morajo prebrati na glas in opazovati, če je njihova vloga branja usklajena z notranjim ritmom;
 - e) morajo zamenjati zadnje besede v vsaki vrstici, če hočejo pridobiti rimo pesmi;
 - f) postanejo poeti in pesem je rojena.
- ✓ Slikarstvo in kiparstvo: udeleženci se razdelijo v skupine in vsaka skupina mora ustvariti kolektivno kreacijo z naslovom *Človeško bitje kot stara šara*, pri kateri uporabijo različne odpadne elemente. Vsaka skulptura mora prikazovati eno ali več človeških figur v službi, pri rekreaciji, v ljubezni, v dialogu ali v samotni, kakorkoli želijo. Poleg odpadnega materiala lahko uporabijo še lepilo, vrv, les in druge elemente, ki bodo to strukturo držali skupaj. Prav tako morajo narediti

sliko na isto temo. To je pravzaprav začetna točka, v kateri se lahko izrazijo interesi obsojencev: delo, dom, ulica, prihodnost,...

- ✓ Fotografija: poleg možganov so roke najbolj človeški del vsakega posameznika. Nekako so telesni prevod naših misli. Vsak udeleženec mora narediti ali pa prositi nekoga drugega, tri fotografije svojih rok ali pa fotografije rok ljudi, s katerimi so nekako povezani. Kaj roke delajo? Ali tipkajo na računalniku, podpirajo obraz, nosijo kozarec, pomivajo posodo, igrajo karte? Ali prevajajo misli v kretnje? Ali so ekspresivne ali delajo le mehansko? Fotograf mora narediti fotografijo, za katero subjekt želi, da jo naredi, kar pa ni nujno, da si je isto izbral tudi fotograf. Tako mora fotograf uporabiti tehnično znanje fotoaparata, da bo fotografija takšna, kakršno si želi udeleženec. Drugi subjekti pa so lahko: zatiranja, hiša, v kateri živi, družina, svet, služba, prosti čas. Subjekt je pomemben, vendar pa je pomembnejši dialog o tem, kakšna naj bo fotografija, način, kako jo narediti, ideje, ki jih sprožijo slike, spomini, želje, ...
- ✓ Preureditev oblike: poznana slika je obsojencem predstavljena, kot na primer zastava, silhueta mrzle pijače, logo poznanega podjetja, oblika nogometnega igrišča, profil mesta, oglas, v katerem telo ženske spominja na alkoholno pijačo, itd. Posameznik mora preurediti/preobraziti to obliko oziroma jo prenoviti – jo prebarvati, preoblikovati linije, vzeti ali dodati linije in barve – v takšno obliko, ki pripoveduje neko mnenje o portretu in njegovem pomenu.
- ✓ Zvok:
 - a) obsojenci v tišini prikažejo ponavljajoče, mehanizirane, včasih nezavedne, gibe in kretnje, ki so del njihovega vsakdanjega življenja; gre za aktivnost, pri kateri udeleženci uporabijo telo za prikazovanje mehaničnih načinov izražanja;
 - b) udeleženci ojačajo te kretnje, odstranijo nepomembne detajle in povečajo bistvo. Tako ustvarijo zaporedje gibanja. V nekem časovnem obdobju morajo izvesti te gibe v pretiravanju, nato jih

minimalizirajo, nato jih morajo izvesti čim hitreje in čim počasneje. Posamezniki si morajo vzeti čas in ugotoviti ter občutiti, kaj vsakodnevni gib skriva – videti in čutiti, kako vsak gib vpliva na njihovo telo, ali jih vznemiri, stimulira, ali jim povzroča bolečine oziroma užitek. To gibanje daje hrbtenico plesu, ki še ni bil konstruiran. Skupina udeležencev lahko izbere enega, dva ali več teh notranjih ritmov – najpomembnejše je, da ga čutijo;

- c) udeleženci morajo preobraziti gibanje v ples, predstaviti morajo ritem; skupina si mora izmisliti glasbo, ki se mora skladati s plesom in ki je narejena iz katerih koli pripomočkov ter materiala.;
 - d) ko je zaporedje ritmičnih gibov narejeno, si morajo obsojenci predstavljati nek prizor iz življenja: ljubezensko zvezo, izvesti peticijo za večjo plačo, zakon, stavko, družinsko srečanje, ... Obsojenci morajo skrito zgodbo deliti z drugimi, tako da jo pokažejo z ritmičnimi gibi in kretnjami njihovega plesa.
- ✓ Sinesteziya: to je istočasno zaznavanje različnih občutkov oziroma prehajanje iz enega občutka v drugega. Na primer že ko vidimo čokolado, lahko občutimo njen okus v ustih. Tako udeležencem naročimo, naj napišejo pesem ali nek tekst, izberejo neko sliko ali fotografijo, ki jih navdihne. Vendar ko berejo pesem, naj mislijo na določeno pesem ali glasbo ali pa ko poslušajo glasbo, naj narišejo zvok, ki ga slišijo, itd.

(Boal, 2006)

6. GLEDALIŠČE V SOCIALNO PEDAGOŠKEM DELU

Gledališče je socialna institucija, kjer družba opazuje svoja dejanja in v kateri skupina igralcev gledalcem predstavi simbolična dejanja. Ta so pomembna v družbi, ker naslavljajo vprašanja posameznikov, socialne in

zgodovinske identitete. Gledališko delo, v širšem pomenu, cilja z naslovljenimi vprašanji o identiteti, ki se pojavljajo v različnih socialnih poljih, z namenom dela na diagnozi in nenazadnje kot rešitev za probleme identitete. (Schewe, 2005)

Gledališko delo pa ne more nadomestiti terapije, čeprav ima lahko terapevtske učinke. Če se nekdo približa socialnim problemom in problemom vsakodnevnega življenja z gledališkim pristopom, postane meja med tipičnim srečanjem s terapijo in odraslim izobraževanjem manj pomembna. Preko igre, ki je čutno orientirana in navidezno neškodljiva začetna točka, se posameznik zadostno odpre in mu omogoči spopasti se z pglavitnimi življenjskimi problemi. (Roth, 2005)

Gledališko delo je pravzaprav intervencija v socialnem polju, ki lahko posledično pripomore k prevenciji, opolnomočenju in udejstvovanju, še posebno, če gledališče izboljša ozaveščenost o strukturi in procesih znotraj socialnih polj in preko tega najdemo primerno metodo pristopa k rešitvi. Dostop do javnih in socialnih prostorov je namreč čisto nasprotje, kot pa dostop pri institucijah, kot so zavodi za prestajanje kazni zapora, kjer je ta dostop omejen ali pa ga sploh ni. Ta institucija predstavlja bistveno polje gledališkega ustvarjanja. Le-ti so karakterizirani, da delujejo kot majhna, zaprta socialna polja znotraj socialnih polj celotne družbe. Sledijo nekim svojim pravilom, imajo svoje strukture in kulture in vladajo preko kriterijev vstopa in izstopa, notranje moči in statusne neskladnosti, ki se pomembno spreminja in tako vpliva na vsakodnevne rutine in procedure. (Wrentschur, 2005)

Pridobiti ta dostop in vstopiti z dialogom v takšno institucijo pomeni poseben izziv za socialnega pedagoga z namenom uporabe gledališke umetnosti. Gledališče ustvari določeno količino obsega za akcije in svobodo v okolju, v katerem je značilnost ravno to primanjkovanje svobode oziroma je sploh ni. To negotovo razmerje mora biti vzdrževano med objektivnostjo institucije ter skrbmi in objektivnostjo gledališča, kot tudi med potrebami, interesi in željami ciljne skupine. (Wrentschur, 2005)

Socialno pedagoško delo temelji na osebnem odnosu. Le-ta predstavlja možnost za bolj polno in celovito doživetje samega sebe. Pravzaprav je eden od najučinkovitejših medijev za razvijanje novih vzorcev doživljanja in vedenja. Usmerjeno je v delo s skupinami in posameznikovimi socialnimi mrežami. Prav tako vpliva na razvoj in na spremembe institucij. Posebno se usmerja na šibke, prikrajšane, ogrožene oziroma ranljive posameznike ter skupine. Socialni pedagog pri svojem delu uporablja različne metode dela pri usmerjanju posameznika, zato da razvije aktivno-ustvarjalni odnos z okoljem. Prispeva tudi k njegovemu polnejšemu vključevanju v okolje, tako da ga opolnomoči po poteh opogumljanja, usposabljanja, podpiranja. Prav tako ga usmerja k polnejšemu uresničevanju njegovih temeljnih potreb in razvoju njegovih potencialov. Pri tem izhaja iz posameznikovih temeljnih potreb, želja, osebnih in okoljskih potencialov oziroma značilnosti njegovega specifičnega socio-kulturnega okolja. (Etični kodeks delavcev na področju socialne pedagogike, 2006)

Socialni pedagog se poslužuje različnih intervencij, med katere spada tudi gledališče. Koboltova (1997) navaja, da je cilj socialnopedagoških intervencij pomagati ljudem različnih starosti v razvojnih, konfliktnih in posebnih situacijah tako, da pomagamo razvijati sposobnosti, da rešijo svojo situacijo in se polnovredno vključijo v svoje okolje. Drža socialnega pedagoga in njegovi posegi so odvisni od več dejavnikov: splošnega poslanstva institucije, od tega, ali gre za vladno/nevladno organizacijo, utečenost in strukturiranost obstoječih pedagoških praks, odprtost institucije. Pomembne so lastna angažiranost, samoiniciativnosti ter vztrajnost.

S preprostimi, lagodnimi aktivnostmi, z izvajanjem iger lahko posameznike navajamo na socialno sprejemljivo vedenje ali pa preprosto vzpodbujamo samorefleksijo preko gledališkega medija. Sčasoma lahko zaradi tega procesa sledi povečanje samozavesti in novo razvijajoča se sposobnost za realistično oceno samega sebe, kar pa lahko privede do boljše reflektivnosti in tako do bolj sprejemljivega vedenja v socialnih situacijah. (Roth, 20005) Z interveniranjem vplivamo na tri področja sprememb: kognitivna, emocionalna in vedenjska. Na kognitivnem področju posameznik spozna in sprejme, da so problemi sestavni del življenja, se pogloblja vase in spoznava

samega sebe, sodeluje z drugimi in se uči od drugega. Na emocionalnem področju čuti sprejetje in povezanost, izkusi pripravljenost drugih za pomoč. Medtem ko na vedenjskem področju posameznik testira realnost in preizkuša nove vedenjske vzorce ob podpori, sprošča napetost, se uči uspešnejših oblik razreševanja težav ter prevzema odgovornost za posledice svojega ravnanja. (Kobolt, Rapuš Pavel, 2006)

Gledališče lahko uporabimo kot intervencijo pri delovanju v življenjskem prostoru. To je pravzaprav usmeritev na uporabnika, problemsko situacijo in življenjske perspektive. Gre za odmik od birokratsko-administrativnih oblik dela, saj so intervencije razumljene kot prispevek za obvladovanje vsakdana. Pri tem pa socialni pedagog upošteva koncept življenjske usmerjenosti. Gre za strokovno delo, kjer strokovnjak upošteva dane življenjske strukture posameznikov, skupin. Pri tem pa vzpodbuja in pomaga pri oblikovanju takšnih življenjskih razmer, v katerem so omogočeni izobraževanje, vzgoja, socialne in osebne realizacije posameznika znotraj te strukture. Le-te pa je potrebno dopolnjevati, razvijati, usmerjati. (Kobolt, Rapuš Pavel, 2006)

Ker gledališče ponuja zelo različne tehnike in metode dela, iger in načinov izražanja, ga tako socialni pedagog lahko uporabi za različne namene in ob različnih prilikah, tako za sproščanje, kot za povezovanje, za izražanje frustracij in čustev, kot tudi za razreševanje težav, konfliktov, katerih pa v zavodih za prestajanje kazni zapora ne primanjkuje. Pri tem je usmerjen na posameznikove močne točke, podpiranje kreativnosti in iniciativnosti, samopotrjevanje ter individualizacijo. Najpomembnejša vloga gledališča v zavodih za prestajanje kazni zapora pa je obsojenim osebam dati svobodo.

»Za srečo je potrebna svoboda, za svobodo je potreben pogum.«

Viktor Frankl

II. EMPIRIČNI DEL

7. OPREDELITEV PROBLEMA IN NAMEN RAZISKOVANJA

Z empiričnim raziskovanjem sem želela podrobneje raziskati uporabo kulturno-umetniških dejavnosti, posebno gledaliških metod, pri pedagoškem delu v Zavodu za prestajanje kazni zapora Koper, v Zavodu za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni ter v Zavodu za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje.

Drugi odstavek 16. člena Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (2006) pravi, da je obsojencu treba v zavodu v okviru možnosti ustvarjati pogoje za kulturno-prosvetno dejavnost, telesno vzgojo, spremljanje dogajanj doma in v svetu ter za druge aktivnosti, ki so koristne za njegovo telesno in duševno zdravje.

Že po zakonu je določeno, da mora zavod poskrbeti za kulturno-umetniške dejavnosti. Te lahko obsojencem predstavljajo priložnosti za izražanje potlačenih čustev, reševanje težav oziroma različnih konfliktov, preusmerjanje od enoličnega življenja v zavodu za prestajanje kazni zapora, razvijajo pozitivno samozavest in samovrednotenje. V omenjenih dejavnostih pa se morajo zaporniki sami potruditi, da nekaj dosežejo. Tako dobijo izkušnjo, da je potreben lastni trud za stvaritev nečesa. Možnost kulturno-umetniškega razvijanja pomeni možnost razvijanja lastne osebnosti in pridobitev lastnega spoštovanja zapornikov. Komunikacija v zavodu za prestajanje kazni zapora je največkrat slaba in zreducirana na monolog, kar pomeni, da dialog med zaporniki in delavci zapora ponavadi ne obstaja. Z individualnim in skupinskim tretmajem skrbijo za reševanje težav in problematike, s katero se vsakodnevno soočajo zaporniki, vendar pa obstaja tudi alternativa omenjenima tretmajema, in sicer različne gledališke metode in gledališče zatiranih. Ne samo da so pri omenjenih metodah v glavnih vlogah sami zaporniki in njihove zgodbe, ampak ta način dela zapornikom da svobodo ter pravico do dialoga.

Namen mojega raziskovanja je torej, preko pogovora s pedagoškimi delavkami, pridobiti čim več informacij o značilnostih, lastnostih zavoda za prestajanje kazni zapora, o populaciji, pedagoških delavcih in njihovem načinu dela, o izkušnjah s kulturno-umetniškimi dejavnostmi ter ugotoviti, ali poznajo gledališče zatiranih in gledališke metode ter uporabo le-teh pri pedagoškem delu v Zavodu za prestajanje kazni zapora Koper, v Zavodu za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni ter v Zavodu za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje.

8. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Postavila sem naslednja raziskovalna vprašanja:

- ✓ Raziskovalno vprašanje št. 1: Kakšne so karakteristike Zavoda za prestajanje kazni zapora Koper, Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni ter Zavoda za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje?
- ✓ Raziskovalno vprašanje št. 2: Kakšne izkušnje imajo s kulturno-umetniškimi dejavnostmi v Zavodu za prestajanje kazni zapora Koper, Zavodu za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni, Zavodu za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje?
- ✓ Raziskovalno vprašanje št. 3: Kakšno je poznavanje gledališča zatiranih ter gledaliških metod in uporaba le-teh pri pedagoškem delu v Zavodu za prestajanje kazni zapora Koper, Zavodu za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni, Zavodu za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje?

V raziskovalnem delu me zanima predvsem, kaj vsi trije zavodi ponujajo od kulturno-umetniških dejavnosti in če uporabljajo/izvajajo gledališko umetnost. Zanima me tudi možnost uporabe gledališča zatiranih pri pedagoškem delu, kljub temu da osebno predvidevam, da tega pristopa ne poznajo, torej ga posledično tudi ne morejo uporabljati.

9. RAZISKOVALNA METODOLOGIJA

9.1 OPIS VZORCA

Naredila sem tri intervjuje s tremi pedagoškimi delavkami v treh različnih zavodih za prestajanje kazni zapora. Za Zavod za prestajanje kazni zapora Koper sem se odločila zato, ker je to najnovejši zavod v Sloveniji, zgrajen po najnovejših standardih. Za Zavod za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje sem se odločila, ker je to edini zavod v Sloveniji, kjer mladoletniki, obsojeni na mladoletniški zapor, prestajajo svojo kazen. Za tretji zavod, Zavod za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni, pa sem se odločila zato, ker je to največji zavod za prestajanje kazni zapora v Sloveniji z zaporniki z najdaljšimi kaznimi zapora.

Prvi intervju sem opravila z Ireno Vujanovič, ki je zaposlena kot višja svetovalka v Zavodu za prestajanje kazni zapora Koper. Njeno delo zajema delo s skupino obsojencev ter koordiniranje na področju izobraževanja in prostočasnih dejavnosti v zavodu. Intervjuvanka poseduje znanja iz plesno-gibalne terapije ter znanja iz gledališča zatiranih, ki jih je pridobila na delavnicah Theatre of the Oppressed.

Drugi intervju sem opravila s pedagoginjami v Zavodu za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni.*

Tretji intervju pa sem opravila z Olgo Lilijo-Hribernik, ki je zaposlena kot vodja oddelka za vzgojo v Zavodu za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje. V zavodu se ukvarja z organizacijo izobraževanja in nudenjem učne pomoči obsojencem. Po izobrazbi je pedagoginja-sociologinja, poleg tega pa je tudi psihoterapevtka realitetne terapije in specialistka za supervizijo.

9.2 POSTOPEK ZBIRANJA PODATKOV

Intervjuje sem izvedla v pisarni Irene Vujanovič v Zavodu za prestajanje kazni zapora Koper, v pisarni pedagoginj v Zavodu za prestajanje kazni

* Pri poimenovanju intervjuvank v diplomskem delu sem upoštevala tudi njihove želje.

zapora Dob pri Mirni in v pisarni Olge Lilije-Hribernik v Zavodu za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje. To pomeni, da sem intervjuvankam sicer zastavljala vnaprej pripravljena okvirna vprašanja, vendar pa sem jim pustila tudi prosto pot pri pripovedovanju ter jim glede na to zastavljala tudi dodatna vprašanja oziroma trditve v razmislek. Osnovno gradivo so torej besedni opisi in pripovedi pedagoginj, ki sem jih posnela, jih prepisala in nato analizirala s pomočjo kvalitativne analize.

9.3 OPIS MERSKEGA INSTRUMENTA IN OBDELAVA PODATKOV

Preko kvalitativne raziskave sem skušala odgovoriti na zastavljena raziskovalna vprašanja. Skušala sem torej ugotoviti karakteristike Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni, Zavoda za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje ter Zavoda za prestajanje kazni zapora Koper, kakšne imajo izkušnje s kulturno-umetniškimi dejavnostmi, njihovo poznavanje gledališča zatiranih in gledaliških metod ter ali ocenjujejo, da bi omenjeno gledališče in metode lahko uporabili pri njihovem pedagoškem delu in na kakšen način.

Pri raziskovanju postavljenega problema sem uporabila metodo delno strukturiranega intervjuja. To pomeni, da sem pred izvedbo intervjuja pripravila vprašanja, katera sem zastavljala intervjuvankam in jih tudi prilagajala glede na potek pogovora. Prav tako sem med intervjujem postavljala dodatna vprašanja z namenom razjasnjevanja, poglobitve, razširjanja teme pogovora. Intervju sem s soglasjem intervjuvanih posnela z diktafonom zaradi natančnejše in lažje obdelave podatkov.

Sledil je zapis intervjujev in večkratno branje, preko katerega sem želela izluščiti bistvena sporočila in podatke. Nato sem intervjuje odprto kodirala s kodami 1. in 2. reda oziroma kategorijami. Besedne zveze, ki sem jih dobila s kodiranjem 1. reda, sem nato razdelila po tematikah in tako določila posamezne kategorije. Tako sem dobila 11 kategorij, in sicer:

- ✓ karakteristike zavoda
- ✓ tretma
- ✓ izobraževanje
- ✓ delo
- ✓ pedagoško delo
- ✓ prostochasne dejavnosti
- ✓ gledališče
- ✓ film
- ✓ gledališče zatiranih
- ✓ izzivi in rešitve
- ✓ želje

Ključne ugotovitve tekom analize in interpretacije intervjujev sem na posameznih mestih podkrepila z dobesednimi navedki intervjuvank, na koncu pa sem jih skušala še povezati s teoretičnimi predpostavkami. Sklepne ugotovitve pa so predstavljene v zaključku diplomskega dela.

10. ANALIZA

Intervjuje sem analizirala po posameznih kategorijah po vrsti, kot so bili izvedeni. Vse intervjuje sem izvedla v pisarnah pedagoginj in so potekali zelo sproščujoče, v smislu pogovora. V zavodu Koper se je pogovoru kasneje pridružila še pedagoginja Nataša Prelestnik. V zavodu Dob so pri pridobivanju informacij poleg pedagoginj sodelovali tudi obsojenci. Pokazali so mi tudi delavnice ter izdelke obsojencev. Tudi v zavodu Celje mi je vodja vzgojne službe pokazala izdelke obsojencev iz različnih ustvarjalnih delavnic in slike raznih prireditev v zavodu. Sogovornice so bile pripravljene na sodelovanje in so zelo odprto, iskreno, kritično in argumentirano odgovarjale na vprašanja oziroma komentirale trditve.

10.1 KARAKTERISTIKE ZAVODA

Zavod Koper, zavod Dob in zavod Celje se, kljub temu da so totalne institucije z enakim osnovnim sistemom, med seboj razlikujejo po določenih lastnostih. Tako pod karakteristike zavoda spadajo skupne in različne lastnosti vseh treh sistemov.

Tabela 1: Kode 1. reda o karakteristikah zavodov

ZPKZ Koper	ZPKZ Dob	ZPMZKZ Celje
<ul style="list-style-type: none"> - pet pedagogov - vodja vzgoje - moški obsojenci - od 6 mesecev do 1,5 leta - zaprti, polodprti, odprti oddelek - odprti oddelek precej zaprt - slabost Kopera 	<ul style="list-style-type: none"> - največji slovenski zapor - polnoletni moški obsojenci - od 1,5 leta do 30 let - nudenje ne le toplega obroka in postelje - odprtost do oblik dela - odprtost do iskanja novih rešitev - različne oblike dela - 4 oddelki v zaprtem delu, polodprti 	<ul style="list-style-type: none"> - vzgojno službo sestavlja 10 oseb - 2 medicinski sestri - psiholog - prej v Ljubljanskih zaporih in na Dobu - socialna delavka - pedagoginja za 4 ure - 4 pedagoge za polni delovni čas - bolj okrepljeni - to je zelo dobro - ena pedagoginja je socialna delavka

	<p>oddelek Slovenska vas, odprti oddelek Puščava</p> <ul style="list-style-type: none"> - oddelki-samostojne organizacijske enote - oddelčne strokovne skupine - vzgojo sestavljajo pedagogi, socialni delavci, psihologi, terapevti obravnave odvisnosti, vodje oddelkov, organizator izobraževanja, prostega časa in delovna terapevtka - po izobrazbi različni - socialni delavci, psihologi, andragogi, specialni pedagogi, športni pedagogi, teologi, socialni pedagogi, umetnostni zgodovinarji, organizator dela 	<ul style="list-style-type: none"> - ena profesorica zgodovine in sociologije - ena diplomirani inženir kemije - pedagog je profesor matematike - ena pedagoginja profesorica zdravstvene vzgoje - vodja vzgojne službe pedagoginja-sociologinja - pedagog študiral vedenjsko-kognitivno terapijo - pedagoginja realitetno terapijo - zavod narejen, da so skupine locirane na svojem oddelku - zaprti oddelek, polodprti, oddelek brez drog pa odprti oddelek - nekaj samskih sob - strožji režim - vsak pedagog svoj oddelek
--	--	--

Zavod za prestajanje kazni zapora Koper, v nadaljevanju zavod Koper, Zavod za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni, v nadaljevanju zavod Dob in Zavod za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje, v nadaljevanju zavod Celje, se med seboj razlikujejo po dolžini kazni zapora in populaciji. V vseh treh zavodih so moški obsojenci, le v zavodu v Celju so še osebe, zoper katerih se izvršuje uklonilni zapor in mladoletniki,

obsojeni na mladoletniški zapor. V zavodu Koper prestajajo kazen osebe, ki so obsojene na zaporno kazen od šestih mesecev do enega leta in pol, v zavodu Dob prestajajo zaporno kazen polnoletni obsojenci, ki so obsojeni na kazen zapora, daljšo od enega leta in šest mesecev, ter mlajši polnoletni obsojenci, ki so obsojeni na kazen zapora, daljšo od petih let, medtem ko v zavodu Celje prestajajo kazen zapora mladoletniki, ki so obsojeni na mladoletniški zapor, mlajši polnoletni obsojenci, ki so obsojeni na kazen zapora nad eno do petih let. Vsi trije zavodi imajo zaprti, polodprti in odprti oddelek. V zavodu Koper je »odprt oddelek precej zaprt«, »prostorsko ni urejen« in »to je slabost Kopera«. V zavodu Dob »so štiri oddelki v zaprtem delu, polodprti oddelek Slovenska vas in odprti oddelek Puščava«. V Celju je »zavod narejen prostorsko tako, da so skupine locirane vsaka na svojem oddelku«. »Nekaj je samskih sob«, v katerih imajo obsojenci »strožji režim«. V zavodu Celje ima namreč »vsak pedagog svoj oddelek«. V zavodu Koper vzgojno službo sestavlja »pet pedagogov in vodja vzgoje«. Zavod Dob »je največji slovenski zapor«, v katerem nudijo ne le toplega obroka in postelje. So odprti do oblik dela in do iskanja novih rešitev, saj uporabljajo »različne oblike dela«. Oddelki obsojencev so samostojne organizacijske enote. Oddelčne strokovne skupine sestavljajo vodja oddelka, psiholog, pedagogi, socialna delavka in vodja skupine pravosodnih policistov. »Vzgojo sestavljajo pedagogi, socialni delavci, psihologi, terapevti obravnave odvisnosti, vodje oddelkov, organizator izobraževanja, prostega časa in delovna terapevtka.« Po izobrazbi pa so različno: socialni delavci, psihologi, andragogi, specialni pedagogi, športni pedagogi, teologi, socialni pedagogi, umetnostni zgodovinarji, organizator dela. V zavodu Celje »sestavlja vzgojno službo 10 oseb«, in sicer dve medicinski sestri, psiholog, ki je prej delal v Ljubljanskih zaporih in v zavodu Dob, socialna delavka, pedagoginja, »ki je zaposlena za štiri ure«, »štiri pedagogi, zaposleni za polni delovni čas«, ter vodja vzgojne službe. »Smo malo bolj okrepljeni in to je zelo dobro«. Izobrazba in znanja pedagogov so naslednja: »Ena pedagoginja je socialna delavka, ena profesorica zgodovine in sociologije, ena diplomirani inženir kemije, pedagog je profesor matematike, ena pedagoginja profesorica zdravstvene vzgoje. Vodja

vzgojne službe je pedagoginja-sociologinja.« Pedagog je študiral vedenjsko-kognitivno terapijo, pedagoginja pa realitetno terapijo.

10.2 TRETMA

Tretma je vsak ukrep za izboljšanje stanja posameznika. Ti ukrepi pa so si v zavodu Koper, zavodu Dob in zavodu Celje v osnovi podobni, načini izvajanja le-teh pa se med seboj razlikujejo.

Tabela 2: Kode 1. reda o tretmanu v zavodih

ZPKZ Koper	ZPKZ Dob	ZPMZKZ Celje
<ul style="list-style-type: none"> - za odvisnost Projekt človek - za nasilje Društvo za nenasilno komunikacijo - ni zavodskih obravnav - predavanja, izobraževanja - skupna terapija - male skupine - odpiranje tem - ni obvezno - povprečno 11 - interaktivno - med sabo sodelujejo - malo debate - korektno, konstruktivno povejo - bolj pljuvalnik na sistem - na oddelke po potrebi - individualno - osebne težave, skrbi, preteklost - njihovo podzemlje - abstinenca, 	<ul style="list-style-type: none"> - obravnave odvisnosti - posebne obravnave za kazniva dejanja spolne nedotakljivosti - zavodski psihologi - posebna obravnava za samomorilno ogrožene - poudarek na skupinskem delu - zaradi pomanjkanja socialnih spretnosti, emocionalnih težav - neizoblikovanega sistema vrednot in življenjskih nazorov - pogovorne skupine so usmerjene tematsko - poudarek na individualnem delu - spremljamo napredek posameznika - ga usmerjamo in motiviramo - iščemo nova področja in širimo dejavnost posameznik 	<ul style="list-style-type: none"> - individualne in skupinske obravnave - individualno precej več povedo - v skupini pa, kjer je večja stopnja zaupanja, manj ljudi, bolj zreli - na bolj urejenih, višjih oddelkih je lažje, več zmorejo - obravnava posameznika individualno - družijo na oddelku - male skupine- sestanek skupine - domska skupnost – terapevtska skupnost - zberejo vsi obsojenci in delavci zavoda - skupna tematika, tema

<ul style="list-style-type: none"> urejenost - večja stopnja zaupanja - eksterne ugodnosti - delo - zavodska skupina - izmenjava informacij - bonitete - abstinenca - urejenost - večja stopnja zaupanja - eksterne ugodnosti - delo 	<ul style="list-style-type: none"> - pripravljane obsojencev na sodelovanje 	<ul style="list-style-type: none"> - obravnavo odvisnost interno vodi kolegica - individualni razgovori - zavod Vir - če imajo izhode in na stopnji visokopražnega programa - kolegica iz Vira vodi skupinsko tematsko skupino znotraj zavoda - zunanji velik plus - ker ni vpet v notranje stiske - zunanja sodelavka s Projekta Človek prihaja za individualna svetovanja - svetovanje s strani Društva Samarijan - prostovoljni študentje - prinašajo zunanji svet našim fantom - pogovarjajo o njim podobnim rečeh in raznih tematikah - osebni načrt - skupek nekih aktivnosti in načrtovanih oblik - zdi nam pomembno za tega
--	--	--

		<p>posameznika in tudi posameznik si zada nek cilj</p> <ul style="list-style-type: none">- ker so mladi, je pomembno, da dobijo delovne navade in vztrajnost pri delu- program obravnave odvisnosti v osebni načrt- ga dobi v podpis- urinsko testiranje- on dokazuje svojo čistost- program pri nas pomeni drug način iti na izhode kot ostali fantje- zapisano v osebnem načrtu in izpolnjevanje le-tega pomembno za vsako boniteto- pri zunajzavodski h aktivnostih in za prehod na oddelek pomembna komponenta ali se udeležujejo aktivnosti- imamo definirane kriterije za vsak izhod
--	--	--

V zavodu Koper nimajo zavodskih obravnav za obravnavo odvisnosti in nasilja. »Za odvisnost imamo Projekt človek, za nasilje pa Društvo za nenasilno komunikacijo.« Gre za »neke vrste predavanja, izobraževanja, ... skupno terapijo.« Majhne skupine »so namenjene odpiranju nekih tem«, vendar so »bolj pljuvalnik na sistem«. Pedagogi poskušajo vzpodbuditi medsebojno sodelovanje obsojencev, da je bolj interaktivno, »malo debate«. »... poskušamo poučevati, da povedo korektno, na konstruktiven način.« Udeležba na malih skupinah ni obvezna. Na zavodsko skupino pa »pridejo obsojenci ... tudi poveljniki, direktorica, vsi pedagogi ... in gre v bistvu za izmenjavo informacij.« Za pridobitev ugodnosti je pomembna abstinenca, vključitev v obravnavo odvisnosti oziroma nasilja, urejenost, večja stopnja zaupanja, zrelost, za eksterne ugodnosti pa »mora dati vlogo za delo«. Pedagogi »hodimo na oddelke po potrebi«. V individualnih pogovorih se obsojenci odprejo glede svojih osebnih težav, skrbi, preteklosti, saj je to »njihovo podzemlje«. V skupini je »za njih tvegano, ni preprosto, ker jih vsi ostali ocenjujejo«.

V zavodu Dob izvajajo skupinske in individualne obravnave obsojencev, ki jih opredeljujejo v osebni načrtu vsakega obsojenca. Obravnave izvajajo v zavodu. Obravnavo odvisnosti obravnavata dva terapevta v skupinski obliki, posamezne obsojence pa individualno. Posebno obravnavo namenjajo obsojencem, ki so obsojeni za kazniva dejanja spolne nedotakljivosti. »Program izvajajo zavodski psihologi.« Izvajajo pa tudi obravnavo za samomorilno ogrožene obsojence. Poudarek je na skupinskem in individualnem delu. Skupinsko delo poteka v obliki pogovornih skupin zaradi »pomanjkanja socialnih spretnosti, emocionalnih težav, neizoblikovanega sistema vrednot in življenjskih nazorov«. »Pogovorne skupine so usmerjene tematsko.« Pri individualnem delu spremljajo napredek posameznika, ga usmerjajo in motivirajo ter iščejo nova področja, kot širijo dejavnosti posameznika.

V zavodu Celje prav tako izvajajo individualne in skupinske obravnave obsojencev. Pedagogi obravnavajo vsakega posameznika individualno oziroma »se družijo z njim tudi na oddelku«. Vsak pedagog ima matično skupino, s katero enkrat tedensko izvaja sestanek skupine t. i. malo skupino.

V zavodu pa imajo tudi domsko skupnost – terapevtsko skupnost, na kateri se zberejo vsi obsojenci in delavci zavoda in skušajo »obravnavati skupno tematiko«. Obravnava odvisnosti poteka v zavodu in »jo interno vodi kolegica«, tako »da so individualni razgovori«. Če pa imajo obsojenci izhode in so na stopnji visokopražnega programa, pa jih pošljejo na Zavod Vir. »Kolegica iz Vira vodi še skupinsko tematsko skupino znotraj zavoda.« Individualna svetovanja izvaja Društvo Projekt Človek ter prostovoljci pri Društvu Samaritan, ki »prinašajo zunanji svet našim fantom«. Zunanji sodelavci so »velik plus«, ker »niso vpeti v notranje stiske«. O osebnih težavah, preteklosti, prihodnosti obsojenci individualno povedo precej več, v skupini pa, kadar je »večja stopnja zaupanja, kjer je manj ljudi in kjer so bolj zreli«. To zmorejo na bolj urejenih oddelkih oziroma na višjih oddelkih, ker »več zmorejo, kar je logično«. Osebni načrt je »skupek nekaj aktivnosti in načrtovanih oblik dela«. Posameznik si tako zada nek cilj. Delo in izobraževanje sta pomembni komponenti osebnega načrta, saj v zavodu Celje menijo, da »je pomembno, da dobijo delovne navade in vztrajnost pri delu«, ker so pač mladi. Del osebnega načrta je tudi program odvisnosti, ki ga posameznik dobi v podpis in tako z urinskim testiranjem »dokazuje svojo čistost«. Za pridobivanje ugodnosti, znotraj in zunaj zavoda, je pomembno tisto, kar je »zapisano v osebnem načrtu in izpolnjevanje le-tega«. Pri zunajzavodskih aktivnostih in za prehod na drug oddelek je pomembna komponenta udeleževanje pri aktivnostih, medtem ko imajo za določanje izhodov definirane kriterije.

10.3 IZOBRAŽEVANJE

To je vrednota v vseh treh zavodih za prestajanje kazni, kio uveljavljajo v sodelovanju z različnimi izobraževalnimi ustanovami.

Tabela 3: Kode 1. reda o izobraževanju v zavodih

ZPKZ Koper	ZPKZ Dob	ZPMZKZ Celje
<ul style="list-style-type: none"> - Ljudska univerza - manj formalnega šolanja 	<ul style="list-style-type: none"> - zunanje izobraževalne ustanove - OŠ izvajajo preko Centra za 	<ul style="list-style-type: none"> - sodelovanje z Ljudsko univerzo - nudijo učno pomoč

<ul style="list-style-type: none"> - plačljivo - OŠ - eden hodi ven na predavanja - notri so mentorji - učna pomoč - Cene Štupar - izpiti - neformalne oblike - vseživljenjsko učenje - učijo jezik, računalništvo - tema CV 	<p>izobraževanje in kulturo iz Trebnjega</p> <ul style="list-style-type: none"> - program opismenjevanja - program srednjega poklicnega izobraževanja - program tehničnega izobraževanja - Cene Štupar - v zavodu izvajamo programe gastronom hotelir, gostinsko turistični tehnik - druge oblike izobraževanja - program UŽU – Jaz in moje delovno mesto - začetni tečaj angleškega jezika - računalniško opismenjevanje - učenje jezikov - računalništva - zavod je plačnik verificiranim programom, ostali pa iz evropskih skladov - obsojenci se samoizobražujejo s pomočjo računalnikov - predvsem računalniške vsebine in jezikovne tečaje - samoplačniško izobraževanje pri višjem, visokošolskem 	<ul style="list-style-type: none"> - tega več kot je bilo - pedagogi ne zmorejo ob vseh aktivnostih - če mi plačniki želimo zagotovilo za pozitivno oceno - opismenjevanje fantov, ki nimajo izhoda - eden hodi ven, za drugega se dogovarjajo - delajo po izpitih - svetovanje s strani njihovih strokovnih delavcev, ko naši fantje še razmišljajo - možnost, da se pogovorijo - na dveh nivojih - osnovnošolsko - srednješolsko ter poklicno izobraževanje - prva stopnja angleškega tečaja - intenzivno delo - za nas zastonj - to je krasno, ker mi tega ne moremo zagotavljati - pogovarjali za računalniški tečaj
---	---	--

	in univerzitetnem študiju - tečajji - težka gradbena mehanizacija - izpit za traktor, viličarista - izven zavoda - sodelujemo z Izobraževalnim zavodom Hera	
--	--	--

V zavodu Koper izvajata izobraževanje Ljudska univerza in Cene Štupar. V formalno izobraževanje na srednje, višje ali visoke šole je manj vključevanja, ker je plačljivo. V osnovno šolo se vključujejo tisti, ki si želijo. En obsojenec »hodi ven na predavanja«. V zavodu imajo mentorje, ki nudijo učno pomoč. Srednjo šolo lahko delajo tudi po izpiti, ki jih pišejo v zavodu in »ta trenutek sta dva, ki delata na tak način«. Imajo pa veliko neformalnih oblik izobraževanja: »vseživljenjsko učenje preko Ljudske univerze«, se »učijo jezika ali pa računalništva«, izobraževanja »na temo CV«.

Izobraževanje v zavodu Dob izvajajo zunanje izobraževalne ustanove. Osnovno šolo in program opismenjevanja izvajajo preko Centra za izobraževanje in kulturo Trebnjega. Cene Štupar izvaja program srednjega poklicnega in srednjega tehniškega izobraževanja. Obsojenci se izobražujejo v programih gastronom hotelir in gostinsko turistični tehnik. »V zavodu si prizadevamo tudi za druge oblike izobraževanja.« Med drugim so izvedli program UŽU – Jaz in moje delovno mesto, začetni tečaj angleškega jezika in računalniško opismenjevanje. Obsojenci pa se tudi samoizobražujejo s pomočjo računalnikov, predvsem »gre za računalniške vsebine in jezikovne tečaje«. Zavod je plačnik verificiranih programov. Višji, visokošolski, univerzitetni študij pa so samoplačniški. Organizirani pa so tudi tečajji, »na primer tečaj težke gradbene mehanizacije, izpit za traktor, izpit ta viličarista«. Za izobraževanje izven zavoda sodelujejo z Izobraževalnim zavodom Hera.

Zavod Celje prav tako sodeluje z Ljudsko univerzo in tega »je več, kot je bilo«, saj pedagogi ne zmorejo ob vseh aktivnostih. Izvajajo učno pomoč, opismenjevanje obsojencev brez izhodov. Trenutno samo en obsojenec hodi na izobraževanje izven zavoda, drugi pa »delajo po izpitih«. Če je zavod plačnik izobraževanja, želijo zagotovilo za pozitivno oceno. Ljudska univerza nudi tudi svetovanje s strani njihovih strokovnih delavcev, takrat ko obsojenci še razmišljajo o izobraževanju. Torej imajo možnost pogovora na dveh nivojih. »Na enem nivoju za osnovnošolsko, na drugem pa za srednješolsko ter poklicno izobraževanje.« V zavodu izvajajo tudi prvo stopnjo angleškega tečaja in gre za intenzivno delo, pogovarjajo pa se tudi za tečaj računalništva. Sodelovanje z Ljudsko univerzo je za zavod brezplačno, kar je »krasno, ker mi ne moremo tega zagotavljati«.

10.4 DELO

Tudi delo je tisto, ki je v zavodih za prestajanje kazni zapora vzpodbujeno, tako znotraj, v različnih delavnicah, kot zunaj zavodov.

Tabela 4: Kode 1. reda o delu v zavodih

ZPKZ Koper	ZPKZ Dob	ZPMZKZ Celje
<ul style="list-style-type: none"> - ni veliko dela - strojne delavnice - preprosta sestava - čiščenje prostorov - pralnice - kuhinja - knjižnica - hišna dela, oprava - barvanje - delat ven 	<ul style="list-style-type: none"> - delo v JGZ Pohorje - zavodska pralnica - kuhinja - gradbena skupina - vzdrževanje - hišna dela 	<ul style="list-style-type: none"> - v delavnicah JGZ Rinka - v kuhinji - v pralnici - v likalnici - hišnik - novo sistematizirano delovno mesto - delo zunaj zavoda

V zavodu Koper ni veliko dela. Nudijo pa delo v delavnicah, in sicer »nekaj je strojne delavnice, nekaj pa preprosta sestava«. Možnost je tudi čistiti prostore, opravljati hišna dela, barvanje, delo v pralnici, kuhinji in v

knjižnici, saj »imamo knjižničarja za osem ur«. » ... če pa je visoka stopnja zaupanja ...« pa gredo lahko obsojenci delat izven zavoda.

V zaprtem delu zavoda Dob omogočajo obsojencem delo v delavnicah JGZ-Pohorje. Poleg tega pa »se obsojenci lahko zaposlijo še na hišnih delih«, in sicer v pralnici, kuhinji, gradbena skupina, vzdrževanje.

Obsojenci v zavodu Celje delajo v delavnicah JGZ-Rinka, v kuhinji, pralnici, likalnici. Pridobili pa so tudi novo sistematizirano delovno mesto, »in sicer hišnika, ki skrbi za hišna opravila«. Če ima obsojenec izhode, pa lahko dela tudi izven zavoda.

10.5 PEDAGOŠKO DELO

Pomeni strokovno delo članov vzgojne službe, ki so pravzaprav soodgovorni za način prestajanja kazni zapora pri obsojenih osebah.

Tabela 5: Kode 1. reda o pedagoškem delu v zavodih

ZPKZ Koper	ZPKZ Dob	ZPMZKZ Celje
<ul style="list-style-type: none"> - svoje delo - vsak ma obsojence - nekdo pokriva pripor - nekdo športne aktivnosti - nekdo izobraževanje in prostočasne dejavnosti - moraš dogovarjati, koordinirati - razdeljene vloge, obveznosti - treba delati socialno delo - organizirati prostočasne - pisati spise - smo stik s centrom za izobraževanje 	<ul style="list-style-type: none"> - naloge so razdeljene - tim oddelka z vodjo oddelka skrbi za cca. 140 obsojencev - vsak pedagog ima v obravnavi od 30 do 40 obsojencev - diagnosticiranje, programi, poročila, skupine, priprave na izhode ali ugodnosti, stiki s svojci - psiholog in socialni delavec imata v obravnavi vseh 140 obsojencev - ogromno 	<ul style="list-style-type: none"> - vso administracijo delajo pedagogi - povečano delo s papirjem - v fazi učenja - v fazi učenja organizacije - pedagogi obremenjeni z dodatnim delnim administrativnim vodenjem vsakega razgovora - ovrednotiti pogovor - informativni, svetovalni, razbremenilni - vodilo, koliko razgovorov ima posameznik, koliko poročil je napisal

<ul style="list-style-type: none"> - moramo vse vedeti - dodatno delo - lažje, če razdeljeno delo - grozen sistem - smo del sistema - zunanji boljši - določamo o ugodnostih/neugodnostih - ukvarjati z zakoni - sistem spremenil - zapor z najmanj pedagoškega dela - ni terapije - ni reintegracije - preveč birokratskega - ne pedagogi bolj informatorji - vedno več se zahteva nekih papirjev 	<p>administracije</p> <ul style="list-style-type: none"> - podaljšana roka obsojenca - pedagog mora sodelovati z drugimi - organizatorka izobraževanja poskrbeti za želje vseh 500-ih - poskrbeti za vso dokumentacijo, urnike, predavatelje, učne pomoči, razreševanja pritožb, izredne in redne izpitne roke, zaključne izpite in poklicne mature - delovna terapevtka mora vsem zagotoviti individualne prilagoditve dela - pedagoginja za prosti čas poskrbi za različne oblike prostega časa - delavci imamo posvete, seminarje, supervizije, intervizije - načrtovanje in izvajanje skupinske in individualne obravnave - osebni načrt obsojenca - pedagogi smo samouki 	<ul style="list-style-type: none"> - na eni strani kvaliteta, na drugi količina - ne pridobimo ne vem koliko - to so dodatne zahteve - lahko, da je na začetku pedagoško delo malo trpelo - interna izobraževanja - sistematično lotili tega - računalniško opismenjevanje - vodja vzgojne službe ukvarja z izobraževanjem v smislu organizacije in učne pomoči obsojencem - učna pomoč v smislu spraševanja, vzpodbujanja - kolegica kemičarka, njena potencial je matematika in fizika - kolegica, ki je po izobrazbi kemičarka je skrbnik športnih rekvizitov - kolegica zgodovinarica ima še populacijo UK – še eno skupino zraven - pedagoginja, ki je socialna delavka ima ustvarjalne delavnice in kulturne
---	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> - od obiskovalcev nove ideje in materiale 	<ul style="list-style-type: none"> dejavnosti - delamo veliko v povezavi - delati nekaj zraven pokasiraš dodatno delo - vsak pedagog svoj oddelek - vloge razdeljene pri dejavnostih - dežurstva ob praznikih menjamo - pedagog ima aktivnost, turnir
--	---	--

Pedagogi imajo delo, v zavodu Koper, med seboj razdeljeno in je »lažje, če razdeljeno delo«. Enkrat tedensko potekajo sestanki strokovnih skupin. Poleg svojega dela z obsojenci imajo pedagogi dodatno delo. »... nekdo pokriva pripor, nekdo športne aktivnosti ... jaz imam izobraževanje in še prostočasne dejavnosti ...« Potrebno se je dogovarjati in koordinirati, »smo stik s centrom« za izobraževanje, pisati spise, delati socialno delo, organizirati prostočasne dejavnosti. »Moramo vse vedeti.« So del sistema, zato so zunanji izvajalci boljši. Pedagogi določajo o ugodnostih in neugodnostih, se ukvarjajo z zakoni, pomembne so samo pravice obsojencev. »Sistem se je zelo spremenil, ni več neke terapije, reintegracije, katero bi opravljali mi, ...« »Mi smo zapor, ki imamo najmanj pedagoškega dela.« Preveč je birokratskega dela, saj se »vedno več zahteva nekih papirjev« in pedagogi so bolj informatorji kot pa pedagogi.

V zavodu Dob pedagogi načrtujejo in izvajajo skupinske in individualne obravnave ter oblikujejo osebni načrt obsojenca. Naloge imajo razdeljene. Tim oddelka z vodjo oddelka skrbi za »cca 140 obsojencev«. Vsak pedagog ima v obravnavi od 30 do 40 obsojencev, »od diagnostike, programov, poročil, skupin, priprave na izhode ali ugodnosti, stikov s svojci itd.« Psiholog in socialni delavec obravnavata vseh 140 obsojencev. Ogromno je administracije, »saj smo le podaljšana roka obsojenca, kateremu je odvzeta prostost in sam ne more praktično ničesar«. »Pedagog mora sodelovati z vsemi drugimi, ki se vežejo na njegovega obsojenca.« Organizator

izobraževanja poskrbi za želje vseh »500-ih, ne glede na to, ali se izobražuje ali ne«. Višja svetovalka skrbi za vso dokumentacijo, urnike, predavatelje, učno pomoč, izredne in redne izpitne roke, plačila vpisnine, zaključne izpite in poklicno maturo, nesoglasja in razrešuje pritožbe. Delovna terapevtka mora zagotoviti vsem individualne prilagoditve dela. Pedagoginja za prosti čas poskrbi za različne oblike prostega časa. »Delavci imamo posvete, seminarje, supervizije in intervizije z različnih področij (zdravstvo, medicina, psihiatrija, socialne spretnosti, nenasilna komunikacija, mediacija, samomorilnost, komuniciranje, vodenje skupin, delo z nasilnimi, disocialnimi, igranje vlog).« Pri ustvarjanju »smo pedagogi samouki« ali pa dobijo pri obiskovalcih nove ideje in materiale.

V zavodu Celje vso administracijo delajo pedagogi in tako imajo povečano delo s papirji. So v fazi učenja in v fazi učenja organizacije določenih stvari. Obremenjeni so z dodatnim delnim administrativnim vodenjem vsakega razgovora z obsojencem. Ovrednotiti morajo pogovor, ali je informativni, svetovalni, razbremenilni. Voditi morajo tudi, koliko razgovorov ima posameznik, koliko poročil je nekdo napisal. »Na eni strani kvaliteta, na drugi strani količina ... ne pridobimo ne vem koliko ...« To so dodatne zahteve, zaradi katerih je lahko na začetku pedagoško delo malo trpelo, vendar so se tega lotili sistematično. Imeli so interna izobraževanja in računalniško opismenjevanje za pedagoge. Vsak pedagog ima svoj oddelek, pri dejavnostih pa imajo vloge razdeljene. Vodja vzgojne službe se ukvarja z izobraževanjem v smislu organizacije in nudenjem učne pomoči obsojencem, v smislu spraševanja in vzpodbujanja. Potencial pedagoginje, ki je kemičarka, je matematika in fizika, prav tako pa skrbi za športne rekvizite. Pedagoginja, ki je zgodovinarica, ima še populacijo uklonilnega zapora, kar pomeni, da ima za obravnavo še eno skupino. Pedagoginja, ki je socialna delavka, pa vodi ustvarjalne delavnice in nekaj kulturnih dejavnosti. Sicer pa med seboj delajo veliko v povezavi.

10.6 PROSTOČASNE DEJAVNOSTI

Sem spadajo vse dejavnosti, ki so organizirane znotraj zavodov za prestajanje kazni zapora, s pomočjo katerih naj bi obsojene osebe kvalitetno preživljale svoj prosti čas.

Tabela 6: Kode 1. reda o prostočasnih dejavnostih v zavodih

ZPKZ Koper	ZPKZ Dob	ZPMZKZ Celje
<ul style="list-style-type: none"> - časopis - poletna delavnica - likovni tečaj - prostovoljna dejavnost - gre dobro - zelo navdušeni - društvo Anbot - gubanje ladjic z namenom - športne tekmovanja - prijateljske tekme - šport pomemben - joga - čestitke - en izvajal skupinske pogovore - tema - bivši odvisnik - lastne izkušnje, zasvojenost - dogodki - pride mimogrede - Kralji ulice - folk skupina - filmska projekcija - osnovne tehnike risanja - na prostovoljni bazi - se ne pogojuje 	<ul style="list-style-type: none"> - prosti čas izkoristiti drugače - najti smisel druge - odkrivanje talentov - dejavnosti so vodene, nadzorovane - skupen cilj za vse udeležence - iskanje notranje motivacije - izpoved v glino, na platno ali papir - možnost vsak odločitev vsakega posameznika - poznane stvari - prvo srečanje z njimi - pomoč pri preživljanju časa med štirimi stenami - za obsojence izjemnega pomena - velik interes - pomanjkanje dela - umik iz prenapolnjenih sob - ustvarjanje 	<ul style="list-style-type: none"> - pedagoginja, ki je socialna delavka, ima ustvarjalne delavnice in kulturne dejavnosti - ustvarjalna delavnica je enkrat tedensko po interesu - točno določeno, kaj se počne - razstavnici prostorček - da videti, to kar fantje naredijo - če ima nekdo interes tudi na oddelku dobi material - odprta skupina - vsak pedagog športne dejavnosti – fitnes - prireditve - povabimo goste - Čefurji raus! - gledališka predstava Kulturno umetniškega društva Miklavž - povabimo pevca, skupino - društvo Samarijan

<ul style="list-style-type: none"> - vabila na oglasne deske - govorimo - so seznanjeni - delovne navade - zunaj dobro funkcionirajo 	<ul style="list-style-type: none"> - sodelovanje - kulturne - pevski zbor - glasbena skupina - knjižnica - literarni večeri - razstava - časopisi - filmske dejavnosti - gostovanja - potopisni utrinki - kviz - gledališke skupine - pesnike - popotnike - gledališke igralce - športne dejavnosti - slikarske dejavnosti - kiparske dejavnosti - pletilske dejavnosti - tapiserijske dejavnosti - ustvarjalne delavnice - urejanje cvetličnih gredic - šahovski turnir - namizni tenis, košarka - vodne igre - diplomirana socialna delavka - delovna terapevtka - prek obvestil - pedagogi ustno obveščajo 	<ul style="list-style-type: none"> - ognjeno-plesna skupina - zelo dobro - potopisna predavanja - pričevanja - dogovarjanje za enega mladega, ki imel prometno nesrečo z motorjem - Zlatko Blažič - prihajal kot svetovalec, pomoč odvisnikom - knjižnica je zunanja - stara notranja in dopolnjena knjižnica - pridobili kar veliko knjig - nekaj ljudi prinesli individualno, nekaj dobili iz knjigarne - na oddelku sestavljajo makete, puzzle - lego delavnica - izdelki - eden zame eden za zavod - dajemo za darila - izdelava čestitk - pošljemo inštitucijam - slike - na dan UIKS organizirali razstavo - fantje uživajo ob raznih dogodkih - telovadnica, ustvarjalna delavnica, druge organizirane
---	---	--

		<p>aktivnosti za vse obsojence</p> <ul style="list-style-type: none">- glasbeno skupino imeli- pedagog, paznica- zelo dobro- v tem trenutku nimamo- imamo inštrumente- lahko bi potekalo, če nekdo zunanji vodil- pomembno na kak način izkoriščajo svoj čas- so obveščeni- precej spodbujamo- se pogovarjamo o teh rečeh- sama oglasna deska, sam pogovor je premalo- pomembna procesnost- to je preplet- zunanje prireditve množično obiskane- koncert pritegne- The stroj- delavnice, šport pa interesantno, ker je kontinuirano – mogoče 6 do 8- čas, ko so zelo zainteresirani in ko so malo manj- zunanji je bolj interesantno- to predvsem druženje- pogovarjaš
--	--	--

		<p>precej drugih reči</p> <ul style="list-style-type: none"> - odprejo se nekatere teme, ki se drugače ne bi - kviz - organiziramo turnirje v nogometu, košarki, badmintonu, pikadou, namiznem tenisu, šahu - turnirji v 4 v vrsto - imeli smo turnirje v streljanju z zračno puško - imeli fotografsko delavnico - štiri leta zapored - Klavdij Sluban učil obsojence fotografiranja
--	--	---

V zavodu Koper so prostočasne dejavnosti na prostovoljni bazi in se udeležba ne pogojuje. Obsojenci izdajajo zavodski časopis, kar se je razvilo iz delavnice in »jim je dala očitno nek zagon«. Imeli so likovni tečaj in prostovoljno dejavnost, ki pa še poteka. Iz društva Anbot obsojence obiskuje gospa, s katero preprosto gubajo ladjice, vendar z namenom, ker »to je pravzaprav aktivnost po poteh piranske dediščine«. »Gre dobro in so zelo navdušeni«. Imajo precej športnih dejavnosti – »tekmovanje znotraj zavoda ali z zunanjimi ... kakšne prijateljske tekme«. Šport je zelo pomemben. Organizirali so filmsko projekcijo na platnu in je bilo dobro sprejeto. Učili so se tudi osnovnih tehnik risanja in joge. Izdelujejo čestitke ob večjih praznikih. Izvedejo tudi to, »kar pride tako mimogrede«. Na primer preko društva Pelikan je vodil skupino obsojencev bivši odvisnik, »ki je govoril dosti o lastnih izkušnjah, o zasvojenosti«. V zavodu bodo

svojo predstavo odigrali Kralji ulice, »kateri imajo svoje gledališče zatiranih« in organizirali bodo razne koncerte. O dejavnostih v zaporu so obsojenci obveščeni preko oglasnih desk, kjer visijo vabila, »jim govorimo«. »So seznanjeni.« Medtem ko se teh dejavnosti udeležujejo tisti, ki imajo delovne navade in tudi zunaj zavoda dobro funkcionirajo.

V prostočasne dejavnosti v zavodu Dob so vključeni tisti, ki »želijo prosti čas izkoristiti drugače, najti smisel drugje in odkriti talente«. Dejavnosti so vodene, nadzorovane, cilj pa je skupen za vse udeležence. Vodita jih pedagoginji: diplomirana socialna delavka in delovna terapevtka. Posameznikom »omogoča iskanje notranje motivacije, hkrati pa izpoved v glino, na platno ali papir«. Možnost udeležbe ima vsak, odločitev pa je stvar vsakega posameznika. Enim obsojencem so stvari poznane, drugi pa se z njimi srečajo prvič. »Za obsojence je to izjemnega pomena.« Interes za vključitev je velik, razlogi za to pa so: pomanjkanje dela, umik iz prenapolnjenih sob, interes za ustvarjanje in sodelovanje. V zavodu Dob organizirajo razne kulturne, filmske, športne, slikarske, kiparske, pletilske in tapiserijske dejavnosti. V zavodu delujeta pevski zbor in glasbena skupin kot tudi individualno igranje na inštrument. Obsojenci izdajajo časopis in skrbijo za cvetlične gredice. Udeležujejo se tudi ustvarjalnih delavnic, kvizov, potopisnih utrinkov in gostovanj popotnikov, gledaliških skupin, pesnikov, gledaliških igralcev. V sodelovanju s knjižnico Trebnje so organizirali razstavo in literarne večere. Izven zavoda pa se udelejujejo turnirja v šahu in namiznemu tenisu ter Iger brez zapor. Obsojenci so obveščeni preko obvestil in pa ustno s strani pedagogov.

V zavodu Celje vodi ustvarjalne delavnice in nekaj kulturnih dejavnosti pedagoginja, »ki je socialna delavka«. Ustvarjalna delavnica je enkrat tedensko in je »po interesu«, vendar pa je »točno določeno, kaj se počne«. Skupine so odprte. V zavodu imajo razstavní prostorček, kjer pokažejo »to, kar fantje naredijo«. Če ima nekdo interes ustvarjati na oddelku, pa dobi material. Na oddelkih sestavljajo makete in puzzle, imeli so tudi lego delavnico. Vsak pedagog nadzoruje športne dejavnosti – fitness. Organizirani so razni športni turnirji, na primer v nogometu, košarki, badmintonu, pikadu, namiznem tenisu, šahu in turnirji štiri v vrsto. Imeli pa so tudi

turnirje v streljanju z zračno puško. V zavodu potekajo razne prireditve, tudi »povabimo goste«, pevca, skupino. Gostili so skupino The stroj. Obsojenci so tudi izdelovali slike, ki so jih prikazali na razstavi na dan Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij. Gledali so monokomedijo Čefurji raus!, gledališko predstavo Kulturno umetniškega društva Miklavž, ognjeno-plesno skupino, ki so jo pripeljali društvo Samarijan in je »bilo zelo dobro«. Poslušajo potopisna predavanja in pričevanja. Gostili so Zlatka Blažiča, ki je prihajal v zavod kot svetovalec odvisnikom. Trenutno pa se dogovarjajo z mladim moškim, ki je doživel prometno nesrečo z motorjem in je paraplegik. »Fantje uživajo ob raznih dogodkih«. Imeli so zavodsko glasbeno skupino, ki sta jo vodila paznica in kasneje pedagog. V tem trenutku ni glasbene skupine, vendar pa zavod ima inštrumente, zato bi lahko potekala, če bi jo recimo vodil nekdo zunanji. Štiri leta zapored je potekala fotografska delavnica. Klavdij Sluban je obsojence učil fotografiranja. V zavodu imajo staro in dopolnjeno vendar neobnovljeno knjižnico. Pridobili so kar nekaj knjig, »prinesli so jih ljudje individualno«, nekaj pa so jih dobili iz knjigarne. Tako da si zaenkrat obsojenci izposojajo knjige iz zunanje knjižnice. Udeležba v telovadnici, pri ustvarjalni delavnici in pri drugih organiziranih aktivnostih je za vse obsojence na prostovoljni bazi. Zunanje prireditve so množično obiskane, koncert prav tako vedno pritegne, medtem ko na delavnice in šport, ki potekajo kontinuirano, pride od šest do osem obsojencev. »Pride čas, ko so bolj zainteresirani in ko so malo manj.« Bolj zanimivi so zunanji gostje, saj predstavlja druženje, pogovori potekajo o drugih rečeh, se odprejo teme, ki se drugače ne bi. Izdelke, ki nastanejo v zavodu, dajejo za darila. Vedno pa naredijo »eden zame, eden za zavod«. Obsojenci izdelujejo čestitke, ki jih pošiljajo drugim inštitucijam. Pomembno je, na kak način obsojenci izkoristijo svoj prosti čas. O dejavnostih, dogodkih so obveščeni. »...precej spodbujamo ... se pogovarjamo o teh rečeh ...«, saj je obveščanje na oglasni deski in pogovor premalo. »Pomembna je procesnost.« »To je preplet.«

10.7 GLEDALIŠČE

Spada pod kulturno-umetniške dejavnosti, ki jih organizirajo oziroma izvajajo zavodi za prestajanje kazni zapora in prav tako vplivajo na kvalitetno preživljanje kazni zapora.

Tabela 7: Kode 1. reda o gledališču v zavodih

ZPKZ Koper	ZPKZ Dob	ZPMZKZ Celje
<ul style="list-style-type: none"> - atomsko zaklonišče - težko - močen biti - lažje dve/več pedagoginj - imeli zunanje - psihomotoriko - gibalne metode - uspešno - Kolektiv Narobov - tu se da vse - vse je možno - rabiš malo časa - se pripraviti - pomisliti - rade bi delale z gledališkimi metodami - vodil nekdo od zunaj - me samo zraven - treba poskusit 	<ul style="list-style-type: none"> - gledališke skupine - Kolektiv Narobov - Poudarek na komunikaciji - musical - študenti - socialne pedagogike - skupaj napisali scenarij - veliko idej - sodelovali uspešno - trenutki kreativnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - Čefurji raus! - gledališka predstava - Kulturno umetniškega društva Miklavž - predstavili komedijo - Kolektiv Narobov - Teharsko umetniško kulturno društvo - še načrtujemo - skušamo, da so komedije - dramski krožek - dramaterapija - bili trije - kolegica, ki ima ustvarjalne, ima smisel za gledališko umetnost - rada bi pripravila - potenciali med našimi fanti - nekaj je takih odprtih

V zavodu Koper je pedagoginja dvakrat naredila s skupino obsojencev 'atomsko zaklonišče'. »Moraš bit zelo močen, ... da jih motiviraš ... in je laže, če sta vsaj dve ali več.« Imeli so psihomotoriko. Gibalne metode je izvajal gost iz Nizozemske in »je bilo uspešno«. Prišla je tudi skupina Kolektiv Narobov. »Tu se da vse, vse je možno. Potrebno se je pripraviti,

rabiš malo časa.« »Rade bi delale z gledališkimi metodami ... če bi bil še nekdo od zunaj ... me zraven, ne pa kot pedagoginje.« »... mislim, da bi bilo treba poskusiti ...«

V zavodu Dob so gostili gledališke skupine, Kolektiv Narobov – predstava ZAPRTO -ODPRTO, ki je imela »poudarek na komunikaciji«. Potekal je projekt z obsojenci in študenti socialne pedagogike. Ustvarili so musical 'Sem takšen, ker sem živ'. »Skupaj so napisali scenarij ... bilo veliko idej ... sodelovali so uspešno ...« »To so bili trenutki kreativnosti.«

V zavodu Celje pa so gostili monokomedijo Čefurji raus!, komedijo Kulturno umetniškega društva Miklavž, Kolektiv Narobov in Teharsko umetniško kulturno društvo. Še načrtujejo predstave – »...skušamo, da so komedije«. Zunanja izvajalka je v zavodu izvajala dramoterapijo. Sodelovali so trije obsojenci. Pedagoginja, ki ima ustvarjalno delavnico »ima smisel za gledališko umetnost«. »... ona bi rada pripravila ...« »Vidimo, da so potenciali med našimi fanti.« »... nekaj je takih odprtih ...«

10.8 FILM

Snemanje le-tega je svojevrstna izkušnja, tako za obsojene osebe kot za umetnika, saj je to tudi način, s katerim obsojenci povedo svoje zgodbe tudi širši publiki.

Tabela 8: Kode 1. reda o filmu v zavodih

ZPKZ Koper	ZPKZ Dob	ZPMZKZ Celje
/	<ul style="list-style-type: none"> - snemanje filma Grenkoba nasmeha - dokumentarno-igrani - kreativno izražanje - refleksija osebnega doživetja - delavnica - člani Kulturnega društva Center 21 - serija teoretičnih in praktičnih delavnic - scenarij temelji na 	<ul style="list-style-type: none"> - filmska delavnica - film Damjanova soba - govori o njegovem življenju - Jasna Krajnovič - učila snemati - dve leti zapored - spoznala Damjana

	njihovi imaginaciji in idejah	<ul style="list-style-type: none"> - preko pogovora dobila idejo - naredila retrospektivo
--	-------------------------------	---

V zavodu Dob je Kulturno društvo Center 21 z obsojenci snemalo dokumentarno-igrani film Grenkoba nasmeha. Pri procesu so izražali kreativnost in reflektirali osebna doživetja. Potekalo je v obliki delavnic, »serija teoretičnih in praktičnih delavnic«, scenarij pa temelji na njihovi imaginaciji in idejah.

V zavodu Celje je režiserka Jasna Krajnovič izvajala filmsko delavnico. Obsojence je učila snemati dve leti zapored in tako spoznala obsojenca Damjana. Preko pogovora z njim je dobila idejo za film in tako sta »naredila retrospektivo« Damjanova soba.

10.9 GLEDALIŠČE ZATIRANIH

Spada pod gledališko umetnost oziroma med gledališke metode. Je zelo dobro sredstvo pri delu z obsojenimi osebami, saj ni samo zabavno, ampak tudi terapevtsko.

Tabela 9: Kode 1. reda o gledališču zatiranih v zavodih

ZPKZ Koper	ZPKZ Dob	ZPMZKZ Celje
<ul style="list-style-type: none"> - zunanji - začetek lahek - sproščujoče - težje do forum gledališča - osnovne težave - nadaljevanje - vztrajanje - nekdo, ki se s tem ukvarja - znanja iz plesno-gibalne terapije - poznavanje Avgusta Boala - delavnica - ideja v zaporu 	<ul style="list-style-type: none"> - z metodami se nismo srečali - jih ne poznamo 	<ul style="list-style-type: none"> - ne da bi to poznali - bilo bi krasno

V zavodu Koper bi bilo laže, če bi bil nekdo zunanji, »nekdo, ki se s tem ukvarja«. Začeti ni težko, je sproščujoče, vendar pa je teže priti do forum gledališča, do »osnovnih težav«. Za nadaljevanje pa bi bilo potrebno vztrajati. Pedagoginja ima znanja iz gibalno-plesne terapije in pozna Augusta Boala, saj se je udeleževala delavnic Theatre of the oppressed in tako je tudi dobila idejo, da bi to izvedla v zaporu.

V zavodu Dob se z metodami gledališča zatiranih »nismo srečali« in jih »ne poznamo«. V zavodu Celje pa gledališča zatiranih in gledaliških metod prav tako ne poznajo, vendar v zavodu Celje ocenjujejo, da »bi bilo to krasno«.

10.10 IZZIVI IN REŠITVE

V vsakem zavodu za prestajanje kazni zapora se soočajo s težavami in vsakodnevnimi tako manjšimi kot večjimi izzivi, vendar pa poskušajo najti odgovore in rešitve.

Tabela 10: Kode 1. reda o izzivih in rešitvah le teh v zavodih

ZPKZ Koper	ZPKZ Dob	ZPMZKZ Celje
<ul style="list-style-type: none"> - če delajo - če mu to ni ok - kontinuiranost - skrene - več stvari - če ne gre on, ne grem jaz - odvisni drug od drugega - dinamika - nobene vztrajnosti - finance - nova direktiva - ni prostora - delavnice ne odstopijo - procedura - neogrevana telovadnica 	<ul style="list-style-type: none"> - reševanje težav je varnostna domena - zagotovimo mirno prestajanje kazni - osamimo, premestimo in izločimo - nudimo veliko dejavnosti, ki omogočajo sproščanje napetosti - pomanjkanje sredstev - pomanjkanje finančnih sredstev 	<ul style="list-style-type: none"> - ni povezano s stroški - po prijateljski liniji - dodatna organizacijska zadeva - moramo biti usklajeni - občasno pride - beseda da besedo pa kdo skoči v kakšnega - fizično nasilje - besedno nasilje v smislu zmerljivk - moj vtis, da ni tega zelo veliko

<ul style="list-style-type: none"> - akustika - jedilnica - ne glasbil - pomembne zadeve - motivacija - vsakega posebej - ni preprosto morda povezava z drugimi - zunanji zastoj - kratkotrajne dejavnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - pomanjkanje zaposlovanje obsojencev, strokovne obravnave, izobraževanje obsojencev - neskladje med željami in možnostmi - motivacija - uvodni razgovor - priprava programa - krajevna dislociranost od izobraževalnih ustanov - finančna šibkost obsojencev - nimamo svojega učiteljskega kadra - širjenje izobraževanja v programe, ki bi zagotavljali zaposlitev - pomagati obsojencem, ki imajo večje sposobnosti in si izobraževanja na višjih, visokih šolah ne morejo privoščiti - potrebno izvajati poklice, kot so vrtnar, cvetličar, frizer, maser, varilec, strugar, kovinar - povezati se z Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve ter z Ministrstvom za šolstvo 	<ul style="list-style-type: none"> - poskušamo zaščititi žrtev, agresorja - predstavimo v strožji režim za neko obdobje - se pogovarjamo, na kakšen način bo zmožel sodelovati - veliko odvisnosti - redko kdo ima ukrep zdravljenja - pri nas program obravnave odvisnosti, ni zdravljenja - nezanesljivost - pridejo in grejo - vztrajnost - finance so vedno težava - smo vezani na ene reči - kulinarska delavnica – sanitarna inšpekcija - enih reči pač ne moreš izvajati
---	--	--

	- sofinanciranje obsojencev	
--	-----------------------------	--

V zavodu Koper morajo pri prostočasnih dejavnostih biti pozorni na več stvari, da obsojenci ne delajo v tistem času, »če mu to ni ok«, »če ne gre on, ne grem jaz«, namreč so »odvisni drug od drugega«. Problem je, da skupine niso kontinuirane, »nobene vztrajnosti«, »vsaka stvar jih nekako skrene«. Pedagogi ne poznajo dinamike obsojencev. Problem so finance, saj »je bila direktiva s strani Generalnega urada, kaj lahko«. Za ustvarjalne delavnice nimajo prostora. Primeren prostor bi bila delavnica, ki pa je ne odstopijo. »Vedno je cela procedura«. Telovadnica je neogrevana in s slabo akustiko, tako da se predstave ali koncerti dogajajo v jedilnici ali pa na igrišču. Nimajo možnosti za igranje glasbil. »Takšne zadeve bi bile zelo pomembne«. Motivirati bi morali vsakega obsojenca posebej, izvajati kratkotrajne dejavnosti in se povezati z drugimi zunanjimi izvajalci in izpeljati dejavnosti, ki so zastoj.

Reševanje težav je v zavodu Dob bolj varnostna domena. »Pomembno je, da vsem zagotovimo mirno prestajanje kazni, kar pomeni, da koga tudi osamimo, premestimo in izločimo.« Nudijo jim veliko dejavnosti, »ki omogočajo sproščanje napetosti na pozitiven način«. Soočajo se s pomanjkanjem sredstev, finančnih sredstev, zaposlovanj obsojencev, strokovne obravnave, izobraževanja obsojencev in finančno šibkostjo obsojencev. Zavod je dislociran od izobraževalnih ustanov, hkrati pa nimajo svojega učiteljskega kadra. Prisotno je neskladje med željami in možnostmi. Pedagogi obsojence motivirajo že v uvodnem razgovoru in pri pripravi programa. Predlagajo »širjenje izobraževanja v programe, ki bi zagotavljali zaposlitev« in »pomoč obsojencem, ki imajo večje sposobnosti in si izobraževanja na višjih, visokih šolah ne morejo privoščiti«. »Potrebno bi bilo izvajati poklice, kot so vrtnar, cvetličar, frizer, maser, varilec, strugar, kovinar.« Ena od rešitev bi bila povezava z Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve ter z Ministrstvom za šolstvo in sofinanciranje obsojencev.

V zavodu Celje poskušajo organizirati dejavnosti, ki niso povezane s stroški, »poskušamo po prijateljski liniji«, saj »finance so vedno težava«,

prav tako pa so »vezani na ene reči«, na primer kulinarične delavnice ne morejo izvajati zaradi »sanitarne inšpekcije«. »Enih reči pač ne moreš izvajati.« Dejavnosti in gostovanja pa pomenijo dodatno organizacijsko zadevo, pri kateri morajo biti usklajeni. »Pride kdaj ... občasno ... beseda da besedo pa kdo skoči v kakšnega« in pride do fizičnega in besednega nasilja, v smislu zmerljivk. »Moj vtis je, da tega ni veliko.« Zaščitijo žrtev, agresorja pa predstavijo v strožji režim za neko obdobje. Nato »se pogovarjamo, na kakšen način bo zmožel sodelovati«. V zavodu se soočajo z veliko odvisnosti obsojencev, in redko kdo ima ukrep zdravljenja, saj izvajajo program obravnave odvisnosti in ne zdravljenje. Obsojenci so pri dejavnostih nezanesljivi, »pridejo in grejo«, ni vztrajnosti.

10.11 ŽELJE

Kot vsak posameznik imajo želje tudi obsojene osebe in pedagoški delavci v zavodu za prestajanje kazni zapora, vendar se le-te po večini razlikujejo.

Tabela 11: Kode 1. reda o željah v zavodih

ZPKZ Koper	ZPKZ Dob	ZPMZKZ Celje
<ul style="list-style-type: none"> - anketa - šport - muzika – band - glasilo - dokumentarci - oblikovanje - das masa - ustvarjalne aktivnosti - filmi - igrice - teater Narobov - pasivno - mala skupina - niso znali povedati - nepoznavanje - so različni - eni izredno aktivni - večina pasivnih - predvsem mladi - starejši drugačni 	<ul style="list-style-type: none"> - želja obsojencev ni prav veliko - sami iščemo nove oblike - stiki s svojci - razširili praktično na vsak dan in nočitve 	<ul style="list-style-type: none"> - prej koncert kot recimo komedija - koncert pomeni žur - delavnice bolj naša vzpodbuda - nogometna prvenstva med zavodi - poleti imamo Igre brez zapor v Radečah - ker so mladi, rabijo gibanje - prostor za izobraževanje pa računalniško učilnico - to bi bilo krasno - eno je realnost drugo pa želje - sodelovanje z Ljudsko

<ul style="list-style-type: none"> - vrednote - izhajanje iz različnih okolij - odvisnost - zastonj - filmi - joga - glina - likovna terapija - karkoli - finance - računalništvo - gledališče 		<p>univerzo je večje s temi aktivnostmi, in to je ok</p> <ul style="list-style-type: none"> - kar je iniciative - smo zelo odprti
--	--	---

V zavodu Koper so izvedli anketo med obsojenci, katere dejavnosti bi želeli imeti. Želijo si športa, »muzike«, izdelave glasila, gledanje dokumentarcev, oblikovanja iz das mase, ustvarjalnih aktivnosti, filme, igrice, Kolektiv Narobov. »Tisto, kar je pasivno.« Pedagoginje so jih spraševale tudi na malih skupinah in »niso znali povedati« in »niti ne poznajo«. Obsojenci so zelo različni, eni so izredno aktivni, večina pa je pasivnih, predvsem mladi, ki imajo težave z odvisnostjo. »Starejši majo druge vrednote ... odvisno je tudi iz kakih okolij so.« Pedagogi želijo tisto, kar je zastonj, na primer filmi. Želeli bi si joga, ustvarjanje z glino, likovno terapijo, računalništvo, gledališče, »karkoli«. »Samo tu so problem finance ...«

V zavodu Dob obsojenci nimajo prav veliko želja. »... sami iščemo vedno znova nove in nove oblike, ki izpolnjujejo njihov prosti čas«. To nudi obsojencem umik iz prenapolnjenih sob, »vsak lahko najde nekaj zase«. »Najpomembnejši pa so stiki s svojci, ki pa smo jih praktično razširili na vsak dan in nočitve«.

Obsojenci v zavodu Celje pa bi želeli prej koncert kot »recimo komedijo«, saj jim koncert pomeni »žur«. Delavnice so vzpodbuda pedagogov. Želijo si nogometna prvenstva med zavodi, poleti udeležbo na Igrah brez zapor v Radečah, »ker so mladi, rabijo gibanje«. Pedagogi bi si želeli prostor za izobraževanje pa računalniško učilnico, »to bi bilo krasno«, vendar »eno je realnost, drugo so pa želje«. Sodelovanje z Ljudsko univerzo je večje glede aktivnosti in »to je ok«. »... kar je iniciative ... mi smo zelo odprti ...«

11. INTERPRETACIJA

Interpretacijo sem razdelila na več poglavij. Sestavljena so iz združenih kategorij, ki se nanašajo druga na drugo.

11.1 KARAKTERISTIKE ZAVODA, TRETMA, IZOBRAŽEVANJE, DELO IN PEDAGOŠKO DELO

Zavod za prestajanje kazni zapora Koper (zavod Koper), Zavod za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni (zavod Dob) in Zavod za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje (zavod Celje) imajo zaprti, polodprti in odprti režim, saj v vsakem zavodu za prestajanje kazni zapora obstajajo trije oddelki prestajanje kazni. Oddelki se med seboj razlikujejo po omejevanju svobode, kar pomeni, da načelo klasifikacije po Foucaultu (2004), ki pravi, da morajo biti obsojenci razdeljeni glede na kazensko težo njihovega dejanja, zlasti po starosti, dispozicijah, korekcijskih tehnikah in po fazah njihovega spreminjanja, ne drži. Foucault (2004) prav tako navaja načelo kaznilniške vzgoje, ki pravi, da je vzgoja obsojenca nujen previdnosti ukrep v interesu družbe in je hkrati obveznost do obsojenca. Tako imajo vsi trije zavodi svojo vzgojno službo. V zavodu Koper vzgojno službo sestavlja pet pedagogov in vodja vzgojne službe, v zavodu Dob pedagogi, socialni delavci, psihologi, terapevti obravnave odvisnosti, vodje oddelkov, organizator izobraževanja, prostega časa in delovna terapevtka ter v zavodu Celje dve medicinski sestri, psiholog, socialna delavka, pet pedagogov in vodja vzgojne službe. V vseh treh zavodih imajo skupinske in individualne obravnave obsojencev, prav tako pa za vsakega posameznika oblikujejo osebni načrt, ki v zavodu Celje pomeni »skupek nekih aktivnosti in načrtovanih oblik dela«. Strokovno delo v zavodu za prestajanje kazni zapora temelji na interdisciplinarnem pristopu, skupinskih in individualnih metodah dela. V osebnih načrtih pa se opredeli namestitev v oddelek, vrsto obravnave, delo, stike s svojci, stike s strokovnimi delavci zunanjih ustanov in prostovoljci, ugodnosti, izobraževanje in poklicno usposabljanje, način preživljanja prostega časa, odnos do kaznivega dejanja, načrtovan pa je tudi odpust s prestajanja kazni. (Letno poročilo 2010, 2010) V zavodih izvajajo tudi obravnave odvisnosti, nasilja in za kazniva dejanja spolne

nedotakljivosti. V zavodu Koper izvajajo obravnave odvisnosti in nasilja zunaj zavoda, in sicer sodelujejo s Projektom človek in z Društvom za nenasilno komunikacijo. V zavodu Dob izvajajo obravnave znotraj zavoda, saj za obravnavo odvisnosti skrbita terapevta, za obravnave obsojencev s kaznivimi dejanji spolne nedotakljivosti in za samomorilno ogrožene pa psihologi. V zavodu Celje prav tako obravnave odvisnosti izvajajo v zavodu, kot tudi zunaj njega, in sicer na Zavodu Vir. V zavodih za prestajanje kazni zapora posebno pozornost namenjajo obravnavam odvisnih od drog in alkohola, preprečevanju samomorov in samopoškodb, obravnavi storilcev spolnih deliktov in zdravstvenemu varstvu zaprtih oseb. Letno poročilo 2010 (2010) navaja, da so skupinske obravnave izvedene v obliki malih skupin in terapevtskih skupin. Male skupine so odprte in so sestavljene heterogeno. Njihov cilj pa je, da se preko interakcije z drugimi člani skupine posamezniku omogoči vpogled v lastno vedenje, spodbuja želeno in preprečuje neželjeno vedenje, omogoči pridobivanje novih socialnih veščin, ponudi načine razreševanja konfliktov in težav ter obvešča člane skupine. V zavodu Koper poskušajo pedagogi na malih skupinah obsojence »poučevati, da korektno, na konstruktiven način povejo« svoje mnenje, misli. V zavodu Dob so male skupine v obliki pogovornih skupin, ki so usmerjene tematsko. Podobno so oblikovane tudi v zavodu Celje, medtem ko so cilji sestanka terapevtske skupnosti usmerjeni v iskanje zamisli, pobud in izkušenj za reševanje problemov in konfliktov ter informiranje (Letno poročilo 2010, 2010). V zavodu Koper je zavodska skupina namenjena izmenjavi informacij, v zavodu Celje pa poskušajo obravnavati neko tematiko oziroma temo. Za razliko od zavoda Koper, kjer gredo pedagogi na oddelke le po potrebi, se vsak pedagog v zavodu Celje »druži z njimi tudi na oddelku«. Poleg pedagogov pa individualna svetovanja izvaja Društvo Projekt Človek in prostovoljci Društva Samarijan. V obeh zavodih menijo, da so zunanji izvajalci in sodelavci zelo dobrodošli, saj, kot menijo v zavodu Celje, le-te niso vpeti »v notranje stiske«, in niso del sistema, kot so pedagogi v zavodu Koper. V zavodu Dob pa pri individualnem delu spremljajo predvsem napredek posameznika, ga usmerjajo in motivirajo. Cilj strokovnih obravnav, tako individualnih kot skupinskih, je usposabljanje zaprtih oseb za življenje po odpustu in

reintegracijo v družbo (Letno poročilo 2010, 2010). V vseh treh zavodih imajo pedagogi delo med seboj razdeljeno. To pa pomeni, da ima vsak pedagog, poleg obravnavanja svoje skupine obsojencev, še administrativno delo - pisanje programov, osebnih načrtov, poročil, diagnostike, določanje o ugodnostih, izhodih - in/ali športne aktivnosti, učno pomoč, prstočasne dejavnosti. V zavodu Koper trdijo, da »moramo vse vedeti« in da so zapor z najmanj pedagoškega dela ter da so pedagogi bolj informatorji kot pedagogi. Tudi v zavodu Dob in Celje poudarjajo, da je ogromno »administracije« in da so »obremenjeni z dodatnim delnim administrativnim vodenjem vsakega razgovora z obsojencem«. In prav to kritiko, na delo pedagogov v zaporih, so očitno izpostavili v vseh treh zavodih za prestajanje kazni zapora. Vse to pa vpliva na obsojence in njihov način prestajanja kazni zapora. Skalar (1990) imenuje tretman izpostavljanje nekoga določenemu postopku ali vplivu oziroma kot vsak ukrep, ki vodi k izboljšanju neugodnega stanja. Najširši cilj tretmana je prestopniku povrnitev njegovega mesta v družbi. Delavci v zavodu Dob svoja znanja širijo na seminarjih, supervizijah in intervizijah, v zavodu Celje pa izvajajo interna izobraževanja in računalniško opismenjevanje. Izobraževanje in delo sta pomembni komponenti tudi pri obsojenih osebah, saj v zavodu Celje menijo, da tako dobijo delovne navade in vztrajnost. Zavodi nudijo delo v delavnicah, v zavodu Dob v delavnicah JGZ (Javnega gospodarskega zavoda) Pohorje, v zavodu Celje pa v JGZ-Rinka, v pralnici, kuhinji, likalnici, knjižnici in pri hišnih opravilih. Če pa ima obsojenec izhode, pa lahko dela tudi izven zavoda. Foucault (2004) poudarja, da mora biti telo eden izmed najpomembnejših dejavnikov pri preobrazbi in postopni socializaciji obsojencev, vendar pa kazensko delo ne sme biti dopolnilo oziroma medij za zaostritev kazni, temveč sredstvo za ublažitev, ki se ji ni mogoče več odreči. Prav tako pa je pozornost strokovnih delavcev namenjena spodbujanju zaprtih oseb k vključevanju v izobraževalne programe (Letno poročilo 2010, 2010). V vseh treh zavodih za izobraževanje zapornikov skrbijo zunanje ustanove. V zavodu Koper formalno izobraževanje izvajata Ljudska univerza in Cene Štupar, v zavodu Dob Center za izobraževanje in kulturo Trebnje in Cene Štupar ter v zavodu Celje Ljudska univerza. Sodelovanje z izobraževalnimi inštitucijami je uspešno in se iz leta v leto

utrjuje, uvajajo se prenovljeni programi, uveljavlja se sodelovanje pri projektih (Letno poročilo 2010, 2010). Prav tako pa v zavodih nudijo učno pomoč. Medtem ko se lahko izobražujejo tudi neformalno, in sicer v zavodu Koper izvaja Ljudska univerza vseživljenjsko učenje, učenje jezika, učenje računalništva in izobraževanje na temo Curriculum Vitae, v zavodu Dob izvajajo začetni tečaj angleškega jezika, računalniško opismenjevanje, tečaj težke gradbene mehanizacije. Zaporniki pa lahko delajo izpit za traktor in viličarista. V zavodu Dob pa so izvedli tudi program UŽU – Jaz in moje delovno mesto. V zavodu Celje pa ponujajo angleški tečaj in morda v prihodnje še tečaj računalništva. Spodbujanje zaprtih oseb k vključevanju v izobraževalne programe se prične že ob nastopu kazni. Strokovni delavci skupaj z zaprto osebo sestavijo načrt izobraževanja in jih spodbujajo pri vztrajanju v izobraževalnem procesu. (Letno poročilo 2010, 2010)

11.2 PROSTOČASNE DEJAVNOSTI IN ŽELJE

Obsojene osebe preživljajo prosti čas v najrazličnejših organiziranih dejavnostih, ki jih vodijo zavodski delavci. Prevladujejo športno-rekreativne dejavnosti, pomembno vlogo pa imajo tudi ustvarjalne delavnice in glasba. (Letno poročilo 2010, 2010) V vseh treh zavodih se zaporniki udeležujejo različnih športnih tekmovanj, in sicer v zavodu Dob v šahu in namiznem tenisu, v zavodu Celje pa v nogometu, košarki, badmintonu, pikadu, namiznem tenisu in šahu, medtem ko zaporniki obiskujejo fitnes večkrat tedensko. V zavodu Celje imajo ustvarjalne delavnice enkrat tedensko in je »točno določeno, kaj se počne«, v vseh treh zavodih ob večjih praznikih izdelujejo čestitke, v zavodu Dob pa prav tako izvajajo ustvarjalne delavnice. Organizirajo tudi slikarske, kiparske, pletilske in tapiserijske dejavnosti. V zavodu Koper pa izvedejo tudi to, »kar pride mimogrede«, na primer: prostovoljno dejavnost izvaja društvo Anbot, iz društva Pelikan je bivši odvisnik vodil skupino zapornikov, pedagogi so organizirali filmsko projekcijo na platnu. V zavodu Dob organizirajo kulturne, filmske dejavnosti, kvize, potopisna predavanja, v sodelovanju s knjižnico Trebnje razstave in literarne večere, izdajajo zavodski časopis, skrbijo za cvetlične grede, gostujejo popotnike, gledališke skupine, pesnike in gledališke igralce. V zavodu Celje pa prav tako organizirajo še razne prireditve, potopisna

predavanja, pričevanja, gostili so ognjeno-plesno skupino, Zlatka Blažiča, imeli so fotografske delavnice, ki jih je vodil Klavdij Sluban, pevce in glasbene skupine. Glasbo v zavodu Dob ustvarjajo zaporniki, saj delujeta tako pevski zbor kot glasbena skupina, prav tako pa zaporniki individualno igrajo na inštrumente. V zavodu Celje je v preteklosti delovala glasbena skupina najprej pod vodstvom paznice in kasneje pedagoga, vendar pa je trenutno nimajo, medtem ko v zavodu Koper sploh nimajo možnosti niti nimajo možnosti igranja na inštrumente. V zavodu Koper se prostočasnih dejavnosti udeležujejo na prostovoljni bazi in se ne pogojujejo z ugodnostmi. Udeležujejo pa se jih po navadi tisti obsojenci, ki imajo delovne navade in tudi zunaj zavoda dobro funkcionirajo. Medtem ko so v zavodu Dob vključeni tisti, ki želijo prosti čas drugače izkoristiti ter najti smisel nekje drugje, s tem pa posamezniki iščejo notranjo motivacijo oziroma se izpovejo na drugačen način. Dejavnosti so vodene in nadzorovane, interes pa je velik, predvsem zaradi pomanjkanja dela, to je način za umik iz prenapolnjenih sob ter pot za ustvarjanje in sodelovanje. V zavodu Celje je udeležba na vseh dejavnosti prostovoljna. Prireditve so množično obiskane, saj so zunanji izvajalci bolj zanimivi, medtem ko je udeležba pri kontinuiranih dejavnostih od šest do osem obsojencev. Pedagogi v zavodu Celje menijo, da je pomembno, kako obsojene osebe preživijo prosti čas, namreč »precej spodbujamo« in »se pogovarjamo o teh rečeh«. Športnih, kulturno umetniških, glasbenih, gledaliških in drugih dogodkov je v zavodih za prestajanje kazni zapora kar precej, udeležba pa je zadovoljiva. Vse to kaže na krepitev vezi in sodelovanja zavodov z okoljem in zelo aktivno delo strokovnih delavcev. (Letno poročilo 2010, 2010) Kljub vsemu naštetemu pa želje obstajajo tako pri obsojenih osebah kot pri pedagogih. V zavodu Koper so izvedli anketo med obsojenci in ugotovili, da si obsojene osebe želijo predvsem športnih aktivnosti, glasbe, izdajanja glasila, gledanje dokumentarcev in filmov, ustvarjalnih aktivnosti, oblikovanje iz das mase, igranja igrice, gledališke skupine Kolektiv Narobov. Torej »tisto, kar je pasivno«. Pedagoginje pa obsojence o njihovih idejah in željah sprašujejo tudi na malih skupinah, vendar pa tam »niso znali povedati« oziroma pedagogi predvidevajo, da niti ne poznajo, kaj vse obstaja. V zavodu Dob pa obsojenci nimajo prav veliko želja in zato

pedagogi sami iščejo nove oblike dejavnosti, ki zapolnjujejo prosti čas obsojencev. Medtem ko si obsojenci v zavodu Celje želijo predvsem koncertov in ne toliko komedij, nogometnih prvenstev med zavodi, udeležbe na Igrah brez zapor v Radečah, saj »mladi rabijo gibanje«, medtem ko so delavnice vzpodbuda pedagogov. Toch (1992) pravi, da so potrebe, ki izstopajo pri obsojenih osebah, aktivnost, strukturiranost, podpora, čustvena odzivnost, družbena spodbuda in svoboda. Prav tako si želijo čim več priložnosti za zaposlitev in aktivno preživljanje časa. Medtem ko si pedagogi v zavodu Koper želijo tisto, kar je brezplačno, kot na primer predvajanje filmov. Želeli bi si ustvarjalnih delavnic iz gline, likovno terapijo, računalništvo, gledališče, pravzaprav karkoli, vendar pa so problem finance. Pedagogi v zavodu Celje pa bi si želeli prostor za izobraževanje in računalniško učilnico, vendar se zavedajo, da so eno želje, drugo pa realnost, vendar pa so odprti za kakršnokoli iniciativo.

11.3 FILM, GLEDALIŠČE, GLEDALIŠČE ZATIRANIH

Zapor naj bi vzpodbujal kreativnost, katera pa pripelje obsojenca do raziskovanja in osvobajanje samega sebe. Ravno to so obsojenci doživeli pri filmskih delavnicah v zavodu Dob in Celje. V zavodu Dob je Kulturno društvo Center 21 snemalo dokumentarno-igrani film z naslovom Grenkoba nasmeha. Ves proces je potekal v obliki teoretičnih in praktičnih delavnic. Scenarij temelji na domišljiji in idejah obsojencev in tako so izražali kreativnost in reflektirali osebna doživljanja. V zavodu Celje pa je filmsko delavnico vodila režiserka Jasna Krajnovič. Obsojence je preko delavnic učila snemanja. Tam je spoznala Damjana in preko pogovora z njim dobila idejo za dokumentarni film in tako je nastala retrospektiva Damjanova soba. Na takšen način obsojene osebe dobijo glas, s katerim izrazijo svoje občutke in zgodbe. Peaker in Vincent (1990) poudarjata, da bi morale biti v zaporu takšne možnosti za umetniško razvijanje kot tudi razvijanje drugih spretnosti, zato da bi lahko obsojenec preko tega pridobil osebne dosežke in spoštovanje. Jennings (1998) pravi, da je gledališka umetnost medij, ki preobrazí ne samo posameznike, ampak tudi skupine, predvsem da ohranjajo optimizem, da so visoko ozaveščeni in da najdejo odločnost ter pogum. V vseh treh zavodih se z gledališko umetnostjo srečujejo preko

gostovanj raznih gledaliških umetnikov. Tako v zavodu Koper kot v zavodu Dob in zavodu Celje je gostovala gledališka skupina Kolektiv Narobov s predstavo ZAPRTO-ODPRTO, v kateri je poudarek na komunikaciji. V zavodu Koper je gost iz Nizozemske uspešno izvajal psihomotoriko, kjer je bil poudarek na gibalnih metodah. Pedagoginja je s skupino obsojencev izvedla 'atomska zaklonišče' in je poudarila, da je vodenje tega zelo težko, saj moraš biti močna osebnost in znati motivirati obsojence, ter da je lažje, če nekaj takšnega izvajata dva. Radi bi delali z gledališkimi metodami in so pripravljene poskusiti, vendar pa bi si želeli, da bi jih vodil zunanji izvajalec. V zavodu Dob so študenti socialne pedagogike izvedli projekt z obsojenci, v katerem je nastal musical Sem takšen, ker sem živ. Idej je bilo veliko in zato so skupaj napisali scenarij in pesmi. To so v zavodu poimenovali »trenutki kreativnosti«, saj gledališče omogoča med drugim tudi preizkušanje različnih posameznih socialnih vlog. To preigravanje vlog pravzaprav omogoča samopreverjanje, spoprijemanje z lastnimi vlogami in koncepti in spodbuja k razumevanju in doumevanju kompleksnih odnosnih zvez, obenem pa posamezniku odpira nove možnosti delovanja. (Draxl, Weintz, Ruping, Hentschel v Kobolt, 2008) V zavodu Celje so gostili še Kulturno umetniško društvo Miklavž, Teharsko umetniško kulturno društvo in monokomedijo Čefurji raus!. Želijo si predvsem komedij. Ker vidijo pri obsojencih, da so odprti in imajo talent ter smisel za gledališko umetnost, bi želeli v prihodnosti nekaj pripraviti. Zapor hrani, oblači in vzdržuje ljudi, vendar pa to ni dovolj dobro (Liebmann, Tumim, 1994). Gledališče in rituali so bistveni za preživetje ter nam dovoljujejo razvoj, ne samo posameznikom, ampak tudi skupinam, ne samo psihično in mentalno, ampak tudi duhovno. (Jennings, 1998) Gledališče je tisto, ki lahko omogoči spremembe v okviru, znotraj katerega posameznik vidi svoje življenje. Ta sprememba lahko preobrazi, preokviri težave. Tako lahko z gledališčem dosežemo osebne spremembe obsojencev. Gledališke tehnike pa omogočajo razreševati in izražati osebne težave, medtem ko sodelovanje v skupini omogoča sprejemanje in vgrajevanje povratnih sporočil in doživljanje novih izkušenj ter priznanj (Kobolt, 2008). Sistem tehnik, vaj in iger pa se imenuje gledališče zatiranih (Boal, 2004). V zavodu Koper gledališče zatiranih poznajo in ocenjujejo, da je začetek lahek, vendar pa je težje izvesti forum

gledališče in priti pri obsojenih osebah do »osnovnih težav«, prav tako pa bi morali tudi pri tem procesu vztrajati. Ravno zato bi si želeli, da bi to vodil zunanji izvajalec, »nekdo, ki se s tem ukvarja«. Višja svetovalka ima sicer znanja iz gibalno-plesne terapije in pozna Augusta Boala. Prav tako se je udeležila delavnic Theatre of the Opressed, kjer je pridobila znanja iz gledališča zatiranih in dobila idejo, da bi v zavodu Koper izvedla delavnico/e, saj je izvedba gledališča zatiranih pravzaprav rezultat etične izbire in že pomeni biti na strani zatiranih. Je pravzaprav filozofska, politična in socialna izbira. Medtem ko se v ostalih dveh zavodih, zavodu Dob in zavodu Celje, z gledališčem zatiranih in z gledališkimi metodami niso še srečali in jih tudi ne poznajo. Kljub temu pa v zavodu Celje ocenjujejo, da »bi bilo to krasno« izvesti, saj je nekaj obsojenih oseb odprtih s potenciali. Gledališče zatiranih pomeni vsoto vseh umetnosti, udeležencev, preplavljanje odra, preobrazbo zatiranega v kiparja, glasbenika, poeta (Boal, 2006). Vendar pa imajo vse umetnostne aktivnosti osebne in terapevtske prednosti in pridobitve, in sicer: spodbujajo kreativnost, obsojene osebe sprejemajo pogumnejše odločitve in se naučijo bolje izbirati med možnostmi, poveča se samospoštovanje in samovrednotenje, razvijajo samozavest in razumevanje. V konstruktivnem smislu so na preizkušnji čustva, saj se naučijo, kako jih izražati, kako se koncentrirati in kako od sebe dati nek trud, da nekaj dosežejo. Poleg tega pa so tudi tiste pridobitve, ki jih posameznik dobi od skupine in družbe. (Peaker in Vincent, 1990)

11.4 IZZIVI IN REŠITVE

Vsem trem zavodom za prestajanje kazni zapora je skupen en izziv, s katerim se soočajo, in sicer finance. V zavodu Celje pravijo, da »finance so vedno težava«. V zavodu Koper pa so izpostavili tudi naslednje težave: neprimerni prostori, »cela procedura« pri izvedbi prostočasnih dejavnosti, skupine obsojencev na prostočasnih dejavnostih niso kontinuirane, niso vztrajni, nepoznavanje dinamike obsojenih oseb, ni možnosti za igranje instrumentov, pedagogi morajo biti pozorni pri organizaciji določene dejavnosti na to, ali obsojenci delajo, kdo se (ne) udeleži, saj so »odvisni drug od drugega«. V zavodu Dob se soočajo s pomanjkanjem sredstev, zaposlovanj in izobraževanj obsojencev, strokovnih obravnav, finančno

šibkostjo obsojenih oseb in z dislociranostjo zavoda od izobraževalnih ustanov, prav tako pa nimajo zavodskega izobraževalnega kadra. Prisotna pa je tudi neskladnost med željami in možnostmi. Tudi v zavodu Celje so poleg financ izpostavili nevztrajnost obsojencev pri dejavnostih ter dodatno organizacijsko delo in usklajevanje pri gostovanjih oziroma dejavnostih. V zavodu pa se soočajo tudi z veliko odvisnostmi obsojencev. Liebmann in Tumim (1994) izpostavljata naslednje pogoje, ki so pri umetniškem (gledališkem) procesu zelo pomembni: v skupini se mora med obsojenci vzpostaviti zaupanje, pri procesu se morajo zabavati in uživati, glavno sredstvo, ki se uporablja, je verbalna in neverbalna komunikacija, prostor pa mora biti oblikovan tako, da se posamezniki počutijo varno. Vsak izvajalec kulturno-umetniških vsebin mora določene težave predvideti, nekatere pa tudi vzeti v zakup. Boal (2006) poudarja, da je v zaporu polno nasprotij, ki se jih moramo konstantno zavedati. Gledališka umetnost se prav tako srečuje z naslednjimi težavami v zaporu: primanjkovanje materiala zaradi primanjkovanja denarja, primanjkovanje prostora zaradi narave zgradbe zapora, težave z varnostjo, težave s časovno usklajenostjo z režimom zapora, težave z ravnanjem oziroma vedenjem, celo sovražnostjo zaposlenih do izvajalcev, saj tu trčita dve miselnosti: pravosodni sistem in umetniki. Delna rešitev nekaterih težav pa je celo v sami umetnosti. Kershaw v Balfour (2004) pravi, da v vsakem sistemu, kjer izvajajo kontrolo nad nekom, obstaja prostor za upor, razpoka, v katero lahko vsilimo nekaj svobode. V samih zavodih pa težave in izzive rešujejo različno. V zavodu Koper se zavedajo, da bi morali motivirati vsakega posameznika posebej, izvajati kratkotrajne kulturno-umetniške dejavnosti in se povezati z drugimi zunanji izvajalci ter izvajati brezplačne dejavnosti. V zavodu Dob nudijo obsojenim osebam veliko dejavnosti za sproščanje napetosti, motivirajo pa jih na prvem razgovoru in pri sami pripravi programa. Predlagajo pa tudi povezavo zavoda z Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve ter z Ministrstvom za šolstvo ter da bi sofinancirali obsojence pri izobraževanju, medtem ko v zavodu Celje organizirajo dejavnosti, ki niso povezane s stroški oziroma uporabijo prijateljske zveze.

Zavod za prestajanje kazni zapora Koper, Zavod za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni in Zavod za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje imajo enako strukturo sistema, vendar pa se razlikujejo po zmožnostih nudenja obsojenim osebam na naslednjih področjih: vzgoja, izobraževanje, delo, predvsem pa pri kulturno-umetniških dejavnostih. Znotraj zavodov obsojencem nudijo ustvarjalne delavnice, slikarske, kiparske, tapiserijske in pletilske dejavnosti. Zelo podpirajo sodelovanje z zunanjimi izvajalci zavoda na različnih področjih kulture in umetnosti. V zavodih je precej različnih gostovanj – od glasbenikov, igralcev, režiserjev, fotografov, posameznikov z različnimi življenjskimi zgodbami ali potopisnimi predavanji. Imeli so kar nekaj glasbenih koncertov, filmskih projekcij, gledaliških predstav. V zavodih pa so potekali tudi projekti, nekajletne delavnice, pri katerih je bil pomemben proces in celoten potek in ne samo doseči končni izdelek. Takšni projekti so bili na primer musical *Sem takšen*, ker sem živ ter snemanje dokumentarno-igranega filma *Grenkoba nasmeha* v obliki teoretičnih in praktičnih delavnic v zavodu Dob in filmska delavnica ter snemanje retrospektive *Damjanova soba* v zavodu Celje, medtem ko gledališke metode in gledališče zatiranih v zavodih niso poznani, z izjemo zavoda Koper. Pedagoginja namreč poseduje znanje iz gledališča zatiranih, saj je obiskovala delavnice *Theatre of the Oppressed*, prav tako pa je nekaj gledaliških tehnik preizkusila v skupini obsojencev. V sodelovanju z zunanjim izvajalcem bi želela organizirati delavnico gledališča zatiranih. Seveda pa morajo pri organizaciji in izpeljavi dejavnosti, delavnic, projektov upoštevati finančne, prostorske, materialne, časovne zmožnosti, kot tudi varnostne domene ter specifične populacije, vendar pa kot pravi Boal (2006) je gledališče predstavitev realnosti in vse težave ter rešitve, pozitivne in negativne stvari, bi lahko predstavili, reševali preko umetnosti – gledališke umetnosti.

12. ZAKLJUČEK

Pred začetkom pisanja diplomskega dela in pred raziskovanjem sem bila prepričana, da gledališka umetnost v zavodih za prestajanje kazni zapora obstaja, vendar pa nisem vedela, v kakšnih razsežnostih ter kakšna je kvaliteta le-tega oziroma kakšen poudarek dajejo temu v samih zavodih. Ker vem, da v zavodih potekajo različne dejavnosti, sem bila prepričana, da je med njimi kar precej gledališke umetnosti in da dajejo poudarek tudi na to. Pričakovala pa sem, da gledališča zatiranih ne uporabljajo v strokovnem delu in da je poznavanje večje, kot se je nato izkazalo, da je. Z vsakim spodaj omenjenim zavodom sem imela različne izkušnje, z nekaterimi boljše, z drugimi slabše, ampak ne glede na to zavod za prestajanje kazni zapora velja za institucijo z represivnim sistemom delovanja, vendar pa je veliko več kot le to, kar dokazujejo tudi informacije, pridobljene preko intervjujev s strokovnimi delavkami v zavodih Koper, Dob in Celje.

V vseh treh zavodih dajejo velik poudarek na strokovno individualno in skupinsko obravnavo, na dve vrednoti, in sicer izobraževanje in delo ter nenazadnje na koristno preživljanje prostega časa. V zavodih ponujajo, nekje več, drugje manj, veliko različnih pristočasnih dejavnosti, tudi kulturno-umetniških, med katere spada gledališka umetnost. Pravzaprav gre za gostovanja oziroma za enkratne dogodke, ne pa za sistematične dejavnosti, ki bi bili del osebnega načrta obsojene osebe ali pa vsaj del načrta v vzgojni službi. Pedagogi pa postajajo pri svojem delu čedalje bolj obremenjeni z administrativnim delom, s pisanjem in vrednotenjem poročil, pri tem pa je neposrednega dela z obsojenimi osebami čedalje manj, kar pa seveda ni bistvo vzgojne službe. Doseganje sprememb pri posamezniku zahteva kontakt in vzpostavitev odnosa le z njim, treba pa je ta odnos in kontakt vzdrževati. Obsojene osebe se znotraj zavoda za prestajanje kazni soočajo s težavami na več področjih, tudi z lastno identiteto, saj si lahko ustvarijo napačen jaz, zato da lažje prestanejo mesece oziroma leta kazni zapora. Liebmann in Tumim (1994) pravita, da je zapor poln nesporazumov in preprek, povzročenih tako s strani delavcev kot obsojenih oseb in zaradi tega se lahko ustvari mentalni zid. Poleg preveč administrativnega dela pa

morajo biti v zavodih pozorni tudi na finance, naravo obsojenih oseb, prostorske, časovne in organizacijske zmožnosti. To se predvsem nanaša na razne kulturno-umetniške dejavnosti, ki jih organizirajo oziroma bi jih želeli organizirati, a ravno jih zaradi naštetih omejitev ne morejo. Prav te omejitve v že tako omejenem sistemu in nove direktive dodatno vplivajo na kvaliteto dela pedagoških delavcev in delavk ter na prestajanje kazni zapora. Kljub temu pa se znajdejo tako, da organizirajo in izvajajo dejavnosti in projekte, ki so brezplačni oziroma uporabijo prijateljske zveze. To pa seveda ne zagotavlja kvalitete in ne vpliva na obsojence, vsaj ne v smislu osebnostnih sprememb.

Ravno to pa bi lahko zagotavljala sistematična uporaba oziroma izvedba gledališke umetnosti v zavodih za prestajanje kazni zapora. Ta vrsta umetnosti omogoča uvid v samega sebe, razvijanje zavesti o dejanjih, poslušanje in razmišljanje o samem sebi in nenazadnje sposobnost boljšega komuniciranja. Jennings (1998) trdi, da je celo bistvena za preživetje ter dovoljuje razvoj ne samo posameznikov, ampak tudi skupin, ne samo psihično in mentalno ampak tudi duhovno. Služi pa tudi kot medij, ki preobrazi ne samo posameznikov ampak tudi skupine. Ozaveščenost o pomembnosti gledališke umetnosti bi bilo potrebno razviti najprej pri posameznikih na višjih položajih sistema, nato pri članih vzgojne službe, šele nato pa preko prakse pri obsojenih osebah. Zanimanje za gledališko umetnost sicer obstaja v zavodih za prestajanje kazni zapora, vendar pa zaradi drugih obveznosti, ki morajo biti opravljene pri pedagoškem delu, ostane le pri željah in raje poiščejo delno rešitev v zunajzavodskih izvajalcih.

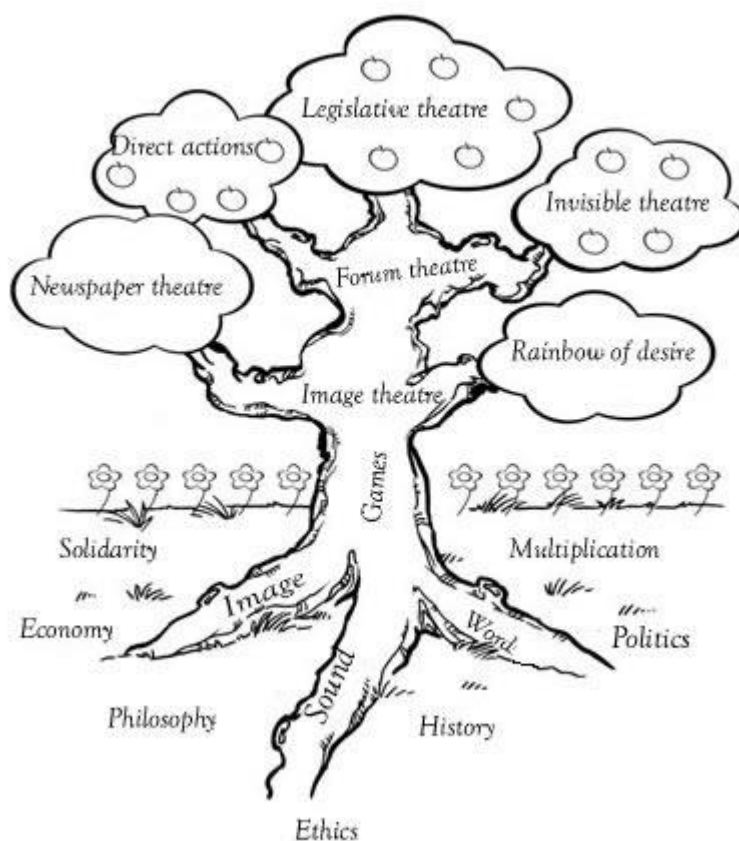
Obsojene osebe pa spadajo tudi med zatirane osebe. To so tisti individualisti ali skupine, ki so socialno, kulturno, politično, ekonomično, rasistično, spolno ali kakorkoli drugače prikrajšani do pravice dialoga oziroma so kakorkoli oškodovani le-to pravico izkoristiti. Dialog pa je definiran kot svobodno izražanje, sodelovati v družbi kot enakopraven član ter spoštovati razlike in biti spoštovan. (Boal, 2004) Vendar pa tega izraza znotraj kot tudi zunaj zavoda v slovenski družbi nisem zasledila.

Gledališče zatiranih pa je gledališče o zatiranih, za zatirane in ob zatiranih. Pravzaprav spada pod gledališko umetnost, pri kateri je poudarek na samem postopku ustvarjanja in ne na končni predstavi. Gre za gledališko metodo, s katero zatirane osebe preko estetičnih sredstev analizirajo svojo preteklost v kontekstu svoje sedanosti in pri tem odkrivajo svojo prihodnost. Mislim, da je to odličen medij tudi za zavode za prestajanje kazni zapora, saj je to za slovenski prostor malo drugačen način reševanja težav, preteklosti, dilem itd.

Vendar pa je gledališče zatiranih poznano le v zavodu Koper, medtem ko v ostalih dveh niti niso nikoli slišali za to metodo. V zavodu Koper se je pedagoginja Irena Vujanovič celo udeleževala delavnic Theatre of the Oppressed in si tako pridobila znanje na tem področju, ki pa ga želi v zavodu pri svojem delu tudi uporabiti oziroma ga že uporablja. Vendar pa je to poznavanje in pridobitev tega znanja vezano na osebno zanimanje pedagoginje za gledališče zatiranih in to vsekakor ni uveljavljena praksa v zavodih za prestajanje kazni zapora v Sloveniji. Je pa to uveljavljena praksa v tujini, in sicer v Angliji, Nemčiji, prav tako pa so izvedli tudi nekaj delavnic forum gledališča v hrvaških zaporih. V Angliji obstajajo celo društva, ki z zaporniki izvajajo t. i. izzivalno in animirano gledališče in so pri tem uspešni že več kot dve desetletji, medtem ko tega v slovenskem prostoru pač ni.

Zakaj je gledališče zatiranih tako uspešno, pa ponazarja slika drevesa gledališča zatiranih, v katerem je vrisano njegovo bistvo:

Tree of the Theatre of the Oppressed

Slika 1: Drevo gledališča zatiranih

Da bi lahko to metodo uporabili pri delu z obsojenimi osebami v slovenskem prostoru, pa bi morali najprej poskrbeti za možnost izobraževanja na tem področju, saj izobraževanja v smislu teoretičnega in praktičnega dela ni. Potekajo le posamezni seminarji, delavnice v smislu projektov tujih izvajalcev, ki pri nas gostujejo, kot na primer delavnice, ki so potekale preko Ekvilib inštituta in sta jih vodila trenerja Birgit Fritz ter Ronald Matthijssen, preko katerih je znanje pridobila tudi pedagoginja v Zavodu za prestajanje kazni zapora Koper Irena Vujanovič. Nekega formalnega izobraževanja ni, vendar mislim, da bi ravno to pripomoglo k razširitvi uporabe teh metod. Potrebno bi bilo začeti pri vrhu sistema, da bi morda ta metoda prišla v uporabo pri posameznikih oziroma skupinah, ki to potrebujejo, tudi obsojenci. Najbolj smiselno bi bilo to uvesti v programe družbenih univerzitetnih smeri – torej tudi v socialno pedagogiko. Drugi način uvajanja gledališke umetnosti in gledališča zatiranih v strokovno delo

pa je neformalni način, in sicer preko posameznih izvajalcev oziroma skupin, ki uporabljajo svoje znanje na tem področju in ga tako širijo. Pri nas na takšen način delujejo Društvo Taka Tuka, Zavod G. G. A. V. in Kralji ulice, ki so prav tako osredotočeni na zatirano skupino. Gledališko umetnost uporabljajo pri vzgoji in izobraževanju, širjenju znanja s področja kulture ter kulturnega dialoga in za odzive na vsakodnevna dogajanja, ki nas ganejo.

Pomanjkanje vidika gledališke umetnosti pa je tudi v socialni pedagogiki, saj študijski program tega ne zajema, kljub temu da je to lahko odlična socialnopedagoška intervencija tudi pri ranljivih otrocih in mladostnikih, pri njihovih starših, prijateljih in ostalih skupinah njihove socialne mreže. Ker pa lahko socialni pedagogi delamo tudi v zavodih za prestajanje kazni zapora, bi nam ta znanja pri delu prišla prav, saj je to lahko sredstvo komunikacije med nami in populacijo, jezik, s katerim nam povedo svojo življenjsko zgodbo, stiske, s katerimi se spopadajo. Preko tega medija lahko prepoznamo njihova močna in šibka področja in kar je najpomembnejše, dobijo lahko odgovore na mnoga vprašanja in rešitve na probleme, ki so bili prej skriti. Pomembno bi bilo tudi to, da bi čim večkrat povabili goste iz tujine, ki imajo mnogo izkušenj na tem področju in se s tem tudi ukvarjajo več let, kot na primer Roberto Mazzini, začetnik gledališča zatiranih v Italiji, dramska pedagoginja Ivana Marijančič iz Zagreba, ki prakticira metodo forum gledališča. Podpirati bi bilo potrebno tudi udeleževanja na raznih delavnicah gledališke umetnosti, ki jih je vsako leto več, vendar so v Sloveniji še vedno redke. Informiranost o gledaliških metodah bi se morala povečati, saj marsikdo sploh ne ve, da kaj takšnega obstaja, kot tudi sama nisem vedela. S takšnim načinom gledališča sem se prvič srečala na delavnici izvajalca Tonyja Cealyja, ki je gostoval na Pedagoški fakulteti in ima precej izkušenj z delikventi. Njegov način »izobraževanja« o samem sebi me je presunil in ravno takšen način dela z mladimi je privlačen, zanimiv, zabaven in tudi uspešen, da bi ga moral uvesti slovenski izobraževalni sistem.

V socialni pedagogiki primanjkuje predvsem povezav formalnih in neformalnih oblik strokovnega dela. Trenutno to težavo rešuje osebno zanimanje vsakega posameznika oziroma posameznice za nove, drugačne oblike teoretičnega in praktičnega izobraževanja in ravno to samoiniciativnost mora vsak posameznik potencirati, če želi nabrati znanja in izkušnje iz gledališke umetnosti oziroma gledaliških metod.

13. LITERATURA

1. Balfour, M. (2004). *Theatre in prison: theory and practice*. UK: Intellect Books.
2. Boal, A. (1995). *The rainbow of desire*. London; New York: Routledge.
3. Boal, A. (2006). *The aesthetics of the oppressed*. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
4. Brinc, F. (1979). *Nekatere značilnosti izvrševanja kazni odvzema prostosti v Franciji in Jugoslaviji*. Ljubljana. Doktorska disertacija.
5. Buchleitner, K. (2010). *Glimpses of Freedom: The Art and Soul The Theatre of the Oppressed in Prison*. Berlin: LIT Verlag Münster.
6. Etični kodeks delavcev na področju socialne pedagogike. (2006). V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik in D. Zorc – Maver (ur.), *Socialna pedagogika: izbrani koncepti stroke*. (str. 191-196). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
7. Ferlin, L. (2009). *Najdem se v gledališču: gledališka pedagogika Augusta Boala*. Ljubljana: Salve.
8. Flaker, V. (1998). *Odpiranje norosti*. Ljubljana: Založba.
9. Foucault, M. (2004). *Nadzorovanje in kaznovanje*. Ljubljana: Krtina.
10. Freire, P. (1993). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum.
11. Goffman, E. (1991). *Asylums: essay on the social situation of mental patients and other inmates*. London: Penguin Books.
12. Grace, N. (1993). Art-related activities in prisons. V *Convergence*, 26 (3), str. 65–72.
13. Meško, G., Frangeš, D., Rep, M. in Sečnik, K. (2006). Zapor, družba znotraj družbe - pogled obojencev na odnose in življenje v zaporu. *Socialna pedagogika*, 10 (3), str. 261-286.
14. Milutinović, M. (1988). *Penologija*. Beograd: Savremena administracija.

15. Jones, P. (1996). *Drama as therapy: theatre as living*. London; New York: Routledge.
16. Jennings, S. (1998). *Introduction to dramatherapy. Theatre as healing. Ariadne's ball of thread*. London; Philadelphia: Jessica Kingsley publishers.
17. Kobolt, A. (1997). Teoretične osnove socialno pedagoških intervencij. *Socialna pedagogika, 1 (1)*, str. 7–26.
18. Kobolt, A. in Rapuš Pavel, J. (2006). Model sodelovalnega ocenjevanja in interveniranja. V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik in D. Zorc – Maver (ur.), *Socialna pedagogika: izbrani koncepti stroke*. (str. 53-71). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
19. Kobolt, A. in Rapuš Pavel, J. (2006). Osnove interveniranja. V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik in D. Zorc – Maver (ur.), *Socialna pedagogika: izbrani koncepti stroke*. (str. 87-103). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
20. Kobolt, A. (2008). *Učenje na odru življenja: projektno delo z ranljivimi skupinami mladih*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
21. Kosmač, T. (1997). Zapor. *Apokalipsa*, 14 (15), str. 177-184.
22. Liebmann, M., Tumim, JS. (1994). *Art Therapy with Offenders*. London; Bristol: Jessica Kingsley.
23. Peaker, A., Vincent, J. (1990). *Arts in Prisons: Towards a Sense of Achievement*. London: Home Office.
24. Petrovec, D. (1998). *Kazen brez zločina: prispevek k ideologijam kaznovanja*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
25. Roth, S. (2005). Theatre Work and it's Target Groups – A Reflective Approach. V B. Cronin, S. Roth in M. Wrentschur (ur.), *Training Manual for Theatre Work in Social Fields*. (str. 21-29). Frankfurt am Main: Brandes & Apsel.

26. Schewe, M. (2005). Theatre Work (in Social Fields). V B. Cronin, S. Roth in M. Wrentschur (ur.), *Training Manual for Theatre Work in Social Fields*. (str. 14-20). Frankfurt am Main: Brandes & Apsel.
27. Skalar, V. (1975). Kazen ali tretman. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 26(4), str. 274-284.
28. Skalar, V. (1990). *Tretman*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Oddelek za socialno pedagogiko.
29. Strange, C., Bashford, A. (2003). *Isolation: places and practice of exclusion*. London, New York: Routledge.
30. Toch, H. (1992). *Living in prison: the ecology of survival*. Washington: American Psychological Association.
31. Wrentschur, M. (2005). Social Fields. V B. Cronin, S. Roth in M. Wrentschur (ur.), *Training Manual for Theatre Work in Social Fields*. (str. 30-40). Frankfurt am Main: Brandes & Apsel.

14. DRUGI VIRI

1. Boal, A. (2004). *Theatre of the oppressed*. Pridobljeno 15.1.2011 s <http://theatreoftheoppressed.org/en/index.php?nodeID=3>.
2. Letno poročilo 2010 (Šestnajsto letno poročilo). (2010). *Ministrstvo za pravosodje*. Pridobljeno 25.3.2011 s http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/slike/uiks/2011/LP_2010_web.pdf.
3. Santos, B. (2008). Humanizing Humanity – Theatre of the Oppressed in Prisons. V *Under pressure*, 9 (27). Pridobljeno 20.1.2011 s <http://theatreoftheoppressed.org/en/index.php?nodeID=33>.
4. Slovar slovenskega knjižnega jezika. (2000). Ljubljana: ZRC, ZRC SAZU. Pridobljeno 21.5.2011 s http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=obsojenec&hs=1.

15. PRILOGE

15.1 ZAPIS INTERVJUJA

Intervju je potekal v Zavodu za prestajanje kazni zapora Celje in sicer z vodjo vzgojne službe Olgo Lilijo Hribernik.

S: Kdo sestavlja vzgojno službo?

O: Trenutno sestavlja vzgojno službo deset oseb. Dve sta medicinski sestri, kar pomeni da smo že en mesec z novo medicinsko sestro. Obe si bosta tako sedaj razdelili delo v dopoldanskem in popoldanskem času, tako da bosta na voljo za vse zaprte osebe čez celoten dan. Pri nas je že nekaj časa redno zaposlen tudi psiholog. Prej je delal v Ljubljani, v Ljubljanskih zaporih, še prej je bil zaposlen v zaporu Dob. Imamo tudi socialno delavko za pripornike. Potem imamo pedagoginjo, ki je zaposlena za 4 ure in ne bo več klasična pedagoginja, v smislu da bo vodila skupino, ampak bo imela sprejemni oddelek in pa obravnavo odvisnosti, tako individualno kot skupinsko. In potem imamo štiri pedagoge zaposlene za polni delovni čas. Tako da smo sedaj malo bolj okrepljeni in to je zelo dobro. Ampak še lani smo imeli tajnico, tako da je vsa administrativna dela opravljala ona. Sedaj tajnice nimamo več, ker je šla v pokoj in ni nadomestila za njo in tako vso administracijo delajo pedagogi. Kar pomeni, da je delo s papirjem povečano in smo v fazi, ko se učimo, kako s tem upravljati. Delno smo se že kar naučili, kako te stvari delati. In smo prav tako v fazi učenja organizacije določenih reči, ker je to tudi pomembno. Pedagogi so trenutno bolj obremenjeni še z dodatno delnim administrativnim vodenjem vsakega razgovora. Pred tem tega nismo imeli in to je sedaj potrebno delati za statistične podatke. Recimo potrebno je ovrednotiti, kakšen pogovor je bil opravljen, ali je informativni ali svetovalni ali je bil razbremenilni.

S: A to napisati v obliki zapisnika ali kako?

O: Ne v obliki zapisnika ampak recimo, ko ti za vsakega posameznika evidentiraš razgovor v osebem spisu, moraš še zraven napisati, ali je svetovalni ali razbremenilni pogovor. In tako se bo vodilo, koliko razgovorov ima posameznik. Recimo za pisanje poročil, koliko poročil je

nekdo napisal. Tega prej nismo imeli v številkah, sedaj pa pač poročilo napišeš in še pod dodatno rubriko označiš, da si to opravil. Da bomo imeli tudi količinsko to evidentirano – na eni strani je kvaliteta na drugo strani količina, ki je preko statistike samo na tak način merljiva. Na žalost. Mislim da s tem ne pridobimo ne vem koliko, ampak to so dodatne zahteve. Psihologi recimo imajo to isto v poročilih že dalj časa., samo pedagoško delo ni bilo na tak način »ovrednoteno«. Tudi socialni delavci imajo že tudi na takšen način.

S: Ocenjujete, da na podlagi teh sprememb pedagoško delo kaj trpi?

O: A ker imamo več administrativnega dela?

S: Ja.

O: Takole je, lahko da je na začetku malo trpelo. V sami službi smo imeli interna izobraževanja. Učimo se zapisovati na tak način, da iz zapisov zmore tudi zunanji opazovalec razbrati, kaj se s posameznikom dogaja. Tega se prej nismo sistematično lotili, sedaj pa se. Mi moramo biti učinkoviti. Učinkoviti in pa primerljivi. Namreč drug ob drugem se učimo, kaj je pomembno. Učimo se tudi, da v zapisih ni večkrat ena in ista stvar ponovljena. Ni potrebno. Sedaj poskušamo oddati kvalitetnejše zapise.

S: Pa verjetno se tudi pozna na času.

O: Izkušnja kaže, da sedaj v pol leta odkar delamo to, da ni več stiske okrog tega, da znamo to že kar narediti. Pa tudi pri računalniškem opismenjevanju nismo vsi na isti stopnji, kar pomeni, da nekemu več časa vzame ena stvar zapisa, drugemu pa manj. Tudi zapisnike naših rednih tedenskih sestankov moramo sedaj pisati, katere je prej tajnica. To je papirologija, ki mora biti, vendar kakšna mora biti, je pa od nas odvisno. Ampak to se učimo in sproti dodajamo, kaj rabimo.

S: Kakšna znanja pa imajo pedagogi? Katero izobrazbo imajo?

O: Ena pedagoginja je socialna delavka, ena profesorica zgodovine in sociologije, ena pedagoginja je diplomirani inženir kemije, pedagog pa je profesor matematike. Pedagoginja, ki je zaposlena za štiri ure in bo

terapevtka za obravnavo odvisnosti je profesorica zdravstvene vzgoje. Vodja vzgojne službe pa je pedagoginja-sociologinja. Vodja vzgojne službe se ukvarja z izobraževanjem v smislu organizacije, v smislu učne pomoči obsojencev. Učna pomoč je organizirana tako, da sodelujemo z Ljudsko univerzo. Torej nekdo z Ljudske univerze nudi učno pomoč. Tega je pri nas več kot je bilo, to pa zaradi tega, ker pedagogi ne zmorejo imeti veliko inštrukcij ali pa učno pomoč ob vseh ostalih aktivnostih. Učno pomoč imajo: kolegica, ki je kemičarka, njen potencial je seveda matematika in fizika, kolega, ki je matematik, bo seveda iz področja matematike, ampak ker je šele na začetku, je trenutno prevzel aktualno učno pomoč pri angleščini za dva posameznika. Ostali pedagogi imajo učno pomoč v smislu spraševanja posameznikov. Preden gre oseba na izpit, je pedagogova naloga, da ga vzpodbuja in potem tudi vpraša, da obsojenec dobi vtis, koliko zna. Če smo slučajno mi plačniki izobraževanja, kar v nekaterih primerih smo, potem želimo zagotovilo, da posameznik zna vsaj za trojko, ker potem tudi, če je na izpitu malo pod pritiskom, da dobi vsaj pozitivno oceno. Kolegica, ki je po izobrazbi kemičarka je tudi skrbnik športnih rekvizitov. Kolegica, ki je zgodovinarica, vodi še populacijo UK-jevcev – uklonilni zapor. Trenutno jih je 9, tako da ima pravzaprav še eno skupino zraven. Pedagoginja, ki je socialna delavka, ima ustvarjalne delavnice in pa malo kulturnih dejavnosti. Delamo veliko v povezavi, na primer če nekdo dobi neko idejo, potem pomagamo pri izvedbi. Konec decembra smo imeli zabavno domsko skupnost, v obliki iger. Ponavadi je tako, da tisti, ki je iniciator, ima največ dela. Če želiš še nekaj zraven, potem je normalno to dodatno delo. Specifična znanja, kot interna izobraževanja za strokovne delavce imamo enkrat mesečno. Poteka tudi tako, da obnavljamo dogovore v zavodu, ker od časa do časa pozabimo na le te ali pa če smo si naredili eno vizijo nečesa, kako jo bomo izpeljali. Kolega je študiral vedenjsko-kognitivno terapijo, kolegica realitetno terapijo in potem tudi ta znanja še tu obnavljamo, tako da dobimo še mi nove uvide.

S: Zunanji pa ne izvajajo izobraževanja za strokovno službo?

O: Ne. A da bi mi nekoga povabili v zavod?

S: Ja.

O: To ne. Izobraževanje organiziramo tako – nekaj izobraževanja organizira Generalni urad za različne strokovne profile, supervizija je za pedagoge, socialne delavce, psihologe oziroma tiste, ki obravnavajo samomorilnost – to je supervizija s strani Generalnega urada. Potem so organizirani aktivni strokovnih delavcev in včasih je na aktivih kakšen zunanji sodelavec in potekajo predavanja Tako sta bila predstavljeni transakcijska analiza in realitetna terapija. Recimo GU je lansko leto organiziralo za socialne delavce posebne izkustvene delavnice. Ko govorim da je organizator GU, je tudi plačnik. za pedagoge je bilo posebej realizirano timsko vodenje. GU je organiziral tudi senzitiviti trening. Ta je pomemben in kot zavod smo bili plačnik še dvema kolegicama..Za nekaj seminarjev je plačnik zavod. Za vzgojno službo se trudimo, da bi vsaj en seminar imel posameznik krit s strani zavoda, ostalo pa potem, če je samoplačnik, če bi se dalo kaj skombinirati z dnevi za izobraževanje.

S: Kakšne so pa naloge pedagogov?

O: Zaenkrat je še tako, da ima vsak pedagog svoj oddelek. Naš zavod je prostorsko na tak način narejen, da so skupine pač locirane vsaka na svojem oddelku, recimo da so zaprti oddelek ena skupina, polodprti ena, oddelek brez drog ena in pa odprti oddelek ena. Nekaj je samskih sob, kjer so pretežno tisti, ki težko zmorejo živeti v sožitju z drugimi ljudmi, to pomeni, ali so žrtve ali so preveč močni in bi potem bila kakršnakoli ogroženost in se tam učijo samokontrole. Te samski prostori so lahko tudi za strogi režim. Torej če so posamezniki po 6. členu UIKSA nameščeni v poseben prostor, pomeni da so sicer člani zaprtega oddelka ampak imajo strožji režim, zaradi tega ker so bili preveč moteči za okolico in so tja nameščeni. Že prej omenjeni oddelki imajo vsak svojega pedagoga.

S: Medtem ko, če se prav razumela, imate pa te vloge kar se raznih dejavnosti tiče razdeljene?

O: Imamo kar razdeljene. Recimo kolegica, ki ima ustvarjalne dejavnosti, jih ima enkrat tedensko in to je za vse obsojence.

S: No za športne dejavnosti – fitness – pa ima verjetno vsak pedagog.

O: Ja, ja, ker to je 6-krat tedensko in ta nadzor izvaja vsakič drugi pedagog, ker to je le toliko pa toliko ur in to se dela izmenično. Potem mi imamo dežurstva ob praznikih in se tudi menjujemo. Takrat je aktivnost takšna, da ima posamezni pedagog neko aktivnost, nek turnir, nakar gredo obsojenci še v telovadnico in pedagog 4 ure dopoldne preživi z obsojenci. Je pa tam toliko obsojencev, kolikor se sami udeležijo, ni to množično obiskano.

S: Imate individualne in skupinske obravnave? Male skupine?

O: Tako je. Vsak pedagog ima matično skupino, ob ponedeljkih ima malo skupino – sestanek skupine, hkrati pa med tednom obravnava posameznika individualno oziroma se družijo z njim tudi na oddelku. S tem da enkrat mesečno je še vedno domska skupnost – terapevtska skupnost, ko se vsi obsojenci zberejo in delavci zavoda in tam skušamo obravnavati neko skupno tematiko ali pa temo. S tem da mogoče včasih kako domsko skupnost spremenimo v kaj drugega. Trikrat na leto, za novo leto sigurno naredimo nekaj, ker je veseli december in čez cel december potekajo aktivnosti. Domska skupnost ni samo v obliki druženja, ampak imamo zunanje izvajalce, kake prireditve in podobno. Povabimo goste in to je običajno še tudi na drugi in tretji domski skupnosti. Zelo konkretno – v decembru smo imeli Čefurje raus!, v marcu smo imeli eno gledališko predstavo iz Kulturno umetniškega društva Miklavž. Seveda je to včasih povezano s stroški. Mi poskušamo organizirati tako, da ni povezano s stroški, po neki prijateljski liniji povabimo ljudi noter – kakšnega pevca pa skupino, potem sodelujemo z društvom Samarijan, ki so v decembru pripeljali ognjeno plesno skupino. Imamo tudi kakšna potopisna predavanja pa pričevanja. Tega sicer nimamo tako veliko, ampak enkrat letno pa imamo radi kako pričevanje kakšnega posameznika. Recimo ravno sedaj se dogovarjam za enega mladega, ki je imel prometno nesrečo z motorjem in je tetraplegik oziroma paraplegik. Te stvari so tudi zelo pomembne – v ospredju je tu tudi odnos do teh posameznikov. Ali pa recimo povabili smo človeka, ki je dal skozi vse komune, to je Zlatko Blažič, ki je napisal knjigo

Zgodovina moje heroinske odvisnosti in je prihajal k nam kot svetovalec, pomoč odvisnikom.

S: Drugače pa imate to pomoč interno?

O: Interno obravnavo odvisnosti vodi kolegica. Interno se vodi na tak način, da so to trenutno individualni razgovori. Drugače pa mi tiste, ki podpišejo programe obravnave odvisnosti ali pa tiste, ki želijo delati na sebi pošljemo tudi ven na Zavod Vir, kadar imajo fantje izhode in kadar so že na stopnji visokopražnega programa. Drugače kolegica z Vira vodi v tem trenutku še skupinsko tematsko skupino znotraj zavoda. Na tak način bo potem tudi naša sodelavka prevzela vodenje skupin, če pridejo strokovni delavci od zunaj je velik plus, ne samo ker je zunanji človek, ampak predvsem zato ker on ni vpet v notranje stiske. Recimo z vsakim našim strokovnim delavcem se takoj lahko začnejo pogovarjati o notranjih temah, ki pa nimajo veze z obravnavo odvisnosti. In pa še ena zunanja sodelavka s Projekta Človek prihaja enkrat tedensko za individualna svetovanja.

S: Imate še kakšnega zunanjega?

O: Bolj kot ne za izobraževanje – to pomeni učna pomoč, kot neke inštrukcije - potem opismenjevanje, predvsem teh fantov, ki nimajo izhoda in seveda ne morejo iti ven in opismenjevanje v majhnih skupinah. To učno pomoč in opismenjevanje – to je v sodelovanju z Ljudsko univerzo.

S: Tudi obsojenci hodijo tja?

O: V tem trenutku eden, za ta drugega se dogovarjamo. Drugače lahko delajo po izpitih. Z Ljudsko univerzo je organizirana učna pomoč, opismenjevanje in pa svetovanje s strani njihovih strokovnih delavcev na tak način, da ko naši fantje še razmišljajo za izobraževanja, imajo možnost, da se pogovorijo z njihovimi strokovnimi delavci. In sicer na dveh nivojih. Na enem nivoju bolj za osnovnošolsko, na drugem pa za srednješolsko ter poklicno izobraževanje. To je tisto, kar je tudi brezplačno. Imamo tudi prvo stopnjo angleškega tečaja. Ljudska univerza je v nekih projektih in je zato to za nas zastoj. Tudi za naš zavod – to je krasno, ker mi ne moremo tega zagotavljati.

S: Kakšna pa je udeležba?

O: Sedaj je tako, da so trije bili na angleškem tečaju. Namreč tudi prostor mi nimamo tako velik, ker v dvorani imamo samo prostočasne dejavnosti, in imamo en prostor imenovan Mavrica, kjer se ti fantje izobražujejo in jih je največ lahko šest. Je pa to tako, da za en tečaj je to dovolj. Tako in tako je to intenzivno delo. Pogovarjali smo se za računalniški tečaj, katerega naj bi organizirala Ljudska univerza in bi notri prinesli računalnike. Radi vabimo zunanje. Je pa to dodatna organizacijska zadeva pri nas. Na nas - vzgojno službo je vezano, da gremo po zunanjega sodelavca, varnostna služba pripelje pa obsojenca. Moramo biti usklajeni. Mislim, da je ta prostor dobra oblika, katerega prej nismo imeli. Sodelujemo tudi z društvom Samarijan, kateri nudijo svetovanje obsojencem. To so prostovoljni študentje, ki prinašajo zunanji svet našim fantom in se pogovarjajo o njim podobnim rečem in raznih tematikah.

S: Kako pa je s srednjimi-poklicnimi šolami?

O: Če bi imeli izhode, bi lahko odšli ven na predavanje – lansko leto smo imeli enega takega. Drugače pa, ker ni tako veliko izhodov, se že pred izhodi obsojenci odločijo za izobraževanje in se takrat dogovarjamo s šolami, da delajo po izpitih. Plačajo in delajo po izpitih. Mi pa nudimo to učno pomoč.

S: Kako pa je z delom obsojencev?

O: Delajo v delavnicah JGZ Rinka, v kuhinji, v pralnici in pa pridobitev enega novega in sicer hišnika, ki skrbi za hišna opravila in dela za 4 ure. Je eno novo sistematizirano delovno mesto.

S: Knjižnica je zunanja?

O: Ja, knjižnica je še vedno zunanja, stara je notranja in dopolnjena knjižnica, vendar še nimamo obnovljene. Mi smo pridobili kar veliko knjig – nekaj smo jih dobili tako da so jih ljudje prinesli individualno, nekaj pa smo jih dobili iz ene knjigarne. Knjižnico bomo imeli v Mavrici. Knjige že imamo v tem prostoru, vendar so še nepopisane. Ko bo to, bomo tudi te

ponujali. Roko na srce, tudi sedaj bi jih dobili, če bi nekdo rekel, da bi imel nek roman, tako da to je kar v redu. In tako je ideja, da bi nekdo od obsojencev bil zaposlen kot knjižničar in bi skrbel za to.

S: Omenili ste ustvarjalno delavnico – to poteka enkrat tedensko?

O: Ja enkrat tedensko in pa po interesu. Če ima nekdo interes tudi na oddelku, lahko dobi material in lahko kaj dela. Pri ustvarjalni delavnici je točno določeno, kaj se počne. Mi nimamo tega stalnega prostora, kjer bi nekdo začel en izdelek in ga potem nadaljeval. Ampak tu kolegica pripravi material, ki ga prenese v delovni prostor in potem obsojenci ustvarjajo. Zelo dobro je, ker imamo razstavni prostorček. V dvorani je na eni strani prostor, kjer se izdelki zamenjujejo. In potem jih pedagoginja obnavlja. Trenutno je recimo tematika Velika noč. Tako da se tudi da videti, to kar fantje naredijo. Sicer majhna stvar, ampak pomembna. Isto je okraševanje oddelkov pozimi. Tudi to je nekaj. Malo spremembe.

S: To ni neka statična skupina ampak ...?

O: To je odprta skupina. Imamo navado in je zelo podobno kot pri fitnessu, da obsojence povabimo po oddelkih, v samskih sobah pa se posebej prijavijo, če so zainteresirani za delo. Isto je za turnirje pri nas. Drugi teden bo šahovski turnir za vse zapore. Tako kot je bil ping pong v Kopru za vse in naše dva sta sodelovala in sta osvojila prvo mesto. In mi naredimo predtekmovanje in za ta turnir je vsak seznanjen in gre lahko. Igrajo šah z vsakim in moramo narediti ekipo po štiri in mi tako naredimo predizbor. 10 se jih je prijavilo, 8 pa jih bo tekmovalo. K vsaki organizirani aktivnosti v zavodu se lahko prikladi kdorkoli. Za prireditve, kjer so zunanji gostje je možnost udeležbe še za druge zaprte osebe, tudi priporniki pa tudi delavci zavoda.

S: Izobraževanje, delo in prostočasne dejavnosti – koliko to pomeni obsojencem v smislu, da je to neka boniteta za napredovanje ali pa za izvezavodske izhode?

O: Delo po zakonu ni obvezno. Za vsakega posameznika damo v njegov osebni načrt, da je to pomembna komponenta, zaradi tega ker so mladi in je

pomembno da dobijo delovne navade in vztrajnost pri delu. Tudi to je potem del merila oziroma tisto kar je zapisano v osebem načrtu in izpolnjevanje le tega, je pomembno za vsako boniteto, znotraj zavodske in zunaj zavodske. Prostočasne aktivnosti niso v smislu bonitet, da če je nekdo priden, da sme iti na aktivnost. Pri nas so telovadnica, ustvarjalna delavnica in vse ostale organizirane aktivnosti za vse obsojence in vsi se smejo prijavljati. Koliko so pa aktivni pri tem, pa pomeni, koliko znajo prosti čas izkoristiti. Na kak način izkoriščajo prosti čas, koliko je kvalitetno, se pa nam zdi pomembno. Tako da pri zunajzavodskih aktivnostih, no pa tudi za prehod na oddelek je pomembna komponenta ali se udeležujejo nekih takih aktivnostih. Dobro, glede na sposobnosti pa tudi malo vidimo, ali posameznik te stvari lahko izvaja in napreduje, lahko samoiniciativno in podobno. Mi imamo definirano, kaj so kriteriji za vsak izhod – za prvi, za drugi, za tretji, četrti, da se to nekako nadgrajuje. Zelo podobno je pri izobraževanju. Ko je vpisan pomeni, da pričakujemo od njega, da bo izpiti delal. Potem, ko dobi literaturo, je pomembno tudi, kako bo delal na izobraževanju. Mi pokažemo mogoče kako tehniko učenja, ampak v končni fazi izpit pa mora on narediti. Tako da vzpodbujamo tiste, ki so že dalj časa v zavodu in imajo tudi boljše rezultate in ne same dvojke. Čeprav resnici na ljubo, tisti ki že dolgo časa ni hodil v šolo, mora prvič premagati strah in drugič tremo, da gre na prvi izpit. Potem mora dobiti tudi občutek, kakšne so zahteve, ker zahteve mogoče niso bile takšne takrat, ko je on bil v šoli. To so le srednje šole, ki ne popuščajo v zahtevah. Pri osebem načrtu je tudi izobraževanje ena izmed stvari, ki temeljijo na prostovoljni bazi. Osebni načrt je skupek nekih aktivnosti ali pa nekih načrtovanih oblik, za katere mislimo mi kot strokovni delavci za tega posameznika, da so pomembne in s tem si tudi posameznik zada nek cilj. Ne bomo mi rekli, da se pa mora izobraževati, če bi sam ne izražal te želje. Ampak ko se pa odloči, potem pa menimo, da mora resno pristopiti k tem zadevam.

S: Te prostočasne dejavnosti ali pa katerekoli dejavnosti, ki se dogajajo v zavodu – to je na oglasni deski, poveste na mali skupini, kadarkoli greste na oddelke?

O: So obveščeni. Tu jih kar precej spodbujamo in se pogovarjamo o teh rečeh. Zaradi tega ker sama oglasna deska je premalo ali pa sam pogovor je premalo pa še pomembno je, da je to proces, kakšen teden. Recimo za ustvarjalno delavnico se je dobro o tem pogovarjati. Recimo v četrtek smo se zmenili, kaj bomo počeli in se vmes še s tistimi akterji pogovarjamo, kaj bi, na katero tehniko, ali pa kaj takega. Za prireditve je tudi tak način, da malo povemo, o čem bo prireditvev. Recimo gledališka predstava, o čem bo in se lahko potem recimo na to tematiko v skupini pogovarjaš. To je preplet.

S: Torej to ne gre kar tako mimo, ampak poglobite videno?

O: Ja ja. Poskušamo vedno nekak povezovat.

S: Kako bi ocenili udeležbo obsojencev?

O: Na prireditvi?

S: Ja na prireditvah, delavnicah.

O: Zunanje prireditve so kar množično, lahko rečem, več kot pol, 2/3, delavnice ali pa šport – fitnes - je seveda interesantno, ker to je kontinuirano. Mogoče 6 do 8. Vseskozi se pa dogaja nekaj še v ozadju in sicer, na oddelku še nekaj delajo, recimo sestavljajo maketo, sestavljajo puzzle. Ker to pa imamo organizirano: letno nabavimo makete, letala, da lahko sestavljajo iz te plastike in to radi delajo. Eno obdobje smo imeli lego delavnico, ker smo imeli Lego tehnik, ampak na žalost je to tako drago in potem se je to izgubilo, prav tako pa to ne moreš potem razstaviti. Ampak to je bilo zelo zanimivo in smo imeli v obliki delavnice. Če bi bilo več sredstev bi bilo super. Tudi pri teh maketah, ki jih sestavljajo, je potrebna preciznost. Kakšen pa začne sestavljati že zato, da se preizkusi. Sestavljeno pa imajo na oddelkih na omarah.

S: Je njihovo ubistvu.

O: Je zavodsko, ampak je na oddelku. Ne morejo pa tega domov jemati, to pa ne. Razen če bi imeli svojo sestavljanke – tisto je drugo, tisto bi si pa

lahko odnesli domov. Pri sestavljanjih je pa tako, da jih običajno uokvirimo in damo na oddelke.

S: Kaj pa ste imeli v preteklosti v zadnjih par letih od delavnic?

O: Ustvarjalne?

S: Od ustvarjalnih, glasbenih, gledaliških, razne dogodke,...

O: Pri ustvarjalne delavnici delajo izdelke – eden zame, eden za zavod. Oni lahko imajo svoje izdelke. Ali pa če je tako kot je sedaj Velika noč in smo barvali jajca ali kaj takega, so si vzeli za domov ali pa komu dali. Ali pa čestitke, to je normalno. Čestitke delamo redno za Novo leto, jih pošljemo ven inštitucijam. To delajo obsojenci. Tako da to poteka že nekaj let.

S: Kaj pa razne slike – tukaj vidim, a gre to na kakšno razstavo ali kako?

O: Ja, to je vse od obsojencev. Tako je bilo, recimo tale fant, ki je naredil avtoportret, je rad fotografiral, on je bil tak umetniški. Zanj je napravljen film Damjanova soba – smo imeli filmsko delavnico. In je potem ta režiserka z njim naredila film. Govori o njegovem življenju. Mi njihove izdelke dajemo za darila, kadar gremo v neko drugo institucijo. Na dan uprave izvrševanja kazenskih sankcij, katerega smo mi organizirali, smo naredili razstavo. Imeli smo tudi kviz, na katerega smo se zelo dolgo pripravljali. Dali smo jim tudi gradivo, da so preštudirali zadeve in so potem odgovarjali na vprašanja. Fantje zelo uživajo ob raznih dogodkih.

S: Verjetno je za udeležbo odvisno tudi, ali delajo ali se izobražujejo.

O: Ja, pride čas ko so zelo zainteresirani in včasih ko so malo manj, ampak tako pač je. Pa če pride kakšni zunanji, jih je ponavadi malo več.

S: Verjetno zato ker je to nek zunanji, novi in je potem bolj interesantno.

O: Seveda, to je treba vedet. Romi so zelo ustvarjalni in delajo zelo lepe izdelke. Je pa to predvsem druženje in se precej drugih reči z njimi pogovarjaš. Odprejo se nekatere teme, ki se drugače morda ne bi.

S: S kakšnimi težavami pa se ponavadi soočate pri obsojencih, recimo kakšno nasilje, odnosi, ...?

O: Občasno pride do besednega in tudi fizičnega nasilja. Beseda da besedo, pa kdo skoči v kakšnega to je fizično nasilje, tudi besedno nasilje je v smislu zmerljivk. Moj vtis je, da ni tega zelo veliko. Takrat poskušamo zaščitit tistega, ki je žrtev, tako da pač prestavimo tega agresorja v to kar sem prej rekla v strožji režim za neko obdobje in se pač takrat pogovarjamo na kakšen način bo zmoget sodelovati.

S: Kaj pa odvisnosti, jih je veliko?

O: No odvisnosti ni malo, je kar veliko, pri polovici obsojencev, bi lahko rekli. V nekem trenutku še več. Pri odvisnostih je pa tako, redko kdo ima ukrep zdravljenja, pri nas ni zdravljenja, pri nas je program obravnave odvisnosti. Mi, ko nekdo pride k nam, damo v njegov osebni načrt program obravnave odvisnosti, to kar sem rekla, da je načrtovana oblika dela. Po kakem ključu mi to delamo? Gledamo tako, da če je v tem trenutku aktivni odvisnik, on to pove ali pa je recimo na metadonu. Ali pa je v preteklosti zelo veliko konzumiral in sedaj reče, da ne več, ampak pove pa, da je v preteklosti bil na heroinu, kokainu ali pa je tudi njegovo kaznivo dejanje bilo storjeno pod vplivom droge in je tako tudi napisano v obsodbi. Včasih fantje rečejo, da so to rekli kar tako, zato da je to olajševalna okoliščina. Mi na to odgovorimo, da **ga** bomo pač preizkusili. Kaj pomeni program obravnave odvisnosti pri nas? Pri nas ga dobi nekdo v podpis in zraven sovpada tudi urinsko testiranje in pa seveda potem delo na sebi, če to želi. Urinsko testiranje imamo mi kar pogosto za te fante, merilo nam je dvakrat tedensko, za nekaterega več za nekaterega manj. Potem lahko on dokazuje svojo čistost. Program obravnave odvisnosti pri nas pomeni tudi na drug način iti na izhode kot ostali fantje.

S: Če se vrnemo k vprašanju nazaj glede delavnic in dogodkov, glasbeno skupino ste kdaj imeli?

O: Glasbeno skupino smo že imeli, ampak takrat ko so bili delavci educirani v tem ali pa so se ljubiteljsko ukvarjali. Pedagog, ki je bil začasno pri nas jo

je imel eno obdobje, pol leta. Prej pa je imela ena paznica in je bilo to zelo fajn. V tem trenutku pa takšne delavnice nimamo.

S: Tudi ni enega posameznika, ki bi imel željo kakršnikoli inštrument igrat?

O: Mi imamo inštrumente in takrat ko je bila glasbena delavnica je ta pedagog vodil in so te inštrumente igrali. Lahko bi potekalo, če bi imeli nekoga, ki bi to vodil, recimo kakšen zunanji.

S: Od dogodkov ste omenili Čefurje raus, kakšna je bila pa gledališka predstava, ki ste jo imeli?

O: To je bilo Kulturno umetniško društvo in nam je predstavila komedijo.

S: Kolektiv Narobov so bili tudi pri vas?

O: Kaj je to?

S: Gledališka skupina, ki naj bi bila po vseh zaporih v Sloveniji.

O: A tam, kjer je igrala Maja Dekleva?

S: Ja mislim da.

O: Če je to to, potem smo imeli, so prišli. To je bolj komedijanstvo, komedije. Tudi Teharsko umetniško kulturno društvo smo povabili in je bilo krasno. Odigrali so predstavo Alfabet, pri kateri so se zelo smejali in takšne predstave še načrtujemo, jih bomo še povabili in ker je to celjsko društvo je to malo lažje. Če organiziramo gledališke igre skušamo, da so komedije, medtem ko pri pevskih zadevah pa mlade bolj pritegnejo glasbene skupine.

S: V stilu koncerta?

O: Koncert, tako. Smo imeli The stroj tudi noter. To delamo po privat liniji, da se s kom zmenimo. Običajno je to tako. No, potopisna predavanja smo do sedaj delali tudi vse po privat liniji. Naši kolegi pridejo za kako uro, ker je to čas, da je še koncentracija, saj vemo da ne zmorejo več. Potem kolegica diplomantka je pri nas imela en mesec dramski krožek z dramoterapijo. Udeleževali so se jo trije obsojenci, kar je ok. Je pa res, da kolegica, ki ima ustvarjalne delavnice, ima velik smisel za gledališko

umetnost in ona bi rada pripravila nekaj v tem smislu. In smo rekli da bo ta krožek mogoče en takšen uvod. Namreč vidimo, da so potenciali med našimi fanti ampak oni potem ne bi želeli nastopati. In tudi tu pri tem dramskem krožku so rekli, da bi bili udeleženi, vendar ne bi nastopali.

S: Nad tem, da obsojenci izražajo želje po tem sem presenečena.

O: Ja to smo jim malo predstavili in potem so prišli malo pokukat. Nekaj je takih odprtih. Ko so kaki koncerti in če imajo možnost dobiti mikrofona nastopijo, zapojejo kako pesmico ali pa zarapjo, ker rabijo to in pri tem oni uživajo.

S: Kar se tiče osebnih težav, preteklosti, prihodnosti, so zaprti glede tega za pogovarjati v skupini?

O: Individualno precej več povedo, v skupini pa tam kjer je večja stopnja zaupanja, kjer je manj ljudi in kjer so bolj zreli. Na bolj urejenih oddelkih ali pa višjih oddelkih lažje je to, več zmorejo, kar je logično.

S: Namreč v gledališkem procesu je to zelo pomembno. Je pa verjetno tudi odvisno kako se neka zadeva predstavi in v primeru če ne poznajo tega si lahko napačno predstavljajo, kaj to je.

O: Mhm, mhm. Je pa tudi malo časovno odvisno. Po eni strani je, da pridejo pa grejo, malo je zanesljivosti, na to je treba računati. Nekdo, ki se odloči, ni nujno, da bo na tretje srečanje prišel. To je isto pri delavnicah, tudi ko imamo delavnice za odvisnike. Na začetku jih je bilo več, potem ko so se pogovori dotikali posameznika, niso več hodili. Ta vztrajnost se vidi tudi na delovnem mestu. Čeprav lahko rečem, da delajo še kar v redu, za te mladce, ki so, trenutno nimamo veliko nedelavcev, ki ne delajo po lastni krivdi.

S: Kakšne pa imajo želje glede teh pristočasnih oziroma kulturno-umetniških dejavnosti?

O: Kak koncert ja, bi prej rekla da neko prireditev kot na primer neko komedijo. Te stvari jim niso znane, oni niso nikoli hodili v gledališče. V gledališče so odšli v OŠ, potem pa niso več šole nadaljevali recimo in tega oni ne poznajo. Vedo pa kaj pomeni koncert, pomeni žur.

S: Kaj pa kakšne delavnice?

O: Prav delavnice ne ravno, to je bolj naša vzpodbuda. Ker delavnica je tisto, kar smo delali v vrtcu ali pa osnovni šoli. Oni niso navajeni da bi z glino delali, z glino sploh ne, to so v vrtcu delali. In je krasno, ko vidiš, kako ustvarjajo iz Das mase.

S: Kaj pa šport?

O: To jih pa pritegne. Tudi recimo nogometna prvenstva med zavodi. Tudi izbrati ekipo je umetnost. Seveda to je za določene ljudi. Poleti imamo Igre brez zapor v Radečah. To so poletne igre, ker je tam bazen. Ampak pri tem smo vezani na to, da imajo izhode. Tam bi jih seveda več šlo, da bi plavali in so zainteresirani. Če bi rekli, da gremo v gledališče, bi jih mogoče izbrali štiri, da bi pa rekli, da gremo na nogometno tekmo bi pa skoraj vsi šli.

S: Seveda, to je za pričakovati glede na to kakšna populacija je in so to moški.

O: Ja, ja, pa mladi in oni rabijo gibanje. Imeli smo tudi akcije zbiranja zamaškov znotraj zavoda. To imamo vseskozi tako za delavce kot za obsojence. Tudi znamke smo začeli zbirati za misijonsko središče. Tega ni tako veliko, ampak se pošlje in kar pristopijo k temu. To so pomembne reči.

S: Kaj pa bi si vi želeli, kakršnekoli zadeve uvesti v zavodu? Kakšne so želje?

O: Da bi imeli en prostor, v katerem bi imeli izobraževanje pa računalniško učilnico, to bi bilo krasno. Seveda eno je realnost drugo so pa želje. To sodelovanje z Ljudsko univerzo je sedaj večje kot je bilo in to je ok.

S: In pa kolegica, ki ima ustvarjalne delavnice, bo speljala gledališko dejavnost.

O: Ja, vse kar je iniciative jaz mislim, da smo zelo odprti tako da če meni rečejo sodelavci, da kaj želijo narediti, ni problem.

S: So kakšne težave – večkrat ste omenila finance?

O: Finance so vedno težava. Pri financah smo okrnjeni, smo pač vezani na ene reči. Recimo, kulinarična delavnica, katero ne moremo izpeljati zaradi sanitarne inšpekcije, ne moremo tega izvajati na oddelkih. To je treba vedeti. Enih reči pač ne moreš izvajati.

S: Zaradi takšnih in takšnih pogojev.

O: Ja. V čajni kuhinji ne smejo peči klobas, ker je čajna kuhinja namenjena napitkom. Lahko si naredijo čokolino, čaj, kavo. Tako da ne moreš potem delati kuhinjske delavnice. Ne moremo igrati odbojke, če nimamo mreže. Imamo pa koš in turnirje. Turnirje pa mi organiziramo v nogometu, košarki, tudi badminton lahko igrajo, imamo šah in pikado, ping pong, turnirje v štiri v vrsto. Imeli smo tudi turnirje v streljanju z zračno puško, sedaj pa tega nimamo več, iz tega razloga ker smo to prej izvajali v stari telovadnici in nismo bili tako občutljivi za inventar, sedaj ko imamo pa novo ni primernih pogojev. Obsojenci bi želeli iti ven trenirati kickbox in take stvari. Treningi zunaj so možni, ko je posameznik član odprtega oddelka. To so te načrtovane oblike, mi to preverimo in dobi možnost. Tam se dogovorimo s trenerjem in je pač plačnik storitve, ki jo želi. To je isto kot avtošola, ko ima izhod gre lahko v avtošolo.

S: A niste vi imeli tudi fotografsko delavnico?

O: Smo imeli 4 leta zapored. Imel jo je Klavdij Sluban, to je slovenski fotograf, ki živi v Franciji. On je delal take projekte, da je šel v zapore in se je tudi k nam oglasil, da bi on naredil delavnico za obsojence. In je to delal 4 leta zapored in imamo te slike tudi razstavljene po zavodu. Mi pa smo jih dali uokviriti in to je naše delo v mizarski delavnici. Njegove fotografije, ki jih je fotografiral v zavodu, so bile črno bele, obsojenski pa so bile barvne. Učil jih je fotografiranja. No prišla pa je tudi režiserka Jasna Krajnovič, ona je pa ponudila filmsko delavnico, jih je pa učila snemati in je tudi to potekalo dve leti zapored. V tistem času je spoznala tudi našega Damjana, strašno umetniški je, in preko pogovora z njim, je dobila idejo, da bi naredila eno takšno retrospektivo posameznika, njegovo življenje in so to posneli. Ta film se sedaj predvaja po Sloveniji. Roko na srce, poslužujemo se projektov, ki so financirani.

S: Kako pa je pri vas s spoznavanjem Boala in gledališča zatiranih?

O: Ne, da bi to poznali, ne.

S: To je ubistvu, najbolj znan je forum gledališče. Gre za princip, kjer ni pasivnih gledalcev, kjer se izpostavi neka problematika, tema in se ta situacija zaigra in katerikoli opazovalec ima možnost, da to situacijo ali pa tisti moment zaigra tako kot se njemu zdi prav. Tako predstavi svojo rešitev tega problema. In se preko tega lahko rešujejo čisto vsakdanji problemi, ne samo kakšni večji.

O: To bi bilo krasno.

S: Ker konec koncev posameznik igra neko vlogo, preko katere predstavljaš sebe, vendar ne neposredno. In tako se lažje izražaš.

O: Tako kot pri lutkah.

S: Podobno ja. Tako, pa sva prišle do konca. Hvala lepa za podane odgovore in za sodelovanje.